HERCZEG FERENC

A HÉT SVÁB

REGÉNY

BUDAPEST 1916
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
VI., Andrássy-út 16.
Budapesti Hírlap nyomdája.

I.

A citromsárga nagy postakocsi, ajtaján a császári páros sassal, himbálva görög végig a nyílegyenesre kiléniázott országúton. A rónaság fölött, amely lapos, mint a pihenő óceán, olyan mélységesen és vakítóan kék a bánsági ég, hogy egészen bele lehet kábulni, ha sokáig elnézi az ember. Nagy legelők, majd keskeny sávokra osztott parasztföldek maradnak el a kocsi mögött. Kékeszöld májusi búza és kénsárga repcetáblák. Az út szélén óriásivá nő a lapulevél és ölnyire felszökik az ökörfarkkóró; a fekete földben még az őstermészet szűzies ereje erjed.

A postakocsis mellett, minden nemzetbeli futóbetyárok elrettentésére, egy katona szundikál a magas bakon, pipával az agyarán. A mellét fehér szíjak füzik keresztbe és álmában is erősen ölelgeti szuronyos puskáját.

A kocsis most megfújja rézkürtjét és a postásinduló vidám hangjait fehérre meszelt házfalak verik vissza. A sok eperfáról és az ordítozó gyerekseregről tudni lehet, hogy sváb faluba érkeztek. Egy szembejövő

szekeres tisztelettel és ijedten kapkod a gyeplő után.

Mindenki fölébred, a katona is, a faluvégi jegenyéken fészkelő varjuk is, a kocsiban alvó utasok is. A kocsi főhelyén ülő két granicsártiszt rögtön pipára gyújt és megint disputálni kezd. Temesvár óta fölváltva vagy alusznak, vagy pedig kiabálnak. Mind a kettő hadnagy, bár mind a kettő régen túl van már a

negyvenen. Az egyik szőrösképű, sovány kis ember, a szeme vérben forog és ha közömbös dolgokról beszél, a hangja akkor is panaszosan és fenyegetően üvölt. A másik sárgaarcú, meredt szemű, hideg és gőgös katona, ő egy-egy kicsinylő, kurta vakkanásával a dühöngésig föl tudja izgatni a bajtársát.

A kis ülésen egy krassói oláh asszony és egy fiatal úriember ül. A parasztasszony már vénecske, maga az alázatosság, a pompás ruhája azonban csupa hímzés, a nyakán ezüst tallérok csörögnek, a lábán szép piros bocskort visel. Ő a gőgös hadnagy felesége. Temesvártól idáig nem mert még egy szót sem mondani. Figyelmesen hallgatja az urakat és néha sóhajt, néha meg szerényen mosolyog.

A fiatalember kásztorkalapot, dohányszínű kabátot és nankingnadrágot visel. A kezében vastag kék esernyőt tart és görcsösen behúzza hosszú lábait, nehogy összeütközése legyen a haragos hadnaggyal. Az útitáskájára, amely a hálóban fekszik, csókolódzó galambpár van kihímezve, a galambok alatt lobogó fehér szalag látható gyöngyös írással: Glückliche Reise!

A kásztorkalapos ifjú mindjárt az utazás elején kísérletet tett, hogy udvariasan beszédbe keveredjék útitársaival, — ő azok közé tartozott, akik szívesen okulnak az elmés társalgásból, — a tisztek azonban olyan

barátságtalanul fogadták közeledését, hogy megszeppenve és sértődve vonta be csigaszarvait.

A granicsárok szerbül beszélnek. A kásztorkalapos ártatlan arccal néz ki az ablakon, de azért meglátszik rajta, hogy megérti minden szavukat.

— Ez a falu is a miénk volt, — mondja a mérgesképű. — Ez itt mind szerb föld. És most mégis a sváboké.

— Úgy kell nekünk! Ostobák vagyunk! — veti oda szárazon a sárgaképű. És kajánul sandít bajtársa felé, akinek arca már megint paprikavörös.

A haragos kis ember vasvillaszemekkel nézi a kásztorkalapos ifjút.

— Mi szerbek fegyverrel jöttünk ide, a németek batyuval a hátukon jöttek.

Az ifjú arca kissé elvörösödik, a fehér, hosszú keze görcsösen szorongatja a kék paraplit, a szeme pedig buzgón keresgél a távoli látóhatáron.

A sárga hadnagy megvetően mosolyog...

A pipák kiégtek, a granicsárok kiverték a hamut, azután egyszerre, minden bevezetés és átmenet nélkül, megint horkolni kezdtek. A cifraruhás vénasszony halkan sóhajtozott, a barnakabátos ifjú pedig egészen belemerült és elveszett a rónaság fölött pihegő azúros levegő-tengerbe. Vajon eljön-e még az idő, mikor a magasabbrendű ember repülni fog a levegőben, mint a fecskék a sárga repcetáblák fölött? Bizonyára eljön. Akkor lesz az, amikor az emberek mind testvérek lesznek.

A postakocsi most lépésben haladt, mert az út dombnak kapaszkodott föl. A kásztorkalapos szíve egyszerre forrón kalapálni kezd. A nagy rónaság, amely

Budától idáig terjed, hirtelen véget ért. Sötét hegylánc emeli az alkonyi ég felé izmos és kecses kontúrjait. Egy magas csúcson csonka vártorony áll, egy kisebbiken fehér templom. Lenn, a hegylábán, fehér házak kéményeiből ezüstös füst szivárog.

A postakürt megszólal és a granicsárok fölriadnak.

— Versec, — dörmögi az egyik.

A kocsi hosszú, széles utcán döcög végig. Az apró házak előtt ingujjas, kötényes mesteremberek állanak. Mind a sárga kocsit nézik, kíváncsian, szinte epedve. A temesvári posta a hajó, amely az ő elárvult szigetvilágukat Európával összeköti. Pedig Európában sok minden történik a tavasz óta, mert hiszen az 1848-ik esztendőben élünk.

Az utcasarkon a kásztorkalapos ifjú megállította a kocsit. Ő innen gyalogszerrel fog hazamenni, közel van, a nagy ládájáért majd elküld holnap a postára... Hűvösen, szinte már ellenségesen megemelte a köcsögkalapját a granicsárok előtt, aztán a hímzett táskájával az egyik és a kék paraplijával a másik kezében nekivágott az alkonyba borult városnak.

A Szalvátor-patika előtt valaki a nevén szólította.
— Graf, Graf Jani, te vagy?

A patikus — a barátai csak Szalvátornak nevezték — lesben feküdt a magas lépcső tetején, amely fölvezetett az ódon patika ajtajához.

— Hallottam a postakürtöt... Isten hozott! Bécsből jössz?

— Egyenesen Bécsből. Csak Pesten pihentem egy napot. Megkaptad a levelemet? — kérdezte a kásztorkalapos Graf Jani,
9

— Meg. Mind a hatan megkaptuk. Mert hat levelet írtál úgy-e?

— Annyit. Remélem, mind eljöttök a Konkordiába?

— Nem igen szabadulhatok, a segédem részeg. Borzasztó állapot ez a segédekkel! Hanem ha feljönnél egy pillanatra és elmondanád, hogy miről van szó...

A buzgalomnak ilyen mértékű hiánya láthatólag elkedvetlenítette Janit.

— Sajnálom, most nincs érkezésem.

— Nem mégy előbb haza édesanyádhoz? Ő már dél óta vár és minden félórában a postára küld.

— Vannak fontosabb kötelességek is a világon! — mondta Graf és hosszú léptekkel folytatta útját.

A Konkordia a város új nagy kávéháza. Graf, mikor benyitott, a nagy teremben egy huszártisztekből álló társaságot talált együtt. Ketten közülük biliárdoztak, a többiek pipáztak és szakértő megjegyzésekkel kísérték a játékot. Egyikük, egy feltűnően fiatal főstrázsamester, valóságos billiárd-matador lehetett, mert bajtársai megtapsolták egyik-másik lökését.

A túlsó sarokban, két szál faggyúgyertya fénye mellett, öt polgárember ülte körül a kerek nagy asztalt. Ők voltak azok, akikkel Graf olyan sürgősen találkozni kívánt. Egy héttel ezelőtt mindegyikük levelet kapott Bécsből, a levélben Graf "az emberiség, a becsület és a barátság nevében" kérte őket, hogy a következő postanapon várják meg a Konkordiában, mert életbevágó fontosságú ügyben kell velük értekeznie. A levelek persze módfölött fölizgatták a jóbarátok kíváncsiságát. Némelyek közülük úgy sejtették, hogy Graf

Jani valami nagy üzleten töri a fejét — talán vörös bort vagy verseci selymet akar Bécsbe vinni? — és most társakat keres. Az ötlet mellett az szólott, hogy egy Heim nevű zsidó ifjú is kapott meghívót, ami titokban el is kedvetlenítette a társaság némely tagját.

Miután sorra összecsókolództak — észrevehető volt, hogy Graf tüntető melegséggel ölelte meg a zsidót — megjelent a Szalvátor is. Otthon egypár kanna hideg vizet öntött a részeg segédje fejére, azután futva ide sietett.

— Nincs itt valami külön szoba? — kérdezte Graf. — Mert a dolognak, amelyről beszélni fogunk, titokban kell maradnia.

Külön szoba nem volt. Az urak úgy segítettek magukon, hogy összedugták a fejüket az asztal fölött és fojtott hangon beszélgettek, nehogy a tisztek meghallják. Ez némileg zsenírozta Grafot, mert ő, hogy meggyőzze és megnyerje barátait, az ékesszólás mesterfogásait szerette volna igénybe venni.

— Kedves testvéreim! — kezdte susogó hangon. — Bécsből jövök, jártam a magyar fővárosban is és

nagy dolgokat éltem meg... Tudjátok meg, hogy a szabadság forgószele végig vágtat a mi vén világrészünkön... A társadalmi válaszfalak lehullanak, a régi bilincsek széttöredeznek, a főnixként megifjodott Európa szabad akar lenni és a népek testvérekként ölelik át egymást...

Mialatt Pesttől Temesvárig utazott, azzal ölte az időt, hogy egy lendületes szép beszédet szerkesztett össze magának. Most azonban sehogy sem ment a dolog. A frázisok, amelyek Bécs és Pest áttüzesedett levegőjében olyan gyönyörűen szárnyaltak, ennek a sváb

fészeknek hideg és vizenyős levegőjében szegett szárnyakkal potyogtak az asztal alá. Az is baj volt, hogy éppen a Fehértemplomról ideszakadt Haller ült vele szemben. A fehértemplomiak többnyire könnyűvérű, elmés és rossz nyelvű legények és Haller arcán meglátszott, hogy alig bír már a visszafojtott jókedvével. Graf elszomorodva és kiábrándultan fejezte be a mondókáját. Arról volna szó, hogy egy titkos társaságot kellene alapítani, amely az új eszmék terjedését tűzné ki céljául. Népjogok, egyenlőség, szabadság és több efféle.

Ekkor két kéz nyúlt át az asztalon és megragadta Graf jobbját. Az egyik persze a Heim zsidóé volt, a másik Lutz hadnagyé. Lutz a Rukavina-bakáknál szolgált, de most otthon volt szabadságon, hogy a beteg tüdejét gyógyítsa. Sápadt, izzószemű, kevés beszédű ember volt.

— Én veled megyek! — mondta rekedt hangján.

Holky doktor, a szenvedélyes egyesületi ember, ugyancsak fölcsapott. Most már persze a Szalvátor sem maradhatott vissza. Ahol a doktor van, ott neki is ott kell lennie.

— És mi legyen az új egyesület neve? — kérdezte Haller, aki elvből mindig a többséggel tartott.

Graf fölemelkedett és megfeledkezve a többi vendégről, lelkesen kiáltotta:

— Uraim, indítványozom, hogy nevezzük magunkat
a szabadság barátainak!

Haller ezt a nevet nagyon is cikornyásnak találta.

— Mondj jobbat! — biztatta a doktor.

Ekkor megszólalt egy zengő basszushang a kávéház
túlsó oldalán.

12

— Uraim, indítványozom, hogy nevezzék magukat
a hét sváboknak!

Az indítványozó a huszárőrnagy volt, aki olyan
gyönyörűen karambolozott. Miután megtette indítványát,
nyugodtan a biliárd fölé hajolt és megjátszott
egy igen nehéz kifordított kvartot.

A fiatal tisztek úgy hahotáztak, hogy az ablakok
is megremegtek tőle. Graf kivörösödve fordult a tisztek
felé. Haller azonban megfogta a karját.

— Vigyázz, — susogta, — ez gróf Esterházv
Sándor!

Graf Janinak a férfias harag tüzében égő feje szomorúan
lekonyult. Nem, annyira még nem vagyunk a
szabadsággal, hogy egy Eszterházynak riposztozni
lehetne.

Ennyit mondott csak:

— Köszönöm, gróf úr, Hét sváboknak fogjuk magunkat
nevezni.

Azzal elegáns kracfuszt csinált és kiment a kávéházból.
A társai néma csendben követték.

*

Ha Graf azt hitte, hogy otthon tárt karokkal várja
szerető édesanyja, akkor nagyon csalódott.

Özvegy Grafné rettenetes patáliával fogadta.

Ő a kávéházat magában véve is az erkölcsi züllés tanyájának tekintette, ahová tisztes polgárcsalád fia jó hírének károsodása nélkül be sem teheti a lábát; de hogy Jani megérkezése után a szülei ház elkerülésével egyenesen a kávéházba ment, az már olyan súlyos vétség volt, amelynek kellő megbélyegzéséhez egy órai idő is kevésnek bizonyult.

Grafné húsz esztendő óta, amióta özvegységre jutott, egy férfi, még pedig egy vaskezű és élesszemű férfi

módjára vezette gazdaságát. Az övé volt a Bánság legnagyobb selyemgombolyítója és a bécsi selyembeváltó bankárok épp úgy ismerték és rettegték, mint az eperfaültetvények lombszedő gyerekei. A házában mindenki fanatikusan, inaszakadtáig dolgozott. Más akaratot, mint a magáét, nem ismert el és Jani fiával épp oly föltétlenül rendelkezett, mint a Janinál tíz esztendővel öregebb Mihállyal. Ez a Graf Mihály harmincöt esztendős, vöröshajú férfi volt. Egy óriási erejű, komor, szófukar ember, aki kezet csókolt az édesanyjának, ha zsebpénzt kapott tőle. Mihály ma is legényember volt még, egyszerűen csak azért, mert Grafné még nem találta meg számára azt a leányzót, akit hajlandó lett volna menyévé fogadni. Egyszer, sok esztendővel ezelőtt, Mihály már félig-meddig vőlegénye volt egyik Hoffer-leánynak, de Grafnénak az az ötlete támadt, hogy reggeli hat órakor meglátogatja jövendőbeli menyét és mivel még ágyban találta, kurtán kijelentette, hogy ilyen nagyúri dáma nem való az ő egyszerű polgári házába.

Jani fiát azért küldte Bécsbe az asszony, hogy ott a selyembeváltó házakban dolgozzék. Hadd tanulja meg az üzletnek ezt az ágát is. Két évig volt fenn, de azután a "nagy bolondság", amely 1848 tavaszán megzavart annyi emberi koponyát, valahogyan átragadt a kisebbik Graf-fiúra is. — A leveleiben furcsa és zavaros dolgokat írt a szabadságról és hasonló dolgokról — az aggódó édesanya ezért sürgősen hazaparancsolta. Ó majd kiveri fejéből ezeket az ostobaságokat.

Miután Jani gyermekkora óta megszokott megadással
végighallgatta édesanyja prédikációját, elköltötte
a vacsoráját és lefeküdt. Most is ketten aludtak
egy szobában Mihállyal.
14

— Tulajdonképpen mért nem jöttél haza a postáról?
— kérdezte a nagyobbik Graf fiú.

— A barátaimmal kellett beszélnem. Politikai dolgokról
volt szó.

Mihály a bikaszemeivel komoran végigmérte
öccsét.

— Mi közöd neked a politikához? Az a császár
gondja. Polgárember arra való, hogy dolgozzék.

*

Másnap vasárnapra virradtak. Grafné magára
vette fekete selyemruháját és elvitte két fiát a templomba.
Ha szigorúan tartotta is őket, egy kicsit
mégis büszke volt reájuk.

A templom teli volt emberekkel. A padokban egyforma
feketeruhás, a naptól és a széltől kicserzett arcú,
nehézkes járású, az örökös munka fáradalmaitól meghajlott
csontú parasztok szorongtak. Valamennyi arcon
ugyanegy kifejezés: a munka aszkétáinak komor fanatizmusa.

Az emberek ma talán a rendesnél nagyobb megilletődéssel
hallgatták az orgona zúgását. A májusi verőfény
édesen sütött be a templomba, az emberek
mégis hideg borzongást éreztek, mintha a halál láthatatlan
angyalának közeledését éreznék. A szerb városból
és dél felől, a gránicról és Szirmiából különös
és félelmetes hírek érkeztek. A "nagy bolondság" átragadt
a szerbekre is. Abbahagynak minden munkát,
gyülekeznek, tanácskoznak, fegyverkeznek. Megint a
régi hősi énekeket éneklik, véres és tüzes álmaik vannak,
bosszút emlegetnek, az ősi örökségéből kiforgatott
szlávság bosszúját, a népen lassankint valami félelmetes
mámor vesz erőt, a mámor a gyűlölet részegsége,
a gyilkos gyűlöleté, amely elsősorban a sváb

telepesek ellen irányul. Mise előtt megbeszélték ezeket a dolgokat, künn a templom előtt és a lelkük most is tele van velük. Néhányan azt mondták: a császár! Majd a császár megvéd bennünket! A császár? De ki védi meg ellenségeivel szemben a császárt?

Az istentisztelet véget ért és a fekete sokaság kiözönlött a napfényes utcára, újabb vészhírekre éhesen. Grafnénak a két fiával meg kellett állapodnia, mert a városi polgárőrség éppen ott parádézott előttük. Ez a furcsa gárda a naplopók élcelődéseinek gyűjtőmedencéje volt. A legények hosszúszárnyú frakkot viseltek, a nadrágjukon tenyérnyi széles piros sáv virított, a csákójukon pedig seprőnyi forgó ijesztgette az emberiséget. Az egyik katona hórihorgas volt, a másiknak pocakján majd kipattant a ruha, a harmadik kacsázva lépkedett. A banda, amely a nagydob zsarnokságát nyögte, a Gotterhaltet játszotta, de olyan hamisan, hogy ez már szinte felségsértésszámba ment.

— Na, ezek majd megvédik a várost a rácok ellen, — mondta Grafné, aki igen lenézte ezt a nagy gyerekeknek való játékot.

II.

A girbe-gurba rácváros mellé, amely már a temesvári vilajet idejében is ott állott a maga helyén és amelynek zegzugaiban itt kallódott török emlékek poshadnak, négy nyílegyenes, hosszú utcát tűztek ki a katonai mérnökök: ott laknak a sváb telepesek. A német városnak nincs se titka, se emléke, az józan, tiszta és nyílt, utcáit szabadon járhatja a szél és a napfény. Ott trappban mennek a szekerek, mindig hajszolják egymást az emberek, onnan terhek alatt görnyedő

munkások lihegése, hordók kongása, kalapácsok csattogása hallatszik. A rettenetes sietségükkel és a brutális lármájukkal a németek fölriasztották és elkeserítették az egész Bánságot, amely addig oly édesdeden sütkérezett virágos mocsarai között.

A német város utcái sorszámozva vannak és a második
számúban, a templom-utcában, áll a Grafék háza.

Hosszú, sárga ház, a lakás tízszobás, ezekből azonban
csak kettőt használnak, a többi le van függönyözve
és keresztvasakkal van elzárva. Ott benn szomorkodnak
kísérteties homályban Grafék remekbe készült
bútorai, bécsi porcelánja és drága ezüstje. Mert
az özvegyasszony mindig vásárol, hogy több legyen,
de semmit sem használ, hogy el ne pusztuljon. Az ő fölhalmozott
kincsei szimbólumai, de nem eszközei az élvezetnek,
csak arra valók, hogy az emberek tiszteletét
és irigységét felköltsék.

Az óriás udvaron emeletes épület áll, olyan, mint
a magtár, ott tenyésztik a selyemhernyókat. Az elefántcsontszínű
férgek tízezerszámra legelésznek a polcokra
rakott friss eperfalombon. A hernyópásztorok mind
szerb leányok; a keménykezű németek nem valók erre
a finnyás mesterségre. Reggeltől-estig szomorú szép
sumadiai nótákat énekelnek a leányok, törökverő hősökről
és az aggódó édesanyjukról, — részben a maguk
mulattatására, de főleg az asszony parancsára, aki
a lakásba áthallatszó hangokból meg tudja ítélni, hogy
a maga helyén van-e minden pásztorleány és hogy nem
lopják-e a drága időt haszontalan trécseléssel. Mert a
selyembogár igen kényes jószág. Oly mohón eszi a levelet,
mint a tűz a faforgácsot, — Grafné szekerei reggeltől-estig
hordják a friss lombot az epres-tanyáról
— ha éhen hagyják a férget, ha nedves, ha hervadt vagy

poros lombot adnak eléje, akkor fölágasodik mérgében,
elkékül, meghal és akkor nem lesz selyem. A halál
az ő fegyvere, mint a rabságba jutott királyleányé.

Férfi csak egy van a sok leány között, az öreg
Mita, ő afféle szerb-cigány keverék, de azért meg lehet
bízni az erkölcseiben, mert egy kicsit púpos, a
hangja pedig olyan vékonyan szól, hogy ki sem rí a
leányok kórusából.

Napjában tízszer is megesik, hogy a leányok
éneke egy ijedt gikszerrel véget ér, Mita pedig katonásan
kihúzza magát: jön az asszony. Kongó katonaléptekkel

megy végig a falépcsőkön, a szeme jobbra-balra villan, — jaj annak, akinek osztályán valami rendetlenséget tapasztal. Most egy veréb repül ki az ablakon, kis selyemhernyóval a csőrében és a következő pillanatban Grafné már nyakon üti Mitát. A két esemény között okozati összefüggés van, amennyiben az egerek és a verebek elleni védekezés Mita hatáskörébe tartozik.

Az asszony meg volt róla győződve, hogy minden perc, amit az ember tétlenül eltölt, bűn a világrend ellen, azért Jani fiát, mihelyt az lekefélte magáról az országút porát, tüstént leültette az íróasztal mellé, hogy elintézze az üzleti leveleket. Ezt a tisztet eddig több józan üzleti érzékkel, mint ortográfiai tudással, maga Grafné töltötte be, mivel Mihályt amúgy 1s eléggé elfoglalta az epreskert és a szőlőgazdaság. A hernyópolcok közé egyik fiát sem eresztette, persze nem a hernyóktól, mint inkább a leányoktól féltette őket.

Jani tehát hétfőn reggel féltucat lúdtollat faragott, aztán lendületes kurrens írással papírra vetette a Hét svábokról elnevezett szabadságegyesület alapszabálytervezetét. De aztán egyszerre eszébe jutott Zorka,

Manin Zorka és ekkor letette a tollat és a kertbe szaladt.

A kis kert, amelyet magas kőfal vett körül, a selyemgyár mögött volt. A kert büszkesége egy mesterséges cseppkőbarlang volt, a barlang hűvös homályában fehértestű rokokó-nimfa pihent a tükörfal előtt. A puszpángbokrok valamikor szépen nyírott, zöld labirintussal vették körül a barlangot, most azonban már elkorhadtak és megritkultak, a nimfa fehér teste is rücskös lett a mohától, a tükör pedig úgy megvakult, mint az öreg ember szeme és láthatólag nem is telt már semmi öröme a nimfa képében. A barlangot Jani szépapja csináltatta, aki nem mint telepes, hanem mint császári hivatalnok került ide és egész életében pepecselő és kissé ledér hajlamú férfiú volt. A kolonistákkal való összeházasodás folytán azonban a későbbi Grafokon is erőt vett a bánsági munkadüh. Jani gyermekkorában nagyon szerette ezt az ünnepélyes kis szigetet

a józan város közepén. A templom közel volt és ha megkondultak a nagy harangok, akkor érces hanghullámok viharzottak a kőfalak között. Ha nem szóltak a harangok, akkor is úgy rémlett a fiúnak, mintha néma, nagy ércmadarak ülnék teli a kertet.

Mikor két esztendő múltán újra belépett a kertbe, rögtön a hátsó kerítés-falhoz sietett, kivett belőle egy meglazult követ és átnézett Maninék kertjébe. Szerencséje volt, mert ott látta azt, akit keresett, Manin szomszéd Zorka leányát. A muskátlik közt állott, kis öntözőkannát tartott a kezében, de nem dolgozott, hanem a katicabogarat nézte, amely a kezén mászkált.

— Zorka! — kiáltotta fojtott hangon Jani.
A leány elmosolyodott, fülig elvörösödött és rögtön

odajött a falhoz. Alkalmasint várta ezt a találkozást.

Óh, milyen gyönyörű szép leány lett Zorkából! Két esztendővel ezelőtt még kissé esetlen és soványka volt, mint a vérbeli vizslakölyök, arca pedig örökké pattanásos volt. De azóta deli szűzzé fejlődött. Janit azelőtt is mindig a görög templomok bizánci szentképeire emlékeztette, de most még jobban érvényesült szépségének idegenszerű, büszke és szelíd karaktere.

— Tudtam, hogy itt van, már tegnap hallottam Hofferéktól, — mondta Zorka.

— Hát már nem tegeződünk? — kérdezte Jani.

— Ha akarja... és mivel szomszéd gyerekek vagyunk...

— Nyújtsd át a kezedet, úgy mint akkor, mikor utoljára láttuk egymást, — suttogta Jani.

A leány kissé kérette magát, de aztán átnyújtotta kezét a falrésen. Egy félig kinyílt, szép piros rózsa volt benne. A fiatal úr a kabátjára tűzte a virágot, azután sorra csókolta ujjait, amelyek olyan finomak és fehérek voltak, hogy Grafné bizonyára megbotránkozott

volna rajtuk. Mert bizonyos, hogy dolgos leányzónak nem lehet ilyen keze.

Jani Bécsben is sokat gondolt a szomszéd-leányra, akit egy regényes hajlamú ifjú szerelmére igen alkalmassá tett nemcsak a szokatlan hangzású neve és a fekete haja, hanem az a körülmény is, hogy nemes ember leánya volt. Verseket is irt hozzá, amelyekben sok szó esett megőrülésről és öngyilkosságról, sőt egyszer éjnek idején, zivataros esőben, hajadonfőtt szaladgált a Práterban, miközben hangos szóval kiáltozta Zorka nevét és felszólította a cikázó villámot, hogy sújtson

le reá és vessen végett kínjainak. Ez azonban mégsem volt egészen komoly dolog. Most azonban, miközben a téglalyukon keresztül érezte a valóság meleg és édes lehelletét, komolyan megdobbant a szíve.

— Zorka, — mondta, — én egy szent elhatározással tértem meg a nagyvilágból. Hogy nem fogok előbb nyugodni, míg édesapád bele nem egyezik abba, hogy egymáséi legyünk.

Édesapát mondott, mert a zsarnoki apa stílszerű alakja minden szerelmi regénynek, tulajdonképpen azonban nem félt Manin szomszédtól, csak a saját édesanyjától.

— Ma megint elmegyek Hofferékhoz, — szólt Zorka. — Mi most együtt hárfázunk a lyányokkal...

Nem folytathatták a beszélgetést, mert valaki Zorka nevét kiáltozta. Manin volt. A szomszéd, egy göndörhajú, barna, szálas szép férfi, lélegzet nélkül sietett a kertbe. Különben nagyon méltóságos viselkedésű ember volt, ami természetes is, mert hiszen nemrégiben még Temes vármegye szolgabírája volt, most azonban kipirult arccal, fiatalos fürgeséggel szaladt végig a kavicsos úton.

— Zorka, Zorka, hamar, nagy dolog történt!

És már karjaiba kapta és összecsókolta a leányát.

Jani megszeppenve lapult meg a rés mellett.

— Mit történt, apa? — kérdezte Zorka ijedten.

— Nagy dolog! Egy nemzet föltámadt a sírjából! A mi nemzetünk! A mi édesanyánk! A szerb nemzet! Karlócán megvolt a nemzeti kongresszus... Kikiáltották a szerb vajdaságot. Vajdát is választottak.

— És mi lesz most? — kérdezte a leány, aki semmit sem értett az egészből.

— Az lesz, hogy ezen a szent földön, amelyet annyi szerb vér öntözött, megint a szerb lesz az úr!

— És mi lesz a németekkel? — kérdezte kis szünet után Zorka, aki nyilvánvalóan Janiékat féltette az új alakulástól.

— Jó szomszédaink lesznek, mint eddig is. Eddig a magyarok kormányoztak itt, a jövőben a szerbek fognak kormányozni. A német szomszédoknak mindegy lehet.

Zorka láthatólag belenyugodott ebbe a megoldásba és édesapja karján a házba ment.

Jani elgondolkozva állott a fal tövében. Mi lelte Manin szomszédot? A szolgabíró eddig mindig magyar ember számba ment, hiszen nemes ember volt. A leányával is magyarul szokott beszélni. Most azonban, a karlócai hírek hallatára, megpezsdült ereiben a forró szláv vére és ő megmámorosodott tőle.

Ez mindenesetre olyan fontos esemény volt, amelyet a Hét sváboknak nevezett szabadság-egyesület elé kellett terjesztenie. Úgy látszik, az ország veszedelemben van és sürgős intézkedésre lesz szükség.

Jani vissza akart menni az írószobába, hogy magához vegye az alapszabály-tervezetet, belülről azonban Grafné hangos perelése hallatszott és a naplopó, szamárság és majd adok neki féle kifejezésekből, amelyek sűrűn ismétlődtek az édesanyja monológjában, arra

kellett következtetni, hogy a titkos társaság alapszabálytervezete, melyet az íróasztalán felejtett, illetéktelen kezekbe került. A szabadság-társaság feje tehát mélyen meghajolva osont el az írószoba üvegajtaja előtt és csak akkor lélegzett föl megkönnyebbülten, mikor már becsapta maga után az utcai kaput.

III.

Eredetileg Lutz hadnagyhoz akart sietni, mert bizonyos volt, hogy az egész városban a hadnagy veszi legkomolyabban a szabadság ügyét, de aztán eszébe jutott, hogy Zorka most a Hoffer-leányokkal hárfázik és azért repülő kabátszárnyakkal vágtatott a Hoffer-ház felé. Hirtelen elhatározta, hogy a titkos társaság egy másik, bár lanyhább buzgalmú tagját, Hoffer Tónit fogja beavatni a titkába.

Hoffer Tóni az édesapja építőirodájában dolgozott. Az öreg volt a délvidék leghíresebb templomépítője. Tótországban és Rácországban is sok szép templomot épített már. A Hoffer-ház udvara, amely majd akkora volt, mint egy vásártér, most is teli volt toronnyi deszka- és gerendarakásokkal, egypár száz munkás fűrészelt, kalapált és tett-vett benne, a fiatal Hoffer Tóni pedig plajbásszal a füle mellett, kipirult arccal állott az udvar közepén és oláh nyelven káromkodott. Ezt a nyelvbeli koncessziót mindenesetre azoknak az oláh fuvarosoknak tette, akik csökönyös alázatossággal állottak körülötte.

Ez nem ér rá most hazát menteni, gondolta magában Jani.

A lakóház ablakából édes hárfazene szűrődött ki a munka rikácsoló lármájába.

— Jani bácsi, Jani bácsi! — kiáltotta egy vékony hang.

Emeletmagasságban az egyik gerendapiramis tetején fehérruhás, szőkeloknis kisleány állott. Bábi volt, négy közül a legkisebbik Hoffer-leány. Ő is csinos,

kecses és vidám volt, mint valamennyi nővére. Most a zerge biztosságával szökdelt le a farakásról. Egyenesen Jani úr nyakába ugrott és megcsókolta. Bábika még csak tizenkét esztendős volt, még egészen gyermekszámba ment és senki sem akadhatott fenn a nagy és forró barátságon, amelyet Jani iránt érzett. Hasonló szenvedélyes barátságot érzett a fiatal Graf iránt a kisebbik Hoffer-fiú, a tizenhárom esztendős Gyuri, aki vidám süvöltéssel robogott elő az istállóból. A két gyermek láthatólag büszke volt reá, hogy tegeződhetik egy nagy férfival, aki Bécset is megjárta már.

— Megjött a főhadnagy! Megjött Kolonics! Lóháton jött meg Pancsováról! Reggelre tovább megy Temesvárra! — újságolták nagy fontoskodva a gyerekek.

Kolonics főhadnagy volt Emíliának, a legnagyobbik Hoffer-leánynak vőlegénye. Még pedig második vőlegénye, amely körülmény némi foltot ejtett a leány hírnevén. Az első Graf Mihály volt, özvegy Grafné azonban akkoriban szétrobbantotta a kötést, mivel egyszer reggeli hatkor még ágyában találta a fia menyasszonyát.

A gyerekek fölvitték Jani urat a nappaliba. Ott hárman hárfáztak együtt, a középső két Hoffer-leány és Zorka. Olyan komolyan vették a leckéjüket, hogy abba se hagyták a játékot, csak mosolyogva bólintottak loknis fejükkel a vendég felé. Jani leült a két gyermekkel és áhitatos csendben várta a játék végét.

Hofferékat tulajdonképpen mindenki kedvelte a városban, de azért titokban sok pletyka kerengett róluk, mert a viselkedésük, sőt a külsejük is más volt, mint a többi emberfiáé. Valami művészi bátorság,

melegség és lendület jellemezte őket. Az öreg Hoffer sok pénzt keresett, de sokat is költött a gyermekeire, akiket úgy járatott, "mintha uraság gyerekek volnának" mondták a városban. Graf Jani azonban nagyon jól találta magát ebben a házban és boldog volt, hogy Hofferék nem éreztették vele, mennyire bántotta őket

Grafné asszony viselkedése.

A hárfajáték akkor ért véget, mikor az öreg
Hofferék és a mátkapár a szobába léptek.

A vőlegény, aki a Blomberg dsidásainál szolgált,
hosszú, kemény, szőke pofaszakállú katona volt.

Kisült, hogy ők is tudnak már a karlócai eseményekről.
De nemcsak ők, hanem az egész város.

— A rácok és a horvátok gyülekeznek, Szerbiából
is sokan jönnek, hogy elfoglalják a Bánságot, —
mondta aggodalmas arccal az öreg Hoffer. — Mit
fogtok csinálni, ti császári katonák?

A főhadnagy boldog tudatlanságában vállat vont.

— Nem fogjuk a fejünket törni, hanem azt fogjuk
csinálni, amit parancsolnak nekünk.

— Az a kérdés, hogy ki parancsol nektek? A bécsi,
vagy a pesti hadügyminiszter?

Kolonics könnyedén legyintett a kezével.

— Azt hiszem, az egész pesti svindli hamar véget
fog érni... Kossuth és a táblabírák...

Hofferné arca egyszerre vérvörös lett.

— És bennünket ki fog megvédeni? Bennünket és
a gyermekeinket?

A főhadnagy csodálkozva nézett az asszonyra.

— Titeket? Nektek semmi közötök az egész dologhoz.
Ami lesz, az a magyarok ellen megy. Ti pedig
németek vagytok.

— Persze, mi németek vagyunk, — hagyta rá
Emília, akit nagyon kínosan érintett ez a vita.

Most megszólalt az öreg úr. Domború szép művész-homloka

alatt ragyogott a két szeme. A hangja
pedig reszketett a visszafojtott fölindulástól.

— Igen, mi németek vagyunk. Mi németek vagyunk
és úgy fogunk viselkedni, ahogyan a német becsület
kívánja. A becsület pedig azt kívánja, ha békességben
együtt éltünk a magyarokkal, hát álljunk melléjük
a veszedelemben is. Ha elhagynók őket a bajban,
akkor nem volnánk becsületes németek, hanem
szedett-vedett csürhe.

Az öreg úr kiabálni kezdett és a nők megijedtek.

— De apa! — kérlelték.

De az öreg felbőszülvén a főhadnagy arrogáns mosolyán,
még jobban kiabált.

— Öreg ember vagyok, vén mesterember, de becsületemre
mondom, hogy fegyvert fogok, ha hívnak
a magyarok. Ez a Gyuri kölyök még csak tizenhárom
éves, de ha ő is el akar menni, becsületemre mondom,
én adom kezébe a fegyvert.

Kolonics méltatlankodva emelte föl a fejét. A
hosszúkás, szigorú és lojális arca erősen emlékeztetett
azokra a főhercegi arcokra, amelyeknek képmása ott
függött sok — Kolonics-nemzetség — vizitszobájában.
(Znajmban minden második embert Kolonicsnak hívnak
és aki nem lesz közülük katona, abból hivatalnok
lesz.)

— Én azt hittem, hogy apámuram hű alattvaló, —
mondta szemrehányóan.
— Vagyok is, vagyok is, vőm uram, — kiáltotta
Hoffer, miközben mind a tíz ujjával neki esett a sűrű,

ezüst hajának. — Életem és vagyonom a császáré,
mert ő az én törvényes uram. De a lelkem nem a császáré,
vőm uram, a lelkem Istené és becstelenséget a
császár kedvéért sem követek el!

Az öreg érezte, hogy ebből a hangnemből már
nem lehet folytatni a vitát. Lerohant tehát az udvarba

és ott kegyetlenül lehordott egy zsindelyest, aki pipával a szájában hasította a fazsindelyt.

— A fejemre akarjátok gyújtani a házat, ti gazemberek, no de majd rendet csinálok én köztetek!

Fölkapott egy lécet, hogy rendet csináljon vele, de a Tóni fia kicsavarta kezéből a fegyvert. Igaz, az udvar négy sarkában ott volt a tábla: Itt tilos a pipázás! — de azért húsz esztendő óta mindenki pipázott az udvaron, maga az öreg Hoffer is.

A főhadnagy peckesen összecsapta sarkantyúit és elment a huszárkaszárnyába, hogy Esterházy grófnál jelentkezzék. Nem mondta, hogy eljön-e vacsorára.

A nagy vihart megelőző szél végigsüvöltött a Hoffer-házon és egy pillanat alatt mindent fölborított. Emília igen boldogtalan volt és titokban haragudott édesapjára. Végre is egy császári katonatiszt, egy Ritter von csak jobban ért az efféllékhez, mint egy építőmester? Ha pedig Emíliának ez az eljegyzése is fölbomlik, akkor igazán elmehet apácának...

A kis Gyuri fölugrott egy székre és magából kikelten kiabálta, hogy éljen Kossuth! Emília, aki a kisebbekkel szemben anyahelyettesi jogokkal volt fölruházva, le akarta pofozni onnan, de nem bírt vele, a fiú valami démoni lázban égett, a székről a díványra, majd az asztal tetejére ugrott és egyre éltette az ő Kossuthját. Pedig az utcai ablak is nyitva volt. A

többi leányok, Zorka is, védelmükbe vették Gyurit, ők alapjában véve mind Kossuthisták voltak.

A hajsza csak akkor ért véget, mikor Hofferné bánatos arca megjelent az ajtóban. Az anya lekváros kenyeret hozott a gyerekeknek. Különben is igen ijedős természetű asszonyság volt, örökösen tűzvésszel, pestissel, földindulással álmodott, de soha még semmiféle természeti csapástól nem rettegett úgy, mint ettől az istenverte szabadságtól. Ó, hogy az ő áldott jó ura is mindig kész volt minden szamárságra!

Graf Jani hazakísérte Zorkát Hofferéktól.

Az utcasarkon azt kérdezte tőle:

— Zorka, szereted a verseket?

— Ha szépek, — susogta Zorka, miközben az elefántcsontszínű bizánci arca rózsaszínű lett.

— Én írtam hozzád egy egész füzetre valót. Negyvenhármat. A negyvennegyedik tulajdonképpen a halálról szól, de azért azt is neked írtam.

Valaki a fiatalember nevét kiáltotta. A Macskakovács szaladt utánuk.

Óriási nagy, kövér, de amellett csodálatosan fürge mozgású és szapora beszédű német volt. A Macskakovács különben épp oly kevéssé volt kovács, mint ahogyan nem volt macska; ő egészben véve csak egy Lauch nevű korcsmáros volt. A furcsa nevét az öregapjától örökölte, aki kovácsmester volt és akinek vagy nyolcvan esztendővel ezelőtt valami nagyon mulatságos kalandja volt egy vörös kandúrral. Az eset részleteit ma már senki sem ismerte, de azért az Istenben boldogult kovács összes leszármazottjaira rászáradt a gúnynév. A polgári nevükön senki sem ismerte őket.
28

A Macskakovács azért fogta el Janit az utcán, mert éppen most érkezett haza Zimonyból, ahol egyik adósát nyomorgatta. Pénzt ugyan nem kapott, de a megpukkadásig teleszívta magát odaát nagyszerű és izgalmas újságokkal, amelyeken sürgősen túl kellett adnia.

Hogy azok odaát mind meg vannak háborodva. Azt mondják, hogy a császár nekik ajándékozta a Bácskát és a Bánságot. Minden föld a szerbeké lesz, föl Szegedig... Már készülődnek is, hogy által jöjjenek. Sok ezren vannak már együtt. A granicsár ezredekből százával szökik hozzájuk a legénység és senki sem állja útját... Aranygalléros tisztek is vannak velük. Rajacsicsot patriárkává választották és Szuplikácz generális a vojvodájuk... Rajacsicsot ismerjük

még verseci püspök korából. Hogy tud az beszélni! Lóháton jár a táborban, a kezében feszület, az oldalán kard. Ha a régi rác dicsőségről beszél, akkor sírva fakadnak a nagybajszú granicsárok. Ha meg a magyarokat emlegeti, akkor az emberek a fogukat csikorgatják... Mert a szerb nemzet minden szörnyű nyomorúságának a gőgös magyar az oka.

De egyebet is tudott a Macskakovács. Szerbiából, Boszniából százával kél át a fegyveres nép a Száván. De még Montenegróból is jönnek ijesztő külsejű martalócok, akik farkasokká vadultak a török háborúkban. És ezt a prédára éhes, vérre szomjas csőcseléket a belgrádi osztrák konzul, Mayerhoffer ezredes zúdítja az országra. Ideát pedig császári tisztek fogadják őket testvéri öleléssel...

A Macskakovács nem mondott el mindent, amit tudott, hanem köszönés nélkül a faképnél hagyta Janit és két úr után szaladt, akiket az utca túlsó során fedezett

föl. Azokra érdemesebb volt ráijeszteni, mint Janiékra, mert egyikük a polgármester, a másik a városbíró volt.

A fiatal pár folytatta útját, kényesen válogatva a gyalogjáró köveiben.

— Zorka, ha itt is kitör a revolúció, mi lesz akkor velünk? — kérdezte Jani.

— Remélem, mi ketten nem fogunk hajba kapni, — válaszolt mosolyogva a leány.

— ÉS melyik párton lesz édesapád?

— A jó emberek pártján. Mert ő jó ember.

A fiatalok egyszerre összenéztek és fülelni kezdtek. Valahonnan ének hallatszott. A piac felől. Sok ezer érces férfihang éneke. Valami vérforralóan szilaj és meghatóan szomorú szerb nótát énekeltek.

Amint gyors léptekkel befordultak a nagytér sarkán,

megpillantották az éneklő sokaságot. Sok ezer szerb paraszt — mind egyforma bőrködmönt és piros bocskort viselt — vonult végig a piacon. Néhány sötétruhás úri ember vezette őket, egyikük szerb nemzeti zászlót vitt kezében.

— Hiszen ez édesapa! — kiáltotta Zorka meglepetten.

A tüntető tömeg vezére valóban Manin szomszéd volt. Hajadonfőtt volt, ünnepélyes, szinte áhitatos léptekkel járt, arcát megszépítette a lelkesedés.

Manin eddigelé nem sokat törődött azzal, hogy ő szerb eredetű ember. Nemes ember és vármegyei tisztviselő volt, kétszeres ok arra, hogy magyarnak vallja magát. A karlócai hírek azonban hősi mámorba ejtették az egész délszlávságot és a mámor váratlanul pezsgésbe hozta Manin szerb vérét is. A tépelődő
30

emberek hirtelenül támadt energiájával beleugrott a szerb mozgalomba és mivel renegát buzgalmával túltett a legtüzesebbeken is, hamarosan a mozgalom élére került.

Graf Jani időközben fölfedezte a tömegben a szerb borbélyát, azt elfogta és kivallatta, hogy mit jelent a csődület. A tüntetés a szerb püspök, az öreg Popovits István ellen irányult, akit a borbély árulónak és a magyarok spionjának nevezett. A püspök bűne az volt, hogy magyar nyelven vezette az anyakönyveit és hogy annak idején nem küldött követeket a karlócai nemzeti szkupstinára. A tömeg ezért beverte a palota ablakait és rongyokká tépte a magyar anyakönyveket, melyeket a megijedt papok kiszolgáltattak nekik.

A borbély, aki máskor maga volt a mosolygó, hajlongó udvariasság, ezúttal félvállról, kevély és gúnyos hangon beszélt Janival. Végül fölemelte a kezét és a szerb székesegyház tornyára mutatott.

— Látja, ott van a mi zászlónk! — mondta.
A toronyról nagy, piros-kék-fehér zászló lengett.

De hová lett Zorka? Az imént még itt állott Jani

mellett. Halvány arccal, fénylő szemekkel, egész testében remegve nézte a sokaságot. Egyszerre azt mondta — szerbül mondta —: Istenem, beh szép ez! — és nyomtalanul eltűnt a tömegben, mint a búvármadár a nádasban.

Jani egy ideig még nézte a vonuló embereket. Úgy rémlett neki, mintha csupa gúnyos vagy gyűlölködő arc fordulna feléje. Ezek a szerb parasztok, fuvarosok és szatócsok, akik máskor a szegény emberek tisztességtudásával köszöntötték a gazdag Grafné fiát, most, midőn egy közös érzés és egy közös gondolat

tette őket erősekké és gazdagokká, bizonyos arisztokratikus kicsinyléssel nézték a fehérképű svábot az ő furcsa köcsögkalapjával és malaclopó köpenyegével.

Janit egészen elszomorította a gondolat, hogy ez az éneklő sokaság olyan könnyűszerrel el tudta őt választani Zorkától. Vajon hol fogja viszontlátni a leányt? Sarkon fordult és visszament a patika irányában. Egyszerre szemben találta magát Holky doktorral és a patikussal. A kövér kis doktor szemüvege izgatottan csillogott.

— Csakhogy megvagy, Jani! Tűvé tettük utánad a várost.

— Mi baj?

— A Macskakovács-korcsmába megyünk... Parasztgyűlés lesz az udvaron. A svábjaink tudni akarják, hogy mi lesz. A külső város teli van rémhírekkel. A szerbek már osztozkodnak a szőlőhegyen. Azt beszélik, hogy szerviánusok lappanganak az erdőben. Éjjel megrohanják majd a német várost és fölkoncolnak mindenkit.

Mikor Jani rátette kezét a Macskakovács kilincsére, azt hitte, hogy cimborái lóvá akarják tenni a parasztgyűléssel, mert odabenn mélységes csend volt. Mikor azonban belépett, az udvar zsúfolva volt emberekkel. Némán ültek és álltak együtt, mintha halottas házban volnának. Többnyire idősebb emberek voltak,

a bánsági naptól kicserzett bőrű, a nehéz munkától
meghajlott vállú öregek. A fiatalok ilyenkor munkában
vannak.

A parasztok társaságában ott látták a fehértemplomi
Hallert is, továbbá Heimot, Lutz hadnagyot és
Hoffer Tónit. A hét sváb tehát együtt volt. Néhányan

az urak közül a gazdák meghívására jöttek ide. Mert
a sváb paraszt nem teszi mindig azt, amit az urak
mondanak neki, de azért mindig tudni akarja, hogy
mit mondanak az urak.

Holky doktor, a kitűnő szónok, megtette önmagát
a gyűlés elnökének. Hosszabb előadásba kezdett,
amelyben a magyar szabadságmozgalom jelentőségét
fejtegette. Az emberek némán és hidegen hallgatták.
Aztán egyszerre félbeszakította egy érdes hang. Egy
öreg paraszt állott föl szóláshoz.

— Ezeket a dolgokat mi már hallottuk. Amit még
nem hallottunk, azt kár elmondani, mert úgy sem értenők
meg, hiszen mi nem vagyunk tanult urak, hanem
szántóvető nép. Most arról van szó, hogy Szlavóniában
gyülekeznek a rácok és nálunk is mozgolódnak a
szerbek. Az a kérdés, hogy mit tegyünk mi német emberek?
Erre feleljenek az urak, ha tudnak!

Így szólt az öreg, azután társainak helyeslő fejbólogatása
közepette megint leült a lócára.

Ekkor Graf Jani jelentkezett szóláshoz. Miközben
elszántan farkasszemet nézett egypár száz jéghideg,
komor és bizalmatlan szempárral, nagyjából elmondta
azt, amit ma az öreg Hoffer szájából hallott.

Azon kezdte, amit nem lehet elégszer ismételni,
hogy ez a föld itt a mienk. Apáink meghódították, nem
a vérük, hanem a verejtékük hullásával. Eddig a magyarok
kormányoztak minket, mert ez Magyarország.
Most jönnek a szerbek. Azt kérdezitek, hogy mit tegyünk
most már mi verseciek? Tehetünk kétfélét. Tehetjük
azt, hogy lehasalunk és megvárjuk, míg a zivatar
elvonul a fejünk fölött. Egy kicsit meg fognak

rugdosni, de nagyobb bajunk talán nem esik. Becsület

nem lesz, de a kenyér megmarad. Ma a magyar az úr, holnap a szerb, holnapután talán az oláh. Nekünk mindegy, hiszen mi nem vagyunk nép, csak afféle idecsődült csürhe...

Egy kövér ember ült szemben Graffal. Annak arca paprikavörös volt, miközben két öklével indulatosan kezdte döngetni a mellkasát.

— Az már nem igaz! Mi becsületes németek vagyunk!

Graf fölkapta a szót.

— Ha németek vagyunk, akkor tegyük azt, amit a német becsület kíván. Békében ott ültünk a magyarokkal egy asztalnál, hát álljunk melléjük a veszedelemben is. Német hűséggel, német bátorsággal.

Graf ismerte a maga embereit. Tudta, hogy többet mondania veszedelmes volna; ezek előtt a legjobb ügyet is gyanússá teszi az ékesszólás. Még csak ennyit mondott:

— Most elmegyünk néhányan a városházára és követelni fogjuk, hogy szervezzék a nemzetőrséget.

Ekkor fölemelkedett egy szomorú arcú, sovány ember, afféle istenes kis paraszt, aki a processziókat szokta vezetni és éneklő hangon kérdezte:

— Mért fogjunk fegyvert mi együgyű szántóvetők, mikor itt vannak a császár katonái sok lovakkal és ágyúkkal?

Megint pár száz hideg és bizalmatlan szempár meredt Jani felé. Az emberek előrehajoltak és tölcsért csináltak a tenyerükből, hogy jobban hallják a választ.

— Megmondom, hogy mért — válaszolt Jani. — 1785-ben maga a császár volt itt Versecen, II. József

császár, 80.000 katonával, sok lóval és sok ágyúval.

34

De a császár elvonult a török elől és átengedte a várost az ellenségnek. Hennemann Jakab azonban, egy verseci sváb ember, hetvenötöd magával megvédte a várost. Ezért most is azt mondom: amit az ember megtehet maga, azt ne bízza rá másra, még a császárra sem.

Ez az okoskodás egészen a svábok szájaíze szerint való volt.

Lutz hadnagynak is volt egy indítványa. A szerb püspöki templomra, miként ki-ki a maga szemével is láthatta, piros-kék-fehér zászlót tűztek ki. Jó volna, ha válaszképpen magyar zászlót tűznének a katolikus templom tornyára. Nem kihívásképpen, hanem hogy lássa a városban lappangó csőcselék, hogy a németek résen vannak.

Az egész sokaság fölkerekedett és elvonult a szolgabíróság elé, hogy zászlót kérjen. Másutt nemigen lehetett volna magyar trikolórt találni a városban. A zászlót megkapták, azután Graf Janival, mint zászlóvivővel az élükön, a plébánia-templomhoz vonultak. Ez a felvonulás nagyon különbözött a tüntető menettől, melyet Graf ma a nagypiacon látott. A svábok fekete csoportja komor csendben, nehézkesen csoszogó, hosszú léptekkel ballagott a zászló után. Énekről szó sem lehetett; az ilyesmi nem méltó komoly polgáremberekhez. Sőt mikor már a templom elé értek, néhányan a forradalmárok közül úgy vélekedtek, hogy a dolgot mégis be kellene jelenteni a plébános úrnak, nehogy utólag valami kellemetlenség legyen belőle. Egypár perccel később az összegöngyölített zászló kibukkant a legfelsőbb toronyablakból. Azután forogni kezdett, kibomlott és virító színeivel ott lengedezett a fölbámészkodó emberek feje fölött. Ugyanaz a szél mozgatta, amely a püspöki templom szerb zászlaját.

35

Az emberek úgy érezték, hogy most tenniök kellene valamit. Talán kiáltozni? Végül egyikük levette

a kalapját. A többiek mind követték a példáját.

IV.

Néhány nap múlva már lejöhetett Temesvárról Vukovics Sebő alispán, akit kevéssel ezelőtt megtettek kormánybiztosnak a szép Csernovics mellé, hogy a felelős minisztérium nevében megeskesse a nemzetőröket. Akkoriban minden a felelős minisztérium nevében történt, az elnevezés mindenkinek hízelgett, mert mindenki úgy érezte, hogy a minisztérium neki is tartozik némi felelősséggel.

Ezerkétszáz fölkelő hat kompániában vonult a német templom elé. A svábok fegyvertelenül, ünneplő gúnyában jöttek. Mivel az ég borús volt, sokan piros vagy kék paraplit szorongattak a kezükben, mások pedig tarka keszkenővel takarták le új kalapjukat, hogy meg ne ázzék, ami egészben véve tisztes és békés benyomást tett.

A kompániák akkor már megválasztották összes tisztjeiket. A második század kapitánya az öreg Hoffer lett, a hatodik század hadnagya Graf Jani. A parasztok bizalma eredetileg a nagyobbik Graf fiú felé fordult, mivel azonban Mihály még mindig ott tartott, hogy "ez az egész dolog butaság", tehát Jani öccsét léptették a helyébe, cum jure successionis. Mert aziránt nem lehetett kétség, hogy a Hoffer-háznak és a gazdag Grafné egyik fiának kijár az ilyen tisztesség.

A többi tiszteket azonban nem a tanult emberek, hanem a gazdák közül választották. Mert hiszen szép dolog az, hogy az urak olyan sok mindent tudnak a világ folyásáról, de azért mégis csak jobb megbízni az olyan emberben, aki megszokta, hogy maga járjon a dolgai után.

A vármegyei urak, akik a kormánybiztos kíséretében jöttek, lengő piros tollal a kalapjukon, kardosan csörtettek végig a Templom-utcán. Az urak fanyarul nézték a templom előtt sorakozó fekete sereget.

— Hogy leszünk majd a svábokkal, ha komolyra fordul a dolog?

A svábok közt ugyanakkor gyanús sugdosás támadt.

— Hogy leszünk majd ezekkel az urakkal? Vukovics rác. Csernovics főispán is rác, de maga Damaszkin szolgabíró is rác...

A kormánybiztos különben jól tudott beszélni az idevaló emberek nyelvén. Azon kezdte, hogy fölemelt kezével a szomszéd ház ormára mutatott, amelynek padlásablakán kaszapenge vicsorgott ki és azt mondta, hogy az igaz polgár is legyen olyan, mint a jó kasza: kemény, tiszta és éles. Kemény a munkában, tiszta a becsületben és éles a jogai megvédésében.

Ez tetszett az embereknek.

Midőn az új nemzetőrök letették az esküt, Dániel kanonok, aki egyházi ornátusban állott a kormánybiztos mellett, magasra emelte kezében a feszületet. A lövészbanda eljátszotta a Gotterhalte-t, a svábok a szép dal hallatára a megszokott lojális melegséget érezték a szívük tájékán, a megyei urak pedig megemelték vöröstollas kalapjukat. Csak a pap fordult sarkon és

ment be sietve a plébániára, mintha meg volna sértve. Róla azt beszélték, hogy titkos republikánus.

Vukovics később végigment a hosszú embersoron és ekkor megakadt a szeme egy rózsásra kimosdatott kis fiún, aki sapkájával a kezében, a bársonyzekéje fölé kihajtott hófehér gallérral, boldogan, büszkén és mosolyogva állott a férfiak között. A kormánybiztos a gyerek szépen megfésült fejére tette tenyerét.

— Hát te mit akarsz itt, kis fiam? — kérdezte.

— Én a második kompánia dobosa vagyok. De dobom még nincs.

— Hány éves vagy?

— Most leszek tizenhárom.

— Mi a neved?

— Gyuri. A Hoffer építőmester úr fia vagyok.

— Majd küldök neked Temesvárról egy szép
dobot. Aztán vitézül pörgesd, ha jön az ellenség!

Az öreg Hoffer, mikor Kolonics főhadnaggyal az
a bizonyos disputája volt, a vita hevében megfogadta,
hogy a kis Gyurit is besoroztatja. Azóta igen megbánta
már, hogy annyira elragadtatta magát, —
mennyit veszekedett az asszony! — de a becsületszó
becsületszó és a fiával az ördög sem bírt már.

A sereg már oszladozott, midőn egy temesvári
fuvarosszekér csörömpölt végig a főutca irgalmatlan
rossz kövezetén. A kocsis mellett Holky doktor ült. Az
emberek tudták, hogy a doktor a nemzetőrök megbízásából
a temesvári főkommandónál járt és most kíváncsian
fogták körül.

Holky fölugrott a bakra és a két karjával integetett.

— Hozom az ágyúkat, emberek!

— Hol vannak?
— A kocsiban, a szalma alatt...

Néhány mohó kéz a szalma alá nyúlt és hideg
vasat érintett.

— Kettőt kaptunk! Két hatfontosat!

Ezeket az ágyúkat a temesvári Rukavina báró
adta a versecieknek. Holky doktort tavaly az a megtisztelés
érte, hogy fölszúrhatta ő excellenciájának
meggyűlt ujját és ez az esemény kiválóan alkalmassá
tette arra, hogy most mint a nemzetőrök követje járuljon
a főparancsnok elé. A doktor olyan okosan,
annyi hévvel és főleg olyan sokat tudott beszélni, hogy
a megszorult tábornok, bár a dolog semmiképpen sem

tetszett neki, végül is kénytelen volt engedni. Miután Holkyt végigvezették a temesvári arzenál udvarain, ahol százas sorokban unatkoztak és ásítoztak a pompás, új ágyúk, végül odaadták neki ezt az ócska két vascsövet, amelyet talán még a Hunyadiak felejtettek a fellegvárban.

A németek időközben kikaparták a szalmából a rozsdavörös ágyúkat.

— Amennyire értek hozzá, igen jó lövegek, csak meg kell őket pucolni egy kicsit — mondta Holky szakértően.

— Hát ezek is ágyúk? Hiszen még lafétájuk sincs! — kiáltotta valaki.

Holky azonban megvédelmezte ágyúit, amelyek iránt már bizonyos apai gyöngédséget érzett.

— A laféta semmi! Azt farag nekünk akármelyik bognár... Én Temesvárott kitapasztaltam a legújabb szerkezetű ágyútalpakat, majd én megmondom a bognárnak, hogyan csinálja.

A Heim zsidó azalatt nagy szeretettel simogatta

az ágyúkat. Ő már régen elhatározta, hogy a tüzérséghez fogja magát beosztatni.

A hét sváboknak sok megbeszélni valójuk volt és mivel Graf Jani úgy vélekedett, hogy a nevezetes napot valami rendkívüli formában illenék megünnepelni, tehát alkonyatkor a fráternál adtak egymásnak találkozót. A fráter egy vén remete, fönn lakik a széljárta hegytetőn, a házikója ott van a fehér kápolna mellett, amelynek a fráter különben sekrestyése. Nyaktörő sziklaút vezet föl a magasba, de azért mégis érdemes fölmenni, mert, aki a remete háza mellett álló kis szőlőlugasból lenéz az alkonyi pírban úszó bánsági rónára, az úgy érzi magát, mintha a világ feje fölött trónolna. Mondják is, hogy amelyik svábnak ott fönn van a szőleje, az mind gőgös és szófukar ember.

Hatan már együtt voltak, de a hetedik, a fehértemplomi Haller, sokáig késett még.

A fiatalok beszámoltak egymásnak a tapasztalataikkal. Akinek csak komája vagy adósa volt a környékbeli falvakban, az az utolsó héten kikocsizott, hogy fegyverkezésre bírja a falusi svábokat. Lutz hadnagy és a Szalvátor-patikus forma szerinti szövetséget kötöttek a dettai és a zichyfalvi parasztsággal. Megfogadtatták velük, hogy elküldik a legényeiket Versecre, mihelyt ott megszólalnak a lármaharangok. A patikus nem győzte emlegetni, hogy Lutz milyen nagyszerűen tud beszélni a falusi svábok nyelvén. Ezt senki sem nézte volna ki belőle. Kár, hogy rossz a tüdeje, egyszer-kétszer vért is pökött útközben...

Heim elmondta, hogy édesatyja tegnap jött meg a krassói bányavárosokból. Ott a németek már torlaszokat

építenek a városok körül és reggeltől estig durrognak a céllövő karabélyok.

Legjobban érdekelte a társaságot Hoffer Tóni elbeszélése. Ő és édesapja, Vukovics Sebő ösztönzésére, elmentek a szerbek vezéréhez, Maninhoz és ártatlan arccal fölszólították, hogy lépjen be szerbjeivel együtt a nemzetőrségbe. Ez persze csak arra való volt, hogy kiugrassák a nyulat a bokorból.

Manint szemmel láthatólag igen meglepte az ajánlat, amelynek őszinteségében különben egy pillanatig sem hitt.

— Ki ellen fegyverkeznek az urak tulajdonképpen? — kérdezte ugyancsak ártatlan arccal.

— Minden rendbontó és fölforgató ellen, — válaszolt az öreg Hoffer.

— Tehát elsősorban Kossuth és társai ellen? — kérdezte Manin gúnyosan.

Az építőmester arca egyszerre paprikavörös lett.

— Hát nem tetszik tudni, hogy Kossuth ő felségének minisztere és hogy csak a király által szentesített törvényeket hajtja végre?

Ekkor beleszólt a fiatal Hoffer is.

— Manin úr, mi nem az ország, csak a mi kis városunk békéjét akarjuk megvédelmezni.

— Fölösleges fáradság, — válaszolt Manin hidegen.
— A központi szerb odbor megbízta Stratimirovics hadseregét, hogy védelmezze meg a Bánságot minden forradalmi kísérlettel szemben, és Stratimirovics teljesíteni fogja kötelességét.

A nyúl tehát kiugrott a bokorból.

A szerbek közül senki sem lépett be a nemzetőrségbe.
41

Gúnyos hallgatással, fegyelmezett mozdulatlansággal figyelték a németeket. Szerbiából és Szlavóniából azonban sűrűn jöttek hozzájuk a megbízott emberek, Maninról pedig mindenki tudta, hogy már két ízben járt Rajacsics udvarában.

— Hogy annak a derék Manin szomszédnak annyira fejébe ment a szerb dicsőség! — mondta Graf Jani, miután végighallgatta Hoffer jelentését.

— Legjobb volna, ha valaki még ebben az órában agyonlőné. Ha holnap még él, sok bajt fog szerezni.

Ezt a kis Lutz hadnagy mondta. Ő eddig összefont karokkal állott a lugas előtt és elgondolkozva nézte a vérpiros égalját.

— Megbolondultál, Lutz? — pattant föl Jani. —— Manin szomszédot agyonlőni?

A hadnagy Graf felé fordította beesett, sárga arcát.

— Vér nélkül úgysem fog elmúlni ez a dolog. Ha

ma sajnáltok megölni egy embert, akkor holnap százzal álltok szembe.

Graf Jani elvben helyeselte, hogy vért kell ontani a szabadságért. A vérontásnak azonban a roham mámorában kell megtörténnie. De így együtt ülni a szőlőlugasban és nyugodtan megbeszélni, hogy Manin szomszédot meg kell lőni, mint a vadkant, az mégsem járja.

Végre megjött a hetedik sváb is, Haller. Lihegve mászott föl a lejtőn. Hosszúcsövű vadászpuskát hozott magával, a vállán pedig nagy boros kulacs és tarisznya függött. A különben oly jókedvű cimbora most nagyon komolynak látszott.

-— Honnan jössz? — kérdezték,
42

— Hazulról, Fehértemplomból... Az éjjel megint visszamegyek... Azért jöttem csak, hogy elbúcsúzzam tőletek.

Haller kissé kifújta magát, aztán tovább beszélt.

— Odahaza most szükség lesz minden épkézláb legényre... Az egész határvidék felzúdult és acsarkodik ellenünk... Hiszen tudjátok, hogyan vagyunk mi ott: kis sváb sziget a rác víz közepén... A város tövében most tábort vernek a rácok... A granicsárok tömegesen vonulnak hozzájuk és Szerbiából is folyton érkeznek a martalócok... Egész nyíltan mondják: ha elegen lesznek, akkor megrohanják Fehértemplomot és kő kövön nem marad... Tegnap ott járt a városunkban Stanimirovics, a szerb odbor kiküldöttje... Ő a szerb bánság biztosának nevezi magát... Világos nappal bejött a városba és nyílt utcán biztatta a szerbjeinket, hogy verjenek agyon minden magyart és minden németet... Hát ilyen időkben tisztességes embernek otthon a helye.

— És a császári katonaság? — kérdezte Lutz.

Haller lemondóan legyintett a kezével.

— Azokról kár beszélni. Dreyhan őrnagy, a fehértemplomi parancsnok, nem tudja, hogy mit csináljon. A szerbek a császár nevében törnek reánk és Dreyhan félti az előmenetelét. Nemrégiben utasítást kért a temesvári főparancsnoktól. Rukavina báró azonban azt üzente vissza, hogy mindenki cselekedjék tulajdon belátása és lelkiismerete szerint... Rukavina báró ugyanis maga sem tudja, hogy mit csináljon. Ezek az urak egymás háta mögé bújnak és egymás nyakába kanyarítják a felelősséget... Nem mernek szembe szállani a magyar hadügyminiszterrel, de engedelmeskedni sem mernek neki, mert hiszen nem

tudni, hogy mit hoz a jövendő... A múltkoriban azt mondta Dreyhan őrnagy: ha a szerbek és a németek között összeütközés lesz, akkor a császári hadsereg semleges marad. Hallottatok már ilyet? Martalócok fenyegetik asszonyaink és a gyermekeink életét és a császár katonái semlegesek maradnak! Csak egy ember van, aki tartja bennünk a lelket: Maderspach kapitány...

Lutz szeme fölvillant..

— Maderspach? Maderspach Ferenc Fehértemplomban van? Ő benne megbízhattok. Ő nem fog meglapulni és nem fog megalkudni. Ha egész Rácország föltámad, ő verekedni fog, még ha egyedül marad is...

— Nem fog egyedül maradni! — szólt Haller.

Haller azután kinyitotta a tarisznyáját és hét egyforma fapoharat tett az asztalra.

— Ezeket nektek hoztam, hogy legyen a barátságunknak valami emléke. Mindegyikbe belevágtam a gazdája nevét... Ezüst poharakat akartam hozni, igazán nem sajnáltam volna tőletek az ezüstöt sem, de eszembe jutott, hogy azoknak hamar lábuk kelne ilyen mozgalmas időkben.

Ki-ki kezébe vette a maga poharát. Ott állottak heten a hegytetőn, fölöttük vérvörös volt az ég, alattuk a rét vizét is bíboraranyosra festette a búcsúzó nap. Úgy érezték magukat, mintha heten egy boldog szigeten

volnának, távol az élet veszedelmeitől és nyomorúságától.
Graf Jani, aki már mámoros volt, mielőtt még
ivott volna Haller jó fehértemplomi borából, elragadtatásában
beszélni kezdett. És mivel az élet megszokott
képeit kevesellte, a halál komor és nagyszerű képét
idézte föl.

— A barátságra iszom, a halált is túlélő barátságra!
Holnap már olcsó lesz itt a halál. Azért esküdjünk
meg, hogy valahányszor egyikünk meghal, az
élők mindig összegyülekeznek ezen a helyen és poharat
ürítenek a meghalt jóbarát emlékezetére!

A hét sváb azután lement a városba, mivel Hallernek
sietős volt az útja. A búcsúzó jóbarát útközben
megtanította őket egy német nótára. Régi, együgyű
nóta volt, a hét svábnak azonban igen tetszett, mert
szövege némileg visszhangoztatta azt a nagy nyugtalanságot
és készülődést, amely a Bánságot akkoriban
betöltötte.

Durch die Au, auf die Gau,
Ins Land hinaus,
Lasst unsere Banner wehen, —
Ade, du liebes Vaterhaus,
Ade, auf Wiedersehen.

V.

A Grafék házában reggeltől estig szólt a hernyópásztorok
vontatott éneke. A selyembogár most már
alig evett valamit, csak idegesen mászkált a rácson és
rázta a fejét, a teste pedig áttetsző lett, ami annak a
jele, hogy közeledik a begubózás misztériumának
ideje.

A gombolyítóban a szerb forrongásnak annyi látszatja
volt, hogy Mita, a púpos rác, épp olyan nyughatatlanul
mászkált és csóválta a fejét, mint a hernyók...

Szólni ugyan nem mert, igen félt az asszonytól, titokban
azonban arról álmodozott, hogy a szerb Vojvodina

belőle is urat csinál, talán még a púpos háta is kiegyenesedik tőle. Mert minden hernyóban él a reménység, hogy egyszer pillangó lesz belőle.

Özvegy Grafné a személyének szóló bókot látott abban, hogy a kevély gazdák hadnagyukká választották az ő Janiját és azért nagylelkűen szemet hunyt némely idétlenségeken, amelyek mostanában megestek az országban. Sőt bizonyos elnézéssel nyilatkozott még a konstitúcióról is. Hiszen igaz, hogy mindez hiábavalóság, de hát a férfiaknak mindig kell valami, amire a pénzüket és idejüket költik. A boldogult Graf is ilyen volt, mindenáron részvénytársaságot akart alapítani Versecen, egyszer kádfürdő-, egyszer meg színházépítő részvénytársaságot. És a konstitúció is olyan, mint a részvénytársaság.

Mialatt odaát a rácvárosban az atyafiak lelkesültek és hősi énekeket énekeltek, addig a sváb nemzetőrök reggeltől estig a városi lövőházban feküdtek és hunyorgó szemmel, a sok lövöldözéstől dagadt pofával harapták el a patron csücskét. Sajnos, az ezerkétszáz nemzetőr közül alig négyszáznak volt puskája, a többit kasza, vasvilla, vagy egy-egy ócska alabárd alatt exercíroztatta Lutz hadnagy.

Június elsején váratlan izgalom verte föl déli álmából Versecet. Híre ment, hogy Stanimirovics a városban van. Stanimirovicsot a karlócai odbor megtette a szerb Bánát teljhatalmú biztosává és azóta fáradhatatlanul cikázott ide oda a délvidéken, a vakmerőségével és a vérengző ékesszólásával az őrjöngésig föllelkesítve a szerbeket.

Most skarlát szerviánus ruhájában ott állott a nagytér kőkeresztjénél, ezer ködmönös ember között

és dörgő hangon hirdette a gyilkolás és a gyújtogatás igéit.

A nemzetőrök megpörgették a dobokat és futólépésben a piacra siettek; mire azonban puskatusával utat törtek maguknak a ködmönökön keresztül, a lázító már nem volt ott. A hívei még idejében szekérre ültették

és megszöktették a földühödött svábok elől.

A nemzetőrök nem hagyták annyiban a dolgot, hanem vagy tízen szekerekre kaptak és üldözőbe vették a szerviánust. Künn a pancsovai úton, egy távol kocogó szekéren fölfedezték a piros ruháját és ekkor a nyári hőségben izzó égbolt alatt hosszadalmas kergetődzés kerekedett a kocsik közt, hepehupás dűlőutakon végig.

Napestig makacsul egymás nyomában kelepeltek a szekerek. Akkorára a svábok dühös szívóssága már annyira fölizgatta az odborbiztost, hogy kiragadta kocsisa kezéből a gyeplőt és esze nélkül verte előre a fáradt lovakat. Mikor már elérték a delibláti nagy homokpuszta szegélyét, az egyik rác ló összeesett. Stanimirovics azonban még idejében be tudott ugrani a svábok elől Izbistye granicsár községbe.

A falut kommandírozó tiszt fegyveres katonái élén fogadta a nemzetőröket. Graf Jani, aki az üldözők között volt, megismerte a katonatisztben azt a sárgaképű, gőgös hadnagyot, akivel nemrégiben együtt utazott a temesvári postakocsin. Óvatos cserepár volt, nem merte megvédelmezni Stanimirovicsot, de kiadni sem merte és végül úgy bujt ki a felelősség alól, hogy az odborbiztost majd kellő kísérettel Pancsovára küldi, Róth tábornokhoz, az csináljon vele amit akar.

Az embervadászok üres kézzel tértek haza és a

szerb városban kárörvendő arcok várták őket. A makacs svábok azonban úgy vélekedtek, hogy Stanimirovicsot minden áron a vármegyei rögtönítélő bíróság kezére kell juttatniok s azért öreg Hoffer vezetése alatt alatt egypár tekintélyes nemzetőrt átküldtek a pancsovai parancsnokhoz.

Róth, egy száraz, büszke és szigorú osztrák generális, igen rosszul fogadta a svábokat, szinte már gorombáskodott is velük.

— Az urak ne ártsák magukat olyan dologba, amihez semmi közük, hanem menjenek haza és üljenek

csak csendben, tisztes polgárokhoz illően.

— Hogyan üljünk csendben, mikor a piacunk közepén gyilkolásra bujtogatják a népet? — kérdezte Hoffer vérvörös arccal.

A generális igen furcsa választ adott.

— Stanimirovics úr odborbiztos. Önöknek fölöttes hatósága. Ha engedelmeskednek neki, akkor nem lesz szó gyilkolásról. Ha azonban renitensek, akkor megérdemlik sorsukat.

A verseciek elszörnyülködve néztek össze.

— A mi törvényeink semmit sem tudnak odborról, — mondotta Hoffer emelt hangon. — Ki adhat egy szerviánus martalócnak hatalmat a polgárok fölött?

A "törvény" szót a tábornok kihívásnak vette. A bal arca idegesen rángatódzni kezdett és a félbajusza dühösen táncolt Hoffer orra előtt.

— Önök ezt nem értik. De nincs is rá szükség, hogy megértsék. Ez egyáltalában nem az önök dolga, Az önök dolga az engedelmesség. Azért ajánlom, hogy hagyjanak föl ezzel a nevetséges katonásdi játékkal, mert pórul fognak járni. A katonakard nem

arra való, hogy mesteremberek és parasztok oldalán csörömpöljön. Elmehetnek.

A kihallgatás véget ért. A nemzetőrök hazakocogtak és Pancsovától Versecig mind azon vitatkoztak a kocsiban, hogy mit is kellett volna válaszolniok a szigorú tábornoknak.

Négy hónappal később a történelem adott igen csípős választ Róthnak. Róth volt ugyanis az az osztrák tábornok, aki egész hadseregével együtt letette a fegyvert Ozoránál, a dunántúli mesteremberek és parasztok előtt.

Özvegy Grafné a későnkelést a főbenjáró bűnök

közé sorozta. Ő maga fokozatosan tökéletesítette magát a koránkelés erényében és újabban már odáig vitte, hogy hajnali három órán túl nem volt maradása az ágyban. Hatig-hétig rendesen azzal telt az idő, hogy csellel és erőszakkal talpra igyekezett állítani Jani fiát. Ennek az időbeosztásnak megvolt Janira nézve az az előnye, hogy szabadon rendelkezhetett estéivel, mert Grafné természetesen a tyúkokkal feküdt.

A kisebbik Graf fiú mostanában többnyire a hátsó kertben töltötte az estét, millió csillag és Manin Zorka társaságában. A szép leány sokat volt magában, mert Manin úr, azelőtt a tisztes és szolid családapák mintaképe, újabban nem igen került haza éjfél előtt.

A nagy készülődés és várakozás, amely a tavasz óta lázban tartotta a délvidéki szlávokat, ott pihegett a Zorka elefáncsontszínű bőre alatt és ott tüzelt a bizánci mandulaszemében is. A hajdan oly tartózkodó leány mostanában csodálatosan beszédes és merész

lett. Mintha állandóan édes mámorban élne. A nyár hevében ragyogó szépséggé érett és a szépsége előkelő és idegenszerű volt, mint valami egzotikus virág.

Egy este megint megszólalt a kőfalon túl a megbeszélt jel, a tücsökcirpelés.

— Egyedül vagy? — kérdezte susogva a fiatalember.

— Egyedül!

Jani fölmászott a fal tetejére és a másik oldalon fölemelkedett a leány sötét feje is. Ügyesen, mint a macska, kúszott fölfelé. Odafönn fészket csináltak maguknak a vadszőlőindák közt és melegen összebújtak.

— Miféle sapka van a fejeden? És ez az aranyruha? — csodálkozott Jani.

— Szerb nemzeti ruha... Édesapa hozta Belgrádból... Tetszik?

— Hát Belgrádban járt? — kérdezte meghökkenve a fiatalember.

A leány azonban átsiklott ezen.

— Az utcán nem merem viselni, — mosolyogta, — nagyon föltűnő... Csak itthon...

— Zorka, — mondta Jani, hirtelen támadt enyhe szomorúsággal, — te olyan szép vagy, olyan nagyon szép... Nem is tudom elhinni, hogy valaha az enyém légy...

Zorka csendesen mosolyogva támasztotta arcát Jani vállára. A fiú hirtelen magához kapta a keleti Madonna-fejet és szájon csókolta. Az első csók. De nem telt benne gyönyörűsége, inkább valami szentségtörő borzongást érzett.
50

A leány nem adta vissza a csókját, de nem is védekezett.

— Édesapád nemes ember, a szerbek vezére, — mondta Jani.

Zorka egyszerre beszédes lett. Meglátszott rajta, hogy ezt a dolgot már töviről-hegyire átgondolta.

— Azelőtt édesapa nem adott volna neked, Jani, de most másképp van... Már nem büszke arra, hogy nemes ember, inkább röstelli, hogy magyar nemes... Velem nem is törődik, csak a nemzettel, a szerb nemzettel... Mindig az jár fejében, hogyan lehetne megnyerni a németeket és az oláhokat? Te most mindent megkaphatnál tőle, mindent...

Hirtelen elharapta a szót és mosolyogva nézett Jani arcába.

— Zorka, árulót akarsz belőlem csinálni? — kiáltotta Jani, nem minden színészi pátosz nélkül.

— Mit beszélsz árulásról? Rajacsics és Szuplikácz nem ellenetek, hanem a magyarok ellen vezetik a népet... Mi közötök nektek a magyarokhoz? Azok rossz

emberek, Isten meg fogja őket verni...

— Mit vétettek neked, Zorka? Mért gyűlölöd a magyarokat?

Hogy föllángolt egyszerre Zorka! És hogy patakzott szép vágású szájából a gyűlölet!

Óh, a magyarok! Nincs se istenük, se császáruk és minden más népet ki akarnak irtani... Ha nem volnának magyarok a világon, akkor a szerbek boldogan és szabadon élhetnének... Azelőtt a török miatt, most a magyar miatt sírnak a szerb anyák... Zorka régente nem törődött a szerbekkel, de most úgy szerette, oly forró, édes szánakozással szerette a nemzetét,

mint valami nagyon jó és nagyon boldogtalan kis gyermeket, aki árván és rongyosan bolyong a világban... És ha arra gondolt, hogy a készülő harcban megint a magyarok győzhetnének, akkor félelem és kétségbeesés fogta el, akkor szeretett volna sírni, könyörögni, meghalni...

Jani csodálkozva és némileg elszomorodva hallgatta a leányt.

— Tudod-e, Zorka, — kérdezte aztán, — tudod-e, hogy most sok ezer magyar nő épp így félti és siratja a maga szerencsétlen népét?

A leány meghökkenve nézett rá, de aztán hevesen megrázta a fejét.

— Nem, nem igaz, a magyar nők talán nem is tudnak sírni! Temesváron láttam magyar nőket, a temesi gróf installációján, azok négylovas hintón jártak és úgy pöffeszkedtek, mintha istennők volnának!

Janinak eszébe jutott valami.

— Ha te annyira szereted a szerbjeidet, hogyan lehetnél akkor német asszonnyá? — kérdezte.

Zorka édes-ravaszul mosolygott, miközben buzgón babrálgatott Jani kabátgombján.

— Az más. Egészen más. Nálunk a leány nem számít. Csak a fiú számít.

— Értem. A leány nem számít, azt akár föl is lehet áldozni a svábnak, ha ebből valami haszon háramlik a nemzeti ügyre.

Zorka találva érezhette magát, mert hirtelen haragra fortyant és szelíden nyakon ütötte a barátját, aki ezen úgy elkezdett nevetni, hogy biztosan lefordult volna a falról, ha a leány meg nem kapja meleg két karjával.
52

Egy barnahasú felhő tolakodott a hold elé és Zorka finom szerb ingvállát kövér esőcseppek kezdték verdesni.

— Gyere a mi kertünkbe, átemellek, megbújhatunk a cseppkőbarlangban, — susogta Jani, aki kissé becsípett Zorka nedves hajának illatától.

Nem, a leány nem akart. Mivel azonban még beszédje volt a fiatalemberrel, fontos beszédje, nemes és gyermekes bizalommal a lakásukba hívta. Manin sohasem jön haza éjfél előtt, a cselédleánynak pedig kimenője van...

A sötétben tapogatózva, a saját merészségükön csodálkozva, mentek a házba. Zorka gyertyát gyújtott és Jani kíváncsian szívta magába az idegen lakás szagát. Ő itt még sohasem járt, ők gyermekkoruk óta mindig csak a kertben találkoztak. A nappali szoba berendezése egészen németes volt, csak a sarokban csillogott az arany szentkép, az örök mécses fényében. Egy emberöltőn keresztül minden, ami szerb volt Maninék életében, parányi lánggá zsugorodva pislogott a szoba sarkában. Nemrégiben csak egy lehelet kellett volna, hogy örökre vége legyen. De most megint erőre kapott a keleti tűz és fényével és hevével betöltötte a lelkeket.

— Ülj le, hozok neked dulcsászt, — mondta Zorka.

De aztán egyszerre elhalványodva néztek össze. A folyosón ajtónyikorgás és hangos beszéd hallatszott. Manin urat, aki többedmagával megint valami éjjeli körúton volt, az utcán érte és hazazavarta a nyári zápor. Zorka úgy megijedt, hogy hányni kezdte magára a keresztet, Jani pedig két ugrással benn termett a sötét hálószobában, ahol — akár szégyen, akár nem, — bemászott az ágy alá.
53

A férfiak — öten-hatan lehettek — bejöttek a nappaliba és miután a házigazda kiküldte Zorkát, megtelepedtek a kerek asztal körül. Hamarosan. visszatértek valami korábbi beszélgetésükre.

— Hány biztos emberetek van? — kérdezte egy rekedt, mély basszushang.

— Minden szerb ember biztos, — válaszolt Manin. — Annyi erőlködéssel, amennyivel a németek ezerkétszáz embert, mi kétezret is ki tudunk állítani. Fegyverünk azonban most még kevés van.

Megint a basszushang beszélt:

— Fegyver is lesz. Hétfőn megkezdjük a fegyvercsempészést és ha a fuvarosaid ügyesek, akkor a hét végén lesz kétezer szuronyos puskád. Addig is tartsátok melegen az embereket. Ha üt az óra, akkor minden szerbnek ott kell lennie. Aki ingadozik, aki habozik, az áruló. Van itt egy kis lajstrom, tizennyolc jegyes ember neve van benne, azokra különösen ügyeljetek.

A basszushang olvasni kezdte a neveket. Damaszkin szolgabíró. Dániel kanonok. Öreg Hoffer. Azután hét név, a hét svábok neve... Első Graf Jani!

A fiatalember elpirult az ágy alatt és úgy érezte, hogy jelentkeznie kellene. Mert ő nem a forradalmárok, hanem Zorka apja elől bújt az ágy alá.

Manin csendesen mondta:

— Van ezek közt egypár becsületes ember is.

A basszushang dühösen felhördült.

— Mi az: becsületes ember? Ha édesanyám életét fenyegetik, akkor nem ismerek becsületes embert! A nemzetem élete pedig drágább nekem, mint édesanyámé !

Néhányan a szerb urak közül tüzesen helyeseltek. Manin azonban még nem adta meg magát.
54

— Nem bizonyos, hogy okvetlenül szembe kell kerülnünk a németekkel. Azok okos emberek. Most ugyan a magyarokhoz szítanak, de ha azt látják, hogy nagy erővel jövünk rájuk és ha megértik, hogy a császár nevében jövünk, akkor meggondolják magukat.

Jani most már tudta, hogy ki legyen a rekedt basszushang tulajdonosa. Stanimirovics, az odborbiztos. Két vármegyén át kergették a svábok, tegnap még halálra keresték és most megint itt ült a városban és nyugodtan szívta kurtaszárú csibukját.

A fiatalemberen hideg szaladt végig. Ez a halál lehelete! Ha fölfedezik, nem szabadul innen élve.

A sors azonban elnéző kedvében volt. Valaki az urak közül kinézett az ablakon és jelentette, hogy a zápor elállott. Erre mind fölkerekedtek és folytatták titokzatos éjjeli körútjukat a városban.

Zorka sápadt arccal, de mosolyogva osont be a szobába.

— Hál Istennek, csakhogy észre nem vettek! Mit beszéltek?

— Semmi különöset. Leginkább az időjárást szidták, — füllentette Jani.

A homokvidékről való fuvarosok újságolták, hogy az alibunári dombgerincen, alig néhány mérföldnyire Versectől, katonai tábort vernek. A határőrvidéki zászlóaljak, mintha csak valami titokzatos parancsnak engedelmeskednének,

egymásután megszöknek a tisztjeik
elöl és altisztjeik vezetése alatt Alibunárra masíroznak,
ahol Koics nemzeti őrnagy viszi a kommandót.
Tadics pedig, a hírhedt martalóc-vezér, furcsa és vad

külsejű szerviánus sereget csődít által a Dunán. Már-már
azt hitték, hogy az utolsó török hordával együtt
a Kelet is örökre kivonult a Bánságból, de most íme
visszajött megint Belgrád felől, aranytól csillogó ruhában,
mocskos testtel és vérszomjas lélekkel.

A verseci templom-utca rossz kövezetén könnyű
szekér csörömpölt végig, a kövér sváb lovakat a
Macskakovács hajtotta. Most rákiáltott Holky doktor.

— Hová, szomszéd?

A korcsmáros megállította fogatát.

— Jöjjön velem, doktor úr. Megnézzük az alibunári
rác tábort. Persze csak messziről.

A doktor volt a város legkíváncsibb embere és az
ötlet egészen föllelkesítette.

— Nagyszerű lesz! De kerüljünk a házam felé,
otthon van egy kitűnő messzelátóm, azt magunkkal
visszük.

Elmentek a messzelátóért, aztán vidáman trécselve,
kellemes izgalomban kocogtak a határ felé.

Tíz felé megitattak valamelyik faluban és szóba
ereszkedtek a korcsmárossal, de az semmit sem tudott
a rácokról. Azt mondta, nem is fél tőlük, mert ő jól
beszél szerbül és az olyan embert nem bántják.

Kissé álmosan és a vakító napfénytől káprázó szemekkel
ügettek tovább. Egy domboldalon haladtak föl
és a doktor éppen egy pacsirta édes és ostoba csiripelését
hallgatta, mikor a Macskakovács ijedten elvakkantotta
magát. Vagy ötven lépésnyire tőlük, öreg nyárfák
árnyékában, egy csapat vörössapkás ember hűsölt.

— A szerviánusok! — kiáltotta a Macskakovács.

Dühös ordítozás hallatszott és két lövés dördült feléjük...

— Vissza, vissza az Istenért! — üvöltötte a doktor.

A kocsi megfordult és vágtatva haladt lefelé a lejtőn. A rácok elmaradtak mögöttük. De azután valami rettenetes dolog történt. A kocsi megbillent és a bennülők elsápadva látták, hogy egyik kerekük kiesett a tengelyből...

— Hamar, a kereket! — ordította a Macskakovács, mialatt ágaskodó lovaival vesződött.

A doktor leugrott a kocsiról és a kerék után futott. A martalócok észrevették a balesetet és hosszú ugrásokban vágtattak lefelé a lejtőn...

— Hamar, hamar! — kiáltotta vacogó fogakkal a korcsmáros.

Holky valahogyan rendbe hozta a hibát. Ami azután történt, azt csak az egy Macskakovács szájából tudták meg a verseciek. Ő úgy mondta el, hogy a lovai, mielőtt a doktor még fölkaphatott volna melléje, megvadultak a rácok ordítozásától és elragadták a kocsist.

A kocsi elvágtatott és Holky egyedül állott ott a kavargó porfelhőben. A következő pillanatban már utólérték üldözői. A doktornak eszébe jutott, hogy a szerbek nem bántják azt, aki a nyelvükön szól hozzájuk, azért megemelte a kalapját és nevetve kiáltotta feléjük: testvérek, testvérek!

Egyik martalóc feléje sújtott a jatagánjával, de ő félreugrott és tovább is kiáltotta, most már fisztulázó hangon: testvérek, testvérek! A kövér, szemüveges férfi, aki nevetésre torzult arccal ugrándozott előttük, olyan furcsa látvány volt, hogy a szerbek mind elkezdtek hahotázni. Az egyik kacagó ember azután fejbe ütötte a nevető embert, a másik pedig hahotázva keresztül szúrta. Holky doktor holtan vágódott el a poros

úton.
57

A Macskakovács később meg tudta fékezni a lovait
és lassú lépésben ment hazáig. A korcsmájában
egypár sváb mestert talált még együtt, azoknak elmondta
a kalandját. Nagy hévvel beszélt, bizonygatta,
hogy ő nem tehet arról, ami történt, mással is megeshetett
volna. A mesterek végighallgatták, egyikük
sem szólt egy szót sem, aztán mind kiitták a borukat
és hazamentek.

A korcsmáros az éjjel nem aludt semmit, korán
reggel már künn volt az utcán és akit elfoghatott, azt
megállította, hogy elmondja neki a gyászos újságot.
Most már dühös volt, azt mondta, szeretné látni, hogy
akad-e olyan komisz ember, aki őt vádolni merné, mert
ő nem felelős semmiért, ő nem tehet semmiről, ő egész
életében tisztességes polgár volt. Kiabált, fenyegetődzött,
védekezett, pedig nem is vádolta senki.

Harmadnapra, mikor a nemzetőrök kivonultak a
rétre, a Macskakovács is ott állott a harmadik kompánia
jobb szárnyán. Vadászpuska volt a vállán, rezes
kard az oldalán, két nagy pisztoly az övében. Mindenkinek
föltűnt, hogy a nagy, erős ember mennyire összeesett
és lefogyott.

Lutz hadnagy végigment a front előtt és a korcsmáros
megszólította.

— Hadnagy úr, tessék a szomszédomnak megparancsolni,
hogy álljon közelebb hozzám. Ő mindig
elhúzódik tőlem.

Ezen mindenki csodálkozott, mert a szomszéd ott
állott, ahol állania kellett. Mikor Lutz másodszor is
arra jött, a Macskakovács megint megszólalt:

— Hadnagy úr, ha itt görbe szemmel néznek
reám, akkor haza is mehetek.
— Hát ha gondolja, — vonogatta vállát Lutz.
58

A nagy, kövér ember lehajtott fővel, tétova léptekkel

ballagott hazafelé. A kardját maga után húzta a porban, olyan furcsa és szomorú alak volt, mint egy nagy gyermek, akivel a pajtásai nem akarnak játszani.

Nem is vonult ki többet a nemzetőrökkel. Többnyire otthon ült, egymagában az elárvult söntésben, mert a mesterek elkerülték a korcsmáját.

Valamelyik külső utcai parasztház előtt szekér állott meg. A lovak csupa tajték voltak és egész testükben remegtek, a sváb gazda pedig, aki egy órával előbb kihajtott a kukoricaföldjére, ott feküdt a kocsiban, még pedig fej nélkül.

A rákövetkező napokban titokzatosan eltűnt emberekről kezdtek beszélni. Német gazdák kimentek a határba, hogy a földjeik után nézzenek és sohasem tértek vissza többet.

Azután gyalázatosan megcsonkított holttesteket találtak künn. Egy asszony félig elszenesedett és két sváb gyermek keresztüllőtt tetemét...

Mindez olyan volt, mint egy rossz álom. A véres, mocskos és ostoba középkor visszatért megint, hogy legázolja a jelent. Hát lehetséges ez? Az emberek eltépelődtek ezen és egyszerre úgy látták, hogy a megszokott, kedves vidék, a széljárta, világos bánsági róna, idegen és ellenséges arcot vesz föl. Künn, a szőlők és a szántóföldek közt, józan déli napfényben, a fogvacogtató rémület leselkedik.

Láthatatlan kezek kinyitották az ország déli kapuját és beeresztették a Balkán szellemeit. A császár

kapuőrei, a granicsárok, hívogatták és uszítgatták őket. Egyelőre még az éj homályában rejtőzködnek, a füzesekben és az árkokban bujkálnak, de ha elhangzik a parancsszó, akkor fölpattannak és véres zivatart zúdítanak a városokra.

Ezekben a napokban megmozdultak a verseci szerbek is. Kétezren, urak és parasztok vegyesen, Manin és Manuel urak vezetése alatt a városháza elé vonultak.

Nagy rendben, komor méltósággal jöttek. Azt követelték, hogy sorozzák be őket a nemzetőrségbe. Egy hónappal ezelőtt kötéllel sem lehetett volna szerb nemzetőrt fogni, most egyszerre kétezren is jelentkeztek. Mindenki tudta, hogy az alibunári fiók-odbor parancsára jöttek. Az ajánlatukat persze nem fogadták el, de a városban pánik támadt.

Szinte furcsa volt, mikor egyszerre vidám ének harsogott végig a temesvári utcán. Dettai legények vonultak a városba. Az apáik otthon meghallották, hogy Versec veszedelemben van és ígéretükhöz híven elküldték a fiúkat. Ezüstgombos ruhát, jó csizmát viseltek és mindnyájának volt szép vadászpuskája, teli kulacsa, tarisznyája. A dettaiak gazdag emberek és szeretik, ha ezt mások is tudják.

A Szalvátor-patikus kalauzolta őket és útközben megtanította őket a hét svábok nótájára:

Durch die Au, auf die Gau,
Ins Land hinaus...

Másnap megjöttek a szentandrási és a zádorlaki nemzetőrök is, templomi zászlók alatt. Svábok, de akadt köztük sok oláh is. Harmadnapra Heim zsidó két század idegenbeszédű, de jól fölfegyverkezett és

kemény tartású embert vezetett a városba. Ezek magyar zászló alatt jöttek, egyébként pedig vingai bulgárok voltak.

Az egész délvidéket nyugtalanította Versec és Fehértemplom sorsa. Föl a Marosig érezni kezdték az emberek, hogy ők tulajdonképpen összetartoznak és egy szenvedélyes, forró érzelmi hullám idesodorta ezeket a családapákat, hogy megvédelmezzék ismeretlen emberek gyermekeit.

A lidércnyomás, amely a német városra nehezedett, végleg engedett, mikor a temesvári országút megdübörgött vonuló katonák léptei alatt. A bánsági főkommandó, Rukavina báró, császári csapatokat vetett a városba. Először a Rukavina-bakákat küldte, aztán

magyar huszárokat, végül egy egész cseh ulánus ezredet. A város teli lett egyenruhás emberekkel, most már a svábok megint hangosak lettek, a rácváros pedig komor hallgatásba merült.

Rukavina báró, mielőtt erre a lépésre határozta volna magát, előbb utasításokat kért Bécsből. Onnan megint csak olyasmit mondtak neki, hogy teljesítse a kötelességét. Se többet, se kevesebbet. A báró tehát engedelmeskedett a pesti hadügyminiszter parancsának. Mivel azonban mégsem lehetett tudni, hogy állandó marad-e ez az egész magyar alkotmány és mivel a rácok mégis csak a császár nevében jöttek, tehát a báró elhárított magáról minden személyes felelősséget és meghagyta a verseci csapatok parancsnokának, hogy cselekedjék a saját szakállára. A báró maga nem szándékozott kimozdulni az erős temesvári várból, hanem semleges nézője kívánt lenni a kerekedő harcnak.

A verseci uj kommandáns a Schwarzenberg-

ulánusok ezredese, Blomberg báró volt. Ő ugyan nem tartozott a kertelő és töprenkedő osztrákok fajtájához. Egészséges, jóétvágyú lovasember volt, a csizmája sarkáig úr, szerette a magyarokat és nyíltan hirdette, hogy ha megmozdulnak a szerbek, akkor ő összeaprítja az "egész csürhét".

VI.

Minden szombaton alkonyatkor csillogó lámpások bukkantak ki a házkapukon, hogy imbolygó planétamenetbe verődve, a Konkordia felé vonuljanak. A lámpások óvatosan lépkedő, fehérharisnyás, escarpinos női lábak előtt világították meg a hepehupás kövezetet. Mert a szép d'Orsay Maxi gróf, szavahihető hadnagyok szerint a hadsereg legjobb valcertáncosa, minden szombaton táncmulatságot rendezett.

A polgárleányok, az akkori bécsi módit utánozva, mind soktunikás, fehér tüllruhát varrtak maguknak és eleven virágkoszorút tettek a loknis fejükre. A nyalka tisztek lovagias meghatottsággal táncoltatták meg a

rózsavíztől szagos ártatlanságokat, akiknek német prüdériája megpuhult a forró és vérszagú levegőben.
Ahány legényember volt a tisztikarban, azt ezen a nyári farsangon lágy és édes kötelékekkel bogozta magához a megszeppent város. A zord erkölcsi apák is ravaszul szemet hunytak, ha Berta vagy Nelli órákig fecsegett-vihogott az ablaka alatt álló hadnagy úrral, mert úgy érezték, hogy Berta vagy Nelli a kacérkodásával a haza ügyét szolgálja.

Soha még katonáknak nem volt jobb dolguk, mint

akkor a császáriaknak. A külső utcákban is füstöltek a kémények és a legénység, mint mondani szokás, borral mosdott és kolbásszal törülközött.

Hoffer Emília vőlegénye, Kolonics főhadnagy, a Hoffer-házban kapott szállást. Már megint jól megfértek az építőmesterrel, mert Kolonics arra az álláspontra helyezkedett, hogy ő a szerbek ellen is szívesen harcol, ha ez a parancs. Épp olyan szívesen, mint harcolt volna teszem a magyarok ellen. Egy Kolonicstól már ez is szép.

Egy másik kvártélyos tisztje is volt a Hoffer-háznak: gróf d'Orsay Maxi. Az öreg Hofferné eleinte igen bizalmatlanul fogadta a szép ulánust, akinek grófi rangja már magában véve is furcsa és gyanús benyomást tett az ő polgári lelkületére. A gróf modora sem volt éppen megnyugtató, mert állandóan úgy viselkedett, mintha magánkívül volna örömében, hogy ő is a világon van. Ezt az embert sohasem látták komolynak. Mindjárt első nap beült a konyhába habot verni, mikor pedig megtudta, hogy Hoffer Nelli kanári: madara megszökött, tüstént lehúzta a csizmáját és fölmászott a madár után a háztetőre.

A második Hoffer-leány, Nelli, élesnyelvű kis nő volt és közte és a gróf között hamarosan csípős szócsata kerekedett. A gróf azt találta mondani, hogy Nellinek olyan feje van, mint egy olasz pásztorfiúnak, mire a nőiességében megbántott Nelli azzal vágott vissza, hogy a gróf úr feje őt viszont egy ismerős vasalóasszonyra emlékezteti.

A gróf ekkor felöltözött parasztasszonynak, betört a mosókonyhába és mindenáron vasalni akart. Midőn Hofferné ezért udvarias, de igen határozott hangon rendreutasította, — "a mi szerény polgári köreinkben

ez nem szokás, kérem alássan", — a gróf megcsókolta az öregasszonyt és ezentúl csak mamának szólította. Kolonics azt mondta róla, hogy bolond, de hozzátette, hogy jó katona.

Gróf d'Orsaynak volt két kis kutyája, az egyiket Sniknek, a másikat Snurnak nevezte és volt egy Linda nevű hátaslova, amelynek sárga szőre úgy fénylett a napon, mint az arany. "Az én családom", mondta. Nelli magára vállalta a két kutya gondozását és Linda számára mindennap kicsent egy darabkát a kulcsra járó cukros szelencéből. A hálás gróf ezért egy négyszögletű monoklival ajándékozta meg. Azt mondta, hogy ez bűvös monokli, ha Nelli a szemére teszi, akkor minden kívánsága teljesül. A leány rögtön próbára is tette a monokli varázserejét, azt kívánta, hogy a gróf vessen cigánykereket és d'Orsay az udvar közepén cigánykereket hányt.

Június 24-én nagy lakoma volt Hofferéknál. Az építőmester a születése napját ülte és maga báró Blomberg, aki nagy súlyt vetett a civilek és a katonaság jó egyetértésére, ott ült az asztalfőn. Az ezredes úr tréfás pohárköszöntőjében "vitéz bajtársának" nevezte a nemzetőr-kapitányt. Az ulánus tisztek ajkukba haraptak, Hoffer pedig elpirult, mert hiszen jól tudta, hogy a császári urak alapjában véve igen nevetségesnek találják a bugrisok kardcsörömpölését.

Még asztalnál ültek, mikor váratlanul egy szurtos oláh paraszt tolakodott be az ebédlőbe. Graf Jani, aki az asztal végén ült, fölugrott és megölelte az oláht, mert megismerte benne a hét svábok egyikét, a fehértemplomi Hallert.

Haller az ezredest kereste.

— Fehértemplomból jövök, — jelentette. — A várost körülvették Stratimirovics emberei, azok lepuskáznak minden németet, akit künn érnek, azért kellett parasztnak öltöznöm...

Haller elmondta, hogy mi járatban van. Két nappal ezelőtt Stratimirovics szerb csapatai megjelentek Fehértemplom előtt és alkudozásokba bocsátkoztak Dreyhan császári kommandánssal. Dreyhan úgy találta, hogy ekkora túlerővel szemben bűnös könnyelműség volna az ellentállás és ellentmondás nélkül teljesítette a szerbek minden kívánságát. Átadott nekik három ágyút, vagy kétszáz szuronyos puskát és harminc mázsa puskaport. A városban állomásozó granicsár zászlóaljnak pedig, amely föllázadt a tisztjei ellen, megengedte, hogy fegyveresen Stratimirovics táborába vonuljon. A fehértemplomi polgárság későn vette észre, hogy elárulták. A svábok tudták, hogy mi következik a kopasztás után, de nem olyanfajta nép ez, amely békén várná a kést a torkára. Tegnap gyűlést tartottak a városházán, ahol nagy izgalmak közepette elhatározták, hogy maguk veszik kezükbe a város védelmét. Vezérükké egy Maderspach Ferenc nevű császári kapitányt választottak és Maderspach mindjárt rettenetes energiával ragadta kezébe a kormányt. Félreverette a harangokat, fegyveres polgárok élén fölkereste Dreyhan őrnagyot és ráparancsolt, hogy takarodjék ki a városból, azután főbelövetett néhány renitens granicsárt és kitűzette a magyar zászlót a templomi tornyára. Mikor Haller elhagyta a várost, Maderspachék és Stratimirovicsék puskával a kezükben néztek farkasszemet...

Blomberg arca elborult, miközben Haller jelentését hallgatta. Ezeknek a katona uraknak annyira

vérükben volt a szubordináció, hogy semmiképpen sem tudták megérteni Maderspach viselkedését Dreyhan alezredessel szemben, aki végre is fölebbvalója volt.

A katonai segítséget, amit a fehértemplomiak kértek, Blomberg báró nem adhatta meg.

— Egy cúgot sem nélkülözhetek, — mondta. —

Parancsom van, hogy küldjek segítséget a déli bányavárosokba
és holnap már csak ezer emberem lesz Versecen.
Pedig mindennap várhatjuk az alibunáriak támadását,
akik háromezren vannak, és magában Versec
városában is van kétezer fegyverfogható szerb férfi,
aki nyilvánvalóan összejátszik az alibunáriakkal.

Az ünnepi jókedvnek egyszerre vége lett, Hofferné
hiába kínálgatta a vendégeit, azok már sem enni,
sem inni nem akartak.

Hoffer Tóni és Graf Jani lekísérték Hallert a
kapuig, ott magára hagyták, hogy rá ne tereljék a városban
lappangó kémek figyelmét.

— A viszontlátásig! — mondták a verseciek.

Haller szomorúan rázta a fejét.

— Tízszeres túlerővel állunk szemben... A kutyáknak
jó tüzérségük van és Dreyhan odaajándékozta
nekik a mi ágyúinkat is... Kolera is van a városunkban
és éhínség fenyeget...

A fehértemplomiak sorsa nagyon aggasztotta a
versecieket. Csak egy ember volt, aki nem vesztette el
a jókedvét: gróf d'Orsay. Őt mostanában a nagy kotillon
izgatta, amelyet július elsején a Konkordiában
akart rendezni. El is küldött egy lovas embert Temesvárra,
hogy hozzon onnan kotillon-jelvényeket.

A bál napján, sötét hajnalban, az ezredes alarmot

fúvatott és portyázó útra küldte d'Orsay svadronját.
Némi gyalogság is ment az ulánusokkal. Délig még
nem jöttek vissza a katonák és a városban azt beszélték,
hogy a Terézia-csatorna tájékán összetűzés volt.

Délután megjött a gróf legénye Temesvárról és
Nelli rögtön nekilátott és kibontotta a csomagot a
kotillon-jelvényekkel. Igen el volt ragadtatva, mikor
legfölül egy arasznyi vörös papírorrot talált, hozzávaló
nagy okuláréval és lószőrbajusszal.

Azután egyszerre patkócsattogás hallatszott föl az
udvarról.

— Megjött d'Orsay! — kiáltotta Nelli.

Már attól félt, hogy a bál elmarad...

A leány a nagy papírorral a kötény alatt leszaladt
az udvarra. Egypár fülig poros ulánus foglalatoskodott
a paripák körül. Nelli megsimogatta Linda
izzadt nyakát.

— Hol van a gróf úr?
Egyik cseh mogorván az iroda felé mutatott.

Nelli az arcára tette az okulárét az orral és belibbent
az iroda ajtaján. Ott volt Kolonics és még néhány
tiszt, valamennyinek az egyenruhája szürke volt
az országút porától.

A gróf is ott volt. Hosszan ott feküdt az ócska
bőrdíványon és tágra nyitott szemét az alacsony plafonra
meresztette. A véres haja a homlokába ragadt...
Örökké jókedvű, pisze arcának most nagyon
komoly, szinte ünnepies kifejezése volt.

A fiatal d'Orsay gróf volt az első katonatiszt, aki
elesett a bánsági háborúban.

Künn, a Terézia-csatornán, különös és följegyzésre

méltó dolog történt. Ott három falu van egymás
szomszédságában: az oláh Szentmihály, a magyar Ürményháza
és a sváb Zichyfalva. A három falu népe
tüzes és makacs hűséggel szított a magyarsághoz és
ezért sokat kellett szenvedniök az alibunári tábor portyázóitól.
Mivel hírét vették, hogy a szerb sereg döntő
támadásra készül ellenük, valami heroikus örültségre
szánták el magukat: a három falu parasztsága összefogott
és a szentmihályi oláhok vezetése alatt megrohanta
az alibunári katonai tábort. A kaszásaik megmászták
a sáncokat és miután nagy vérfürdőt rendeztek
a meglepett granicsárok közt, megint hazavonultak
a falvaikba. De aztán megijedtek a saját vakmerőségüktől

és segítséget kértek Versecről. Mire d'Orsay ulánusai Szentmihályra értek, már lángokban találták a falut. A lovasok megugrasztották a fosztogató szerbeket, közbe azonban d'Orsayt lelőtték a lováról.

Most egyszerre kitűnt, hogy a hóbortos grófot mindenki szerette. Hofferné maga mosta le arcáról a megaludt vért és mivel a gróf fehér ruhája éppen mosásban volt, halottas ingnek azt a hímzett mellű inget adta rá, melyet öreg Hoffer viselt az esküvője napján. Az egészháznép keservesen megsiratta, csak Nelli szeme maradt száraz. Különben igen eszes leány volt, de most semmiképpen sem tudta megérteni, hogy mi történt és nem is tudta, hogyan kell viselkednie.

Bár rettenetesen fáradt volt, nem tudott aludni az éjjel. Nyitott szemmel feküdt ágyában és a négyszögletű monoklival babrálgatott, amelyet egy idő óta — maga sem tudta, hogy miért, — a keblén viselt.

Éjfél után nem volt már maradása az ágyban. Fölkelt és miközben Emília csendes lélegzetét figyelte, óvatosan felöltözött és nesz nélkül leosont az udvarra.

A lépcsőházban két halkan vinnyogó kis árnyék szegődött hozzá: Snik és Snur, a gróf elárvult kutyái. Az iroda ablakából világosság szűrődött a sötét udvarra, Nelli nem mert oda benyitni, mert tudta, hogy ulánus altisztek virrasztanak a halott mellett és azok előtt szégyellte magát.

Az istállóba ment. A lovak csendesen abrakoltak az istállólámpás gyér fénye mellett, csak az egy Linda fordította fejét az ajtó felé. Mintha várta volna Nelli látogatását. A legények mély parasztálmukat aludták. A leány odament a lóhoz és átölelte nyakát. És amint arcán érezte az állat meleg, selymes szőrét, valami végtelenül fájdalmas és mégis kimondhatatlanul édes ellágyulást érzett, valami forró, nagy szánakozást és ekkor elkezdett keservesen sírni.

*

Mikor a tisztek d'Orsay temetéséhez gyülekeztek,

Nelli, az édesanyja nagy rémületére, hirtelen kivált testvérei csapatjából és az izgalomtól hófehér arccal odalépett báró Blomberg elé.

— Ezredes úr, — mondta hebegve és összekulcsolt kezekkel, — ezredes úr, Snik és Snur most árvák...

A következő pillanatban vérvörös lett az arca, mert úgy érezte, hogy valami ostobaságot mondott.

— Ezredes úr, a gróf úr kutyáinak most nincs gazdájuk. És mivel eddig is én gondoztam őket és ha az ezredes úrnak nincs kifogása ellene és ha megbíznék bennem...

Blomberg megértette, hogy mit akar Nelli.

— Snik és Snur az önéi, Nelli kisasszony.

VI

Június tizenegyedikén korán reggel a kis Hoffer Gyuri katonai dobbal a hátán ballagott végig a Pancsovai-utcán. Vukovics kormánybiztos nem feledkezett meg ígéretéről és egy szép piros-fehér-zöldre festett dobot küldött neki Temesvárról, egy igazi, nagy katonadobot. A fiú azóta reggeltől estig dobolt az apai ház udvarán és ha az asszonyok már nagyon ráuntak, akkor kikergették a rétre. Most is éppen ilyen járatban volt.

Útközben egypár magyar katonával találkozott, akik lószőrforgót viseltek a csákójukon. Tüzérek voltak, a magyar kormány Áradról küldte őket, hogy kioktassák a nemzetőröket. Az ifjú honvéd hadseregnek ők voltak Versecen első képviselői. A tüzérek megállították a kis dobost és szóba ereszkedtek vele.

Egyszerre egy ordítozó ember jött velük szemben. Szaladva jött a szekér-úton, puskát tartott a kezében és kipirult arccal kiáltotta:

— Jönnek, jönnek!
A fekete veszedelem, amely hetek óta ott kóválygott

a levegőben, ezen a napsütéses nyári reggelen lezuhant a város nyakába. Az alibunári sereg a város határában állott.

Hoffer Gyuri sarkon fordult, a piac felé szaladt és útközben a riadót verte. Egyik ember átvette a másiktól a kiáltást: Jönnek, jönnek! A harangok megkondultak, trombiták harsogtak és az utcák megteltek magukból kikelt emberekkel. Odakünn, a vámnál, azalatt

két szál elkeseredett sváb lövöldözött a szerb előőrsökre.

Blomberg ezredes a Két pisztoly előtt szállott nyeregbe. Előbb azonban új fehér kesztyűt húzott. Igen nyugodtan, szinte jókedvűen adta ki parancsait. Az Esterházy huszárai és a dsidások sebes ügetve indultak a vám felé, őket követték rohamlépésben a Rukavina-bakák és a vidéki nemzetőrök. A verseciek közül csak két kompániát vitt magával az ezredes, négy század a városban maradt, hogy előre megállapított terv szerint megszállja a rácváros némely pontjait.

Mikor Blomberg ezredes megsarkantyúzta a szürkéjét, odaszólt Kolonics főhadnagynak, aki mint adjutáns trappolt mellette:

— Tulajdonképpen nem kellemes dolog így verekedni. Háromszoros túlerővel állunk szemben, a hátunk mögött pedig kétezer verseci szerb csikorgatja a fogát.

Azzal szivarra gyújtott és egy condottiere-mosollyal vállat vont.

— Hát hiszen majd meglássuk...

A szerb városra halálos csend borult. Ajtók, ablakok mindenütt zárva voltak. De a néma falakon keresztül is szinte érezni lehetett a rettenetes, feszült várakozást, amely az emberek idegeit gyötörte.

Manin, aki az Úri-utcában lakott csupa német szomszéd között, nyugtalan léptekkel rótta a szobákat. Zorka már egy órája ott térdepelt Szent Száva képe

előtt és izzó, követelődző áhitattal imádkozott a győzelemért. A nappali szoba kerek asztalán ott feküdt a töltött puska, mert Manin arra is gondolt, hogy a feldühödött svábok megrohanhatnák a házát. Olykor odalépett

az ablakhoz és a függöny mögé lapulva figyelte, hogy mit beszélnek a ház előtt ácsorgó emberek. Most egy sebesült lippai bolgár ment el ablaka alatt. A karját keresztül lőtték, de a kövérkés ember szinte lángolt a dühös harci kedvtől.

— Minden jól megy! — rikoltotta. — A rácoknak hat ágyújuk van, nekünk csak kettő, de az aradi tüzérek remekelnek és első két lövésükkel már megnyomorítottak két rác ágyút. Minden jól megy!

Manin megkapaszkodott a függönyben; szédülést érzett... Megengedheti Isten, hogy a szerb zászló elbukjék?

Később nagy riadalom támadt az utcán. Vészes híreket hoztak és a fölizgatott nép mindent elhitt. A miéink hátrálnak és a szerbek már a városban vannak! Nem lehet bírni a szerviánusokkal, azok úgy harcolnak, mint az ördögök.

Manin valami édes melegséget érzett a szíve körül. Ó, hát van Isten!

Az idő rettenetes lomhán telt. Tizenegy óra felé közeledő trombitaharsogást hallott. Egy ulánus-trombitás ügetett végig az utcán. Olykor megállott és hangosan kiáltozott valamit. Most már olyan közel volt, hogy Manin megérthette szavát.

— Az ezredes úr parancsolja, hogy minden puskás ember siessen ki a csatatérre! A kaszások maradjanak a helyükön, de minden puskás ember siessen ki!

Maninnak már a foga is vacogott a nagy izgalomtól... Most van a döntés órája! Lehet, hogy az az egypárszáz puska, amely még a városban van, megfordítja a csata sorsát! És akkor a szerb nemzet zászlóját, amely oly dicsőségesen emelkedett a Bánát fölé,

megint mocsokba tiporják... Hát egyetlen elszánt szerb sem akad ebben a városban, aki betömné ennek az átkozott lovasembernek a száját?

A dsidás most a háza előtt fújta a trombitáját. Manin kezébe vette a puskáját, az ablakhoz lépett és célba vette a katonát. A lövés eldördült. A katona csodálkozó arccal fordult az ablak felé, de aztán előre ösztökélte lovát, amely most már erősen sántított. A cseh sértetlen maradt, a golyó csak a lovát sebesítette meg. Két házzal odébb a dsidás, mintha nem is ember, hanem masina volna, már újból belefújt a trombitájába.

Manin a halálra rémült leányához lépett.

— Most imádkozzunk, Zorka! Mert ha ma nem győznek a mieink, akkor nekünk végünk van!

S azzal letérdepelt a leányával Szent Száva képe előtt.

Néhány perc múlva azonban megint fölkelt és az ablakhoz sietett. Kívül futó emberek lába alatt döngött a föld. Nemzetőrök voltak, akik a csatába siettek. A dühösen rohanó embergomolyagban megismerte öreg Hoffer galambősz fejét, Graf Jani kipirult arcát és a kis Gyurit, aki futás közben is verte a dobját.

Mire Hofferék kiértek a város elé, a csata sorsa jóformán már el is dőlt. Esterházy grófnak akkorára már sikerült megkerülnie az ellenséget, a huszárai dühös ordítozással támadták hátba és vad rohamukkal megbontották és elsöpörték a rácok hadi rendjét. Koics őrnagy granicsárjai hátrálni kezdtek, Tadics szerviánusai közt pedig, midőn a svábok szuronyt szegezve rohanták meg őket, váratlanul pánik támadt és eszük nélkül megfutottak. Ami azután következett, az már

csak gyilkos embervadászat volt, végig a szántóföldeken.

Graf Jani, aki az üldözés hevében egy kukoricaföldre

tévedt, egyszerre egy skárlátruhás szerviánussal találta magát szemben. Rásütötte a pisztolyát, de nem találta el. Ekkor a rác fogta rá a fegyverét. Mielőtt azonban lőtt volna, hirtelen megtántorodott és hátra vágódott: valaki fejjel a két lába közé szaladt és fölfordította. Graf a kardja hegyével megérintette a földön fekvő ember torkát, az pedig fölemelte üres két kezét:

— Ne bántson, megadom magamat! — hörögte. Jani most ismerte csak meg foglyát: Stanimirovics volt, az odborbiztos.

Az életmentője pedig, aki a nagy rácot a verekedő suhancok egy bevált fogásával földre terítette, a kis Gyuri volt.

A békés kis város megtelt győzelmi mámorral. A verseciek mindössze huszonegy embert veszítettek, négyet a sorkatonaságból és tizenhét nemzetőrt, a szerbek közül azonban háromszázötvenen feküdtek künn a földeken. Tadics, a szerbiai martalócok rettegett vezére is elesett. A győzők százhetven rabot hajtottak a városba. Rabbá lett Stanimirovics és rabbá maga Koics őrnagy is, az alibunári tábor parancsnoka. Három zászlót, négy ágyút és néhány puskaporos szekeret is zsákmányoltak.

Az utcára csődülő nép kíváncsian nézte a foglyokat. A szerviánusok — százhúszan voltak, — sötét arccal botorkáltak a szuronyok közt. Ijesztően marcona alakok voltak köztük, most azonban a cifra keleti ruhájukban szomorú, szegény emberek benyomását tették,

akik nemigen tudják, hogyan kerültek ebbe az idegen városba.

Másnap hosszú szekérsor kocogott Temesvár felé. A szekereken együtt ültek azok, akiknek ezen a napon legtöbb okuk volt a szomorkodásra és a vígságra: a szerb hadifoglyok és a verseci nemzetőrök ifjúsága. A rabokat ajándékul vitték a temesvári császári főkommandónak, részint tiszteletből, részint okos számításból, mivel Versecen nem igen tudtak volna mit kezdeni

ezzel a százhetven nagyétkű martalóccal.

A temesvári bürgerek a cilinderüket lengették a verseciek felé, a krinolinos hölgyek pedig virágokkal dobálták őket. Mert a finnyás és az unalomig tiszta német városban, amely szerette, ha Kis-Bécsnek nevezik, az öregebb emberek ugyan mind kemény fekete-sárgák voltak, de az ifjúság magyar érzelmű volt. A vár háromszoros sáncövén belül a megkopasztott nimbusu balkáni sasok már kissé komikus benyomást tettek a bevonulás alkalmával.

A városi tanács különben megvendégelte a svábokat és a lakomán megjelent a szép Csernovics is, a temesi gróf, és sárgakesztyűs kezével végigparolázott a nemzetőrtisztekkel.

Vukovics Sebő kormánybiztos olyan volt, mintha sok bort ivott volna, ő megölelte és megcsókolta Graf Janit és azt mondta:

— Sok ilyen svábot a hazának!

Mire Graf Jani merész bókkal válaszolt:

— Mi pedig sok ilyen rácot kívánunk, amilyen a tekintetes alispán úr!

Az általános lelkesedés megihlette a császári tiszteket is. Egy gyilkos horda megtámadott egy német

várost és a császári katonaság meg a lojális polgárság viribus unitis visszaverte őket: ez végre tiszta munka volt, amely ellen a bécsieknek nem lehetett kifogásuk. A tiszt urak jóindulatú elismerést mutattak, amilyen a hadi virtus nagybérlőihez illik, ha szóba ereszkednek az iparkodó kisbérlőkkel, báró Rukavina főparancsnok pedig újabb két darab hat-hat fontos ágyút, hétszázötven karabélyt és kétszáz kapszlis puskát utalványozott ki a versecieknek, nehogy kénytelenek legyenek császárukat és hazájukat a békés munka eszközeivel megvédeni. Ő excellenciája ugyanis tudta, hogy a verseci nemzetőrség kétharmada még mindig csak kaszás had.

A verseci legények szekereikbe pakolták a fegyvereket, a kalapjukat meg a lószerszámot fölbokrétázták a temesvári dámák virágaival, azután szilaj jókedvükben dalolva és lövöldözve hazafelé trappoltak a zöldellő nádasok között.

Jó volt sietniök, mert különben megeshetett volna, hogy a főkommandó megint elszedi tőlük a fegyvereket. Báró Rukavina ugyanis másnap, midőn véletlenül keresztül ment a parádés termén, megint megnézte a hadizászlókat, amelyeket a verseciek ragadtak el a szerbektől és ekkor a tekintete megakadt egy kétfejű sason. A három zászló közül kettő szerb trikolór volt, cirillbetűs felírással, a harmadik azonban fekete-sárga császári standár.

Őexcellenciája most már érdeklődni kezdett a fogoly főtisztek sorsa iránt és megtudta, hogy az alibunári sereg két vezérét, Koics őrnagyot és Stanimirovics odborbiztost a vármegyei statáriális bíróság már kihallgatta, mint hazaárulókat elítélte, sőt már fel is akasztatta a megyeház udvarán.

Különös volt, hogy a két szerencsétlen a siralomházban nem a magyarokat, hanem az osztrákokat átkozta. Azt hajtogatták, hogy a császáriak megcsalták őket.

Báró Rukavina ezek után sejteni kezdte, hogy a verseci csata mégsem volt olyan tiszta munka...

Időközben Bomberg ezredes, a verseci győző, ugyancsak megutálta frissen szedett babérait. A rabtranszport indulása után a falvakban portyázó huszárok elcsíptek és az ezredes elé hajtottak egy bujdosó szerviánust. A fogoly azt állította, hogy hadi titkokat tud, de azokat egyedül csak báró Blombergnek hajlandó elárulni.

Midőn a báró a Két pisztolyban levő szállásán négyszemközt maradt a megkötözött martalóccal, ez bécsi kedélyességgel köszöntötte:

— Szervusz Blomberg!

Az ezredes az aranyfejű botja után kapott, amelytől annyira rettegtek az ulánusai, de amint a szurtos fickó szeme közé nézett, egyszerre elhalványodott.

— Az Istenért, Berti, csak nem te vagy?

— De bizony én vagyok!

A pirosfezes, törökplundrás szerviánus gróf Nugent Albert volt, tavaly még a bécsi udvari bálok délceg előtáncosa, mostanában Jellachich bán segéd-tisztje.

— Gratulálok a győzelemhez, — mondta kesernyésen a gróf. — Igazán pompásan csináltátok. Mária Terézia-rendet azonban aligha fogsz ezért kapni.

Az ezredes még mindig nem hitt a szemének.

— Ember, hogyan kerülsz te ebbe a ruhába?
77

— Ne szóld le a gúnyámat, akármilyen furcsa is, ez most a legelőkelőbb ruha: a császár uniformisa.

Blomberg a két keze közé fogta a fejét.

— Jézus Mária, ebbe bele lehet bolondulni! Mit csináljak most már veled, te szerencsétlen?

Nugent vállat vont.

— Attól függ, hogy kinek a katonája vagy. Ha Kossuthé, akkor ajánlom, hogy lövess főbe haladéktalanul... Ha azonban még mindig a császár katonája vagy, akkor oldozd meg a kötelékeimet, mert nagyon fáj a karom.

Az ezredes fölvett az asztalról egy ezüst jatagánt — ezt a fegyvert tegnap még Tadics vajda viselte övében — és megszabadította Nugent-t a kötelékektől.

A gróf első dolga volt, hogy szivart kért.

— Mi most abban a bolond helyzetben vagyunk, hogy ellenségekként állunk szemben egymással, — mondta, miközben rágyújtott, — és a legbolondabb a dologban az, hogy mind a ketten a császárt szolgáljuk.

Blomberg dühösen vágta a sarokba az ezüst jatagánt.

— Én ezt az egész dolgot nem értem és nem is akarom érteni, — morogta. — Mondják meg nekem, hogy hol van a császár tábora és én odamegyek és cafatokra vágatom magamat az én uramért. De álarcosbált én nem játszom és rébuszokat én nem oldok meg.

Nugent az ezredes vállára tette a kezét.

— Szegény öregem, — mondta — most egy császári trónus, a Habsburgok trónusának megmentéséről van szó, ennek a kedvéért többet is kell reszkíroznod, mint álarcosbált játszani és rébuszokat megoldani...

Azt kérdezed tőlem, hogy hol a császár tábora? Sehol és mindenütt. A császárhűség ma a hegyekben és az erdőkben lappang, a vadak és az emberevők között bujdosik... Bécsben, Pesten, Olaszországban a demokraták az urak. A nép megbolondult és inkább hallgat egy csomó obskurus szájhősre, mint koronás urára. És mi nem gázolhatjuk el ezt a bandát, mert ma még az ő kezében a hatalom. De ez nem tart már sokáig! A köd szét fog oszlani és mink, akik most egymásra lövöldözünk, megint egy zászló alatt fogunk harcolni: a császári zászló alatt.

— Köd, köd! — ismételgette Blomberg leverten. — Most még kevésbé tudom, hogy hová kell mennem, mit kell tennem.

— Maradj a helyeden és tartsd szárazon a puskaporodat. Egy hét múlva, vagy egy hónap múlva talán már levetjük az álarcot és akkor egymásra fognak ismerni, akik összetartoznak.

— És ha közbe megint megtámadnak ezek a szerencsétlen

rácok?

— Akkor védd meg a bőrödet, hogy gyanút ne fogjon a magyar kormány. Tovább azonban ne menj, egy lépéssel se tovább, mint okvetetlenül szükséges. A fő az, hogy időt nyerjünk.

— De hiszen ez förtelmes! Most már tudom, hogy a szerbek a császár emberei és azért alkalomadtán mégis kartácsokkal lövessem őket?

Nugent a vállát vonogatta.

— Ez bizony szomorú, de elkerülhetetlen. A nagy ügy áldozatokat kíván. Én csak két komoly és szent dolgot ismerek ezen a világon: a vallásom és a császárom. Ami azon kívül van, arra fütyülök. A császárom

koronája mindennel fölér, százezer ember életével is.

— Százezer jóhiszemű, ártatlan ember életével is?

— Aki háborúban elesik, az mind jóhiszemű és ártatlan ember.

Az ezredes tépelődve járt fel-alá.

— Ebbe bele lehet bolondulni. A vérengző rablók a császár emberei. Ez a békés, derék nép pedig, amely egyebet nem tesz, mint a maga tűzhelyét védeni, ez a nép rebellis.

Nugent elgondolkozva nézte a szoba mennyezetét. Aztán hirtelen eldobta a szivarját.

— Barátom, mi katonák vagyunk, nem filozófusok! Hát ne is filozofáljunk! A történelem géniusza olykor megengedi magának azt a tréfát, hogy feje tetejére állítja a világot. Erről mi nem tehetünk. Nekünk úgy kell fordulnunk, hogy mindig a talpunkon álljunk. Ezt mindenki úgy csinálja, ahogyan tudja. Én nem segíthetek rajtad, csak egy jó tanács erejéig: vigyázz, hogy Kossuthék bele ne ugrassanak olyan

mélységekbe, ahonnan lehetetlen visszatérned.

Egy órával később gróf Nugent — most már
polgári ruhában és egy rác fuvaros szekerén ülve —
elhagyta megint a várost.

*

Manin úr azalatt a nagy izgalomtól betegen ült
a lakásán. Egyre várta a katonai őrjáratot, amely a
kaszárnyába fogja vinni. Midőn azonban harminchat
óra is elmúlt már a merénylet óta és még sem törődött
vele senki, némileg megnyugodott és este rendes időben
aludni ment. Azzal vigasztalta magát, hogy a nagy
események elterelték róla a figyelmet. Amit ő tett, az
nem is volt olyan nagy dolog. Ha megfizeti a ló árát
80

és még vagy tíz forint borravalót ad a trombitásnak,
akkor minden rendben lesz.

Egyszerre fölriadt álmából. Azt álmodta, hogy
a város fekete bikája óriás bikacsordát vezet a háza
ellen. A megvadult szörnyetegek leeresztett fejjel,
irtóztató erővel rohanják meg a kapuját... Az
ablakok alatt pedig a szarvak egész erdeje várakozik
és készülődik...

Manin fölriadt és megkönnyebbülten sóhajtott
föl: ó, hiszen csak álom volt! De mi az? Most is
hallja a bikák dühös bömbölését, a háza most is meg-megremeg
rohamuknak szilaj erejétől... Pedig ébren
van!

Kiugrott ágyából és remegő kézzel kapta magára
virágos hálóköntösét... Az ablak faredőnyein keresztül
kilátott az utcára: az egész úri-utca feketéllett és
hullámzott az emberektől. Kaszás, vasvillás sváb legények
voltak, de sok ulánus és cserepár is ordítozott a
tömegben. A kapun baltás emberek dolgoztak fáklyafény
mellett és egy fehér frakkos katonatiszt vezette
és irányította az ostromot. Manin megismerte Lutz
hadnagy fakó arcát.

— Ez a halál! — mondta magában a szolgabíró.

Azzal fölkapta ágya mellől a puskáját és kirohant az udvarra. Nagy recsegve-ropogva éppen akkor szakadt be a kapu... Manin keresztül bukott a hátsó kerítésen, miközben elvesztette a két papucsát. Mezítláb surrant végig a Grafék sötét kertjén. Megint kerítés rekesztette el az útját. Ezen is keresztül mászott.

Most már a plébánia kertjében volt. Ha innen ki tudna jutni az utcára, akkor talán a rácvárosba menekülhetne, ahol megvédelmeznék a vérei...

A kőfalhoz közeledett, de aztán rémülten tántorodott

vissza. A falon fekete emberfejek bukkantak föl, majd emberek ugráltak be a kertbe. A vadászat lázában rikoltozó hangok és rohanó lábak dobogása verte föl a kis kert csendjét... A szőlőfal rostélyán vörös tűzfény táncolt végig...

— Itt kell lennie a kutyának, itt kell lennie!

Valaki puskatussal széthajtotta a lombos málnabokrokat és az árnyékban guggoló Manin rémült tekintete összetalálkozott Lutz hadnagy izzó szemével.

— Hadnagy úr... — könyörögte Manin.

Egymásután két lövés dördült el és Manin szó nélkül elnyúlt a bokrok közt. A virágos hálóköntösén gyorsan szivárgó fekete folt terjedt szét.

A nép azalatt beözönlött Manin házába és mindent összerombolt. Fölmásztak a háztetőre is, ahol a vörös fáklyafényben dühös majmokként garázdálkodtak és reggelig tartó szívós munkával sikerült a házat üres és csonka rommá változtatniok.

A nagyobbik Graf fiúnak, Mihálynak, reggel valami dolga akadt a hátsó kertben és igen elcsodálkozott, mikor a cseppkőbarlang kőnimfája mellett egy másik márványalakot is látott. Zorka volt, Manin Zorka. Egy ingben volt szegény és ájultan feküdt ott. Sohasem tudódott ki, hogyan jutott oda. Mihály a karjára vette és bevitte édesanyjának, aki rögtön ágyba

fektette és élesztgetni kezdte.

Estére megjött Graf Jani Temesvárról. Ő már
az utcán hallotta, hogy Manin szomszédot megölték.
— Hol van Zorka? — kérdezte a házba lépve.

— A zöld szobában, — mondta édesanyja.

Mivel senki sem -tartotta vissza, Jani besietett
a zöld szobába.

Zorka teljesen felöltözötten ott kuporodott egy
kis zsámolyon, hófehér arcát a falnak fordította, a
karcsú teste szabályos időközökben előre-hátra ringott,
mint az óra ingája, közbe a keleti siratóasszonyok vontatott
éneklő hangján mindig csak ezt ismételgette:
Apa — jaj, apa!

Jani megrettenve és elszomorodva nézte a leányt.
Kimondhatatlanul sajnálta és meg volt róla győződve,
hogy ennek a látványnak gyötrelmét ősz hajjal
is érezni fogja még. Megszólította, könyörgő és alázatos
hangon, de Zorka nem vett róla tudomást. Mikor
pedig megfogta a kezét, a leány egész testében remegni
kezdett, majd hirtelen fölemelkedett és az alvajáró
bizonytalan és makacs lépteivel kiment az udvarra,
ki az utcára és megindult a nagytér felé. Közbe
pedig egyre hallatta rettenetes üvöltő panaszát: apa —
jaj, apa, — Jani mellette futott, beszélt hozzá, rimánkodott
neki, de megérinteni már nem merte.

A piac túlsó végén rozsdavörös nagy ház állott.
Zorka belépett a kapuján. Vissza sem nézett Janira,
aki megállott a küszöbön. A ház Manuelé volt, a szerbek
másik vezéréé.

VIII.

Báró Blomberget, ha kitette lábát az utcára, kalapjukat
lengető, ragyogó arcú, hangos emberek vették
körül. A nehezen melegedő svábok most lobogó lánggal
égtek és ez a tűz megvilágította a "verseci győző"
útját.

Az öreg Hoffer valami furcsa dolgot mondott:

— A báró úr nemcsak az alibunári rácokat, hanem a verseci németeket is legyőzte,
83

— Hogy-hogy a németeket? — csodálkozott az ezredes.

— Az alibunáriak a császár nevében gyilkoltak és raboltak... Ettől nagyon megfájdult embereink szíve, mert a sváb a császárjában mindenekelőtt a gyermekei és a vagyona védelmezőjét látja. A svábjaink már kezdtek megvadulni... De most megint a császárra esküsznek.

A ezredes szigorú redőkbe vonta homlokát.

— Én nem ismerem a föltételes császárhűséget.

Hoffer csendesen bólintott galambősz fejével.

— Persze, persze. De nehéz azt kívánni tőlünk, hogy kivetkőzzünk emberi természetünkből.

Nap-nap után vidéki parasztküldöttségek jöttek Versecre, távoli granicsárfészkekből való ködmönösek, akik olykor megkötözött szerb izgatókat is hajtottak az ezredes elé. Azok hírül hozták, hogy az alibunári sereg szétoszlott és eltűnt a föld színéről, táborhelyén már csak kóbor kutyák marakodnak. És Fehértemplom alól is elkotródott az ellenség egy éjjel. A granicsár kompánia, amely annak idején föllázadt és kivonult Fehértemplomból, most le akarta tenni a fegyvert Blomberg előtt.

A délszláv vér mámoros föllángolása megint véget ért. A verseci csata után a nagy fényből és a nagy forróságból semmi sem maradt vissza a szívekben, csak a gyűlölet hideg és fekete pernyéje.

Mindenfelől hívták, biztatták, sürgették a verseci sereget, hogy vonuljon le a határőrvidékre és tiporja el a lázadás utolsó zsarátnokát.

Végül is nyeregbe kellett ülnie Blomberg ezredesnek. Csak a cseh ulánusokat és a Zsivkovics-féle cserepárokat

84

vitte magával, a Rukavina-bakákat, akiknek sváb tisztjei telve voltak harci kedvvel, továbbá a magyar huszárságot, amely rettenetesen gyűlölte a rácokat, otthon hagyta, a nemzetőröknek pedig megtiltotta, hogy kimozduljanak a városból.

A hírek, amelyek a büntető expedíció útjáról érkeztek, forrongásba hozták a verseciek vérét. Osztrák copf! — kiáltották a Konkordia elkeseredett törzsvendégei, akik egy hét óta mind nagy stratégákká lettek.

A jó svábok azt várták, hogy a kommandáns mennydörgő istenítéletként fog végigrobogni a lázadó tartományon, Blomberg báró pedig kétségbeejtő lassúsággal, orrával a mappákat túrva, fölösleges hadmozdulatokkal és túlzott óvatossági rendszabályokkal ölve az időt, vonult le a Dunához. Aki ellenség lappangott a falvakban, az csigapostán is elmenekülhetett előle. A magyar érzelműek ujjongó hódolatát hidegen és szárazon elhárította magától.

Az egész expedíció olyan furcsa benyomást tett, mintha nem is katonaság, hanem a lovasított osztrák bürokrácia tartana körmenetet a határon. Ezek a masina-emberek valami értelmetlen ritus szabályai szerint beszélnek és mozognak és nem vesznek tudomást arról, ami körülöttük történik. A szívük talán cserzett bőrből való, a koponyájuk pedig rubrikás papirossal van teli zsúfolva.

Blomberg ezredes portyázó útjának az lett eredménye, hogy az örökké végletekben kalandozó szerb fantázia újra áttüzesedett a hittől és a reménységtől.

— A császár mégis velünk van! — susogták egymás fülébe a boldog titkot. — Velünk van és nem engedi meg, hogy a katonaság bántsa hű granicsárjait.

85

Most már bevallották, hogy hibát követtek el, midőn

megtámadták Blomberget. A katona csak katona
és köteles megvédeni a maga zászlaját. Az áruló magyarokat
és a renitens svábokat azonban nem köteles
megvédeni.

Rajacsics patriárka váratlanul Pancsován termett.
A nagyszerű demagóg mennydörgő haraggal és maró
gúnnyal vágott végig a kishitűeken, akik kételkedni
mernek a szent szerb zászló győzelmében. Künn a falvakban
a papjai megint feszülettel a kezükben hirdették
a gyűlölet evangéliumát.

A megszégyenített lázadók egész dühe a magára
hagyott Fehértemplom ellen fordult. Július vége felé
megint megszólaltak odalenn a vészharangok, a fehértemplomi
szőlőkben és kukoricaföldeken szerviánusok
rajzottak és orgyilkos lövések dördültek.

Báró Blomberg lakásának küszöbét reggeltől-estig
segélyt kérő fehértemplomiak tartották megszállva.
Némelyik svábnak, akit nagyon sokáig megvárakoztattak,
a fejébe szökött a vére, a Két pisztoly kapuja
alatt kétségbeesett ordítozást lehetett hallani, hogy ez
istentelenség, a báró úr a fürdőkádban ül, a tisztjei
ostáblát játszanak a kávéházban, négy-öt mérföldnyire
innen pedig asszonyokat gyilkolnak és sebesülteket
égetnek a martalócok.

Augusztus első napján Blomberg ezredes némi
csapatokat küldött Fehértemplom felé, hogy "kikémleljék
az ellenség pozícióit". Mert a szerbek akkor még
hivatalos ellenségek voltak. Le Gay alezredes, aki az
expedíciót kommandírozta, a határváros helyén fegyveres
tábort talált. A svábok földsáncokat hánytak föl
városuk körül és a lövészeik, a híres fehértemplomi
céllövők, akik békés napokban össze szokták nyerni a

délvidéki "lövésznapok" ezüst serlegeit, most piros
szerviánus fezekre lőtték be magukat.

Egyetlen ember oroszlánbátorsága és sugalló
ereje katonákat nevelt a vincellérekből és szatócsokból.
Ez az ember Maderspach Ferenc volt.

Maderspach rögtön azt követelte a városba vonuló császáriaktól, hogy rohanják meg közös erővel a Lokva-hegységben levő rác tábort. Le Gay igen húzódozott a vállalattól, mivel — mint mondta, — "nem volt kellő utasítások birtokában", de a kíséretében levő huszár- és Rukavina-tisztek dühös türelmetlenséggel követelték a támadást és így az alezredes is kötélnek állott.

Éjnek idején föllopódzott a kis sereg a hegyekbe és harmatos hajnalon rajta ütött az ellenséges táboron. A szerbeknek hatezer emberük állott lenn Vracsevgájon, alig egy mérföldnyire a várostól és így a lokvai rácok álmukban sem gondoltak arra, hogy megtámadhatnák őket. Valami ünnepük volt, éppen tábori misét tartottak az erdei nagy tisztáson — az aranyruhás papok vastag füstölőket lengettek a térdeplő sokaság felé, — midőn a bokrok közül eldördült az első sortűz. Az ünnepi ájtatosságot, mint valami föllobogózott gályát, összetörte és elmerítette a gyűlölet mennydörgő orkánja. És délben a fehértemplomiak halálra fáradtan, vértől mocskosan, mint győzök vánszorogtak vissza városukba.

Fehértemplomban ordonánc várta Le Gayt és az alezredes, miután elolvasta báró Blomberg parancsát, nyugodt arccal kijelentette, hogy ő most csak megabrakoltat, azután haladéktalanul haza vonul. A rémülettől sápadt arcok fordultak feléje. Védelem nélkül hagyja a várost, miután a lokvai vérfürdővel az

őrjöngésig felbőszítette a szerbeket? Hiába könyörögtek, sopánkodtak és káromkodtak a svábok, az alezredes fölvette hivatalos ábrázatát és hidegen mondta: parancs — parancs!

A polgárok most már csak arra kérték, hogy vigye magával asszonyaikat és gyerekeiket. Ismerték Stratimirovics legényeit, tudták, hogy mit várhatnak azoktól, ha kezükbe esik a város.

Alkonyatkor gyászos népvándorlás indult meg a verseci úton. Le Gay alezredes fejét érdemrendekkel ékes mellére csüggesztve kilovagolt a városból. Végtelen

hosszú szekérsoron, nagy batyuk között szorongva jajgató asszonyok és sivánkozó gyerekek követték. A Fehértemplomban visszamaradt férfiak némán és mozdulatlanul állottak a földsánc tetején és sokáig bámultak az úton elvonuló porfelhő után, miközben görcsösen szorongatták utolsó reménységüket, a céllövő "stucnit".

A verseci svábok szíve és háza, amelyet máskülönben olyan gondos zár alatt tartanak, megnyílt a bujdosók előtt. Özvegy Grafné is kiszellőztette a lefüggönyözött parádés szobáit és két sokgyerekű fehértemplomi családot ültetett beléjük. Mert ha azok a Hofferék el tudnak látni egy családot, akkor Graféknál megfér kettő is.

Másnap éjjel Graf Jani teljes hadnagy fölszerelésével kimászott az ablakon — a kapukulcs mostanában édesanyja párnája alatt volt — és óvatosan kiszökött a német szérűskertek alá. Ott vagy százötven fegyveres legény várakozott a csillagos éjszakában. Köztük volt a Szalvátor patikus, Hoffer Tóni és Heim zsidó is.
88

A nemzetőrség ágyúi közül két hatfontosat szalma alá dugva kiloptak az aradi tüzérek. A csapat Fehértemplomba indult. A készülődés titokban folyt, a legények féltek Blomberg ezredestől, de még inkább a saját szüleiktől.

Az indulás pillanatában egy öreg asszonyság bukkant ki a kazlak közül. Heimné asszony volt, aki a fiát kereste.

— Hát igazán elmégy, Poldi? — kérdezte szelíden és szomorúan.

Heim, aki szerette a marcona tüzért adni, láthatólag igen elrestellte magát bajtársai előtt.

— Hiszen mondtam, hogy megyek!

Heimné Graf Janihoz fordult:

— Graf úr, ne tessék azt hinni, hogy nekem valami kifogásom van az önök társasága ellen. Sőt örülök,

hogy a mi Poldink az önök társaságában van. De mégis azt hittem, hogy mivel Poldi egyetlen fiú és az egyetlen fiút nem szokás katonának vinni —

— Mama, maga ehhez nem ért! — mondta Heim zordonul.

Janinak eszébe jutott, hogy milyen baj lenne abból, ha az ő édesanyja is neszét venné a dolognak és azért nyakra-főre elindította a csapatot. Mélységes csendben haladtak az elővéd nyomában. A granicsár falvakat, amelyek sűrű facsoportjaik alatt úgy aludtak a holdvilágos síkságon, mint a fekete zivataros felhők, nagy ívben elkerülték. Már jó messzi jártak, mikor egy arasznyi gyerek bukkant föl a férfiak között. A kis Hoffer Gyuri volt. A fiú neszét vette a készülődésnek és titokban utánuk szökött a dobjával. Jó ideig az útszéli bokrok között lappangva követte őket, mint valami ragaszkodó kis kutya, most azonban már

előmerészkedett. A Tóni bátyja pofonokat ígért neki, de azután megcsókolta és megengedte neki, hogy mellette masírozzon.

A nap már fölkelőben volt, mikor megpillantották a fehértemplomi földhányásokat. Ekkor kibontották a zászlójukat és harsogó kórusban énekelni kezdték a hét svábok együgyű nótáját:

Durch die Au, auf die Gau,
Ins Land hinaus,
Lasst unsere Banner wehen, —
Ade, du liebes Vaterhaus,
Ade, auf Wiedersehen.

A sáncokon puskás emberek pattantak föl, akik a szemük fölé emelt tenyerük alól kémlelték a csapatot. Azután egyszerre rikoltozás és szaladgálás támadt. Az öröm, a meglepetés, a meghatottság valóságos vihara rázta meg a kis várost. Az első ember, aki megölelte Graf Janit, Haller volt. A nagy fölindulástól úgy eltorzult az arca, mintha rettenetesen haragudnék.

— Ugye mondtam, hogy nem kell őket hívni?

Ugye mondtam, hogy maguktól is eljönnek? — ordítozta magából kikelten.

Akkor sem örülhettek volna jobban, ha maga Szent Mihály arkangyal vezeti városukba az égi seregeket. Ők már azt hitték, hogy a szomszédság föladta, eltemette és elfelejtette őket. És most, íme, ennyi sváb legény kötötte a városuk sorsához a maga fiatal életét!

A templomnál Maderspach kapitány előtt defilíroztak. A vasember szeme akkor ragyogott föl igazán, mikor megpillantotta a csapat közepén döcögő két ágyút. Ő eddig három kis kályhacsővel védekezett

Stratimirovics ellen, akinek tüzérségét osztrák tisztek kommandírozták.

Másnap hajnalban a szerbek megint ágyúzni kezdték a várost. Császári pattantyúsaik voltak, akiknek az akkori osztrák fölfogás szerint kilenc esztendeig kellett szolgálniok, hogy kész tüzérek legyenek, most kitűnt azonban, hogy a nemzetőrök, bár csak egy-két hónapig forgolódtak az ágyúk körül és a tüzérségi szakkifejezéseket sem igen ismerték, jobban lőnek.

A vracsevgájiak végül szuronyt szegezve próbálták a sáncokat. A granicsár sorgyalogság szárnyain szerviánusok vágtattak, balkáni csatadalokat üvöltöző, a dühös lelkesedéstől őrjöngő emberek. A nemzetőrök hideg és precíz sortüze azonban megállította és visszadobta a tarka embergomolyagot. Maderspach kitört földhányásai mögül és kergetőbe vette a hátrálókat. A svábok elkeseredése, életükhöz és vagyonukhoz való ragaszkodásuk, vakmerőséggé és kegyetlenséggé változott át.

Heim, aki nem akart tétlenül vesztegelni ágyúja mellett, fölkapta egy elesett nemzetőr szuronyos puskáját. Az országúton egy sebesült szerviánus feküdt, egy kövér, öles ember. Graf Jani az üldözés dühében keresztül akarta szúrni a kardjával.

— Ne bántsd szegény ördögöt! — kérlelte Heim.

A földön vonagló ekkor rájuk sütötte hosszú
pisztolyát. Heim megtántorodott és Graf karjaiba szédült.
Fakó arccal, kimeresztett szemekkel bámult barátja
arcába.

— Mondd meg anyámnak, mondd meg édesanyámnak —

Nem beszélt többet, mert vér ömlött a szájából.
91

Egy órával később már csak öten voltak a hét svábok.
Holky doktor után a Versecről való Heim tüzér is
meghalt.

A rácok támadásai szinte napról-napra megismétlődtek.
Gyakran éjszaka is, miután egy-két órai komor
csend borult a fáradt városra, megkondultak a
vészharangok, puskák ropogtak, tűzfény csapott föl és
az utcák visszhangzottak a futkosó és ordítozó emberek
lármájától.

Augusztus 5-ikén Stratimirovics, a szerbek fővezére,
levelet küldött a városba, amelyben tisztes kapitulációt
ajánlott a sváboknak. Maderspach megígérte,
hogy másnap fog válaszolni. Válaszolt is. A válasza az
volt, hogy kicsapott a sáncai közül, megrohanta a
szerb tábort és miután nagy zavart és vérengzést okozott,
sietve visszavonult megint maréknyi hadával.

A vracsevgáji kommandót mérhetetlenül felbőszítette
a fehértemplomiak csökönyössége. A város félig
romban hevert, kolera is pusztított benne, az agyonfárasztott
és kiéhezett svábok alig tudtak már állani
lábukon és Maderspach mégis a megvadult nemzetőrök
helyeslő ordítozása közepette kergette vissza a jelentkező
parlamentereket. A nagy garral megindult
szerb mozgalom megfeneklett ezen a kis sváb szigeten.

Augusztus közepe felé Maderspach egy hű oláh
embere hírül hozta, hogy 19-ikére általános roham készül
a város ellen. Mayerhoffer császári ezredes, a belgrádi
osztrák konzul és gróf Nugent a szerb táborba
érkezett, velük több törzstiszt, most azok vették kezükbe
a vezetést.

Maderspach tudta, hogy emberei nem bírhatják sokáig a rettenetes fáradalmakat és újra segítséget kért Blomberg ezredestől. Vukovics kormánybiztos is

megjelent Versecen és a magyar hadügyminiszter parancsát adta át az ezredesnek, hogy induljon Fehértemplomba.

Augusztus 19-ikén hajnalban a báró valóban nyeregbe szállott és a serege javát elindította délnek. Csigalassúsággal masírozott, végül azonban mégis csak Fehértemplom alá érkezett. A város fölött sűrű füstfelhő ült, az ágyúk dörögtek, a harangok kongottak: az ütközet még javában folyt.

Báró Blomberg ezredes ekkor megállította csapatjait, pihenést vezényelt és három egész órán át tétlen szemlélője volt a polgárság élethalálharcának.

Az embereknek, akik összekulcsolt kezekkel könyörögtek neki, hogy vezesse támadáshoz pihent seregét, ennyit mondott csak:

— Nem lehet, nem szabad!

A csata végül is a szerbek futásával végződött.

Ezen a napon a kis Hoffer Gyuri is megsebesült. Először csak a dobját lőtték keresztül, midőn azonban fürge bakugrásokkal szaladt a hátráló rácok után, egy granicsár puskatusával fejbe ütötte és a fiú élettelenül terült el a tarlón. A bátyja, Hoffer Tóni, karjaiba kapta és oly gyászosan üvöltött, mint a halottat sirató komondor. A gyerek azonban csak ájulásban volt és a Szalvátor patikus hamar magához térítette megint. Gyuri rögtön a dobja után érdeklődött és azt mondta, hogy egyszer már egy ló is megrúgta és az jobban is fájt.

Midőn Maderspach takarodót fúvatott, a kvártélyukba vonuló verseci nemzetőrök közvetlenül Blomberg seregének frontja előtt mentek el. Ilyenkor ők már nem igen játszottak katonásdit, mindegyikük úgy masírozott, ahogyan éppen jólesett neki. Az egyik

pipával az agyarában bandukolt, a másik véres karját kötözgette, miközben fogaival tartotta a kendő csücskét. Most azonban a vezér, Graf Jani, éles orrhangon kommandírozott valamit:

— Pihenj!

Ez azt jelentette: nem tisztelgünk az ezredes előtt.

És a civilruhás, furcsán fölfegyverkezett, lompos bugris csapat gőgösen félrefordított fejjel vonult el a könyökkesztyűs, láncokkal, rojtokkal és címerekkel teliaggatott tarka lovasok előtt.

Kolonics főhadnagy megpillantotta a csapatban jövendő sógorát, ki a bekötözött fejű kis Gyurit cipelte a karján.

— Mi történt a gyerekkel? — kérdezte.

Hoffer Tóni sötéten mérte végig a főhadnagyot.

— Megsebesült, — mondta szárazon.

— Az Istenért, hogy vihetitek magatokkal ezt a gyereket?

— A katonák nem óhajtanak meghalni a hazáért, hát megteszik a gyerekek, — morogta Tóni keserűen.

Báró Blomberg még aznap hazavonult a lovasaival és cserepárjaival.

Augusztus 23-ik napján fordulat állott be Fehértemplom sorsában. A haláltusáját vívó kis sváb fészeknek vendége érkezett: maga a Patrona Hungariae. A Védőasszony egy háromszínű selyemlobogóról mosolygott alá, amelyet vidáman lengetett a szél ezer ifjú katona pirossapkás feje fölött.

Délben rohanó nemzetőrök lármázták föl a pihenő várost. Jönnek a rácok! A verseci úton jönnek. Maderspach maga sietett a sáncra. A szőlőhegyről katonai

csapat vonult le a völgybe. Vörös sapkát viselnek, tehát kétségtelenül szerviánusok... Feltűnő azonban, hogy szurony csillog puskájukon és hogy példás rendben masíroznak.

Maderspach kezében megremegett a messzelátó.

— Mintha magyar zászlójuk volna...

Egy puskalövésnyire a torlasztól megállapodott a zászlóalj. A csapatból ketten kiváltak és a svábok felé közeledtek. Egy fiatal tiszt és egy trombitás. Az egyenruhájuk magyaros szabású volt.

— A város kommandánsával van beszédem! -— kiáltotta magyarul a tiszt, miután elhangzott a trombitajel.

Maderspach eléje lépett.

— Én vagyok!

Az idegen, egy karcsú, előkelő külsejű és leányosan szép fiú, fülig elpirult.

— Ön Maderspach Ferenc őrnagy?

— Hát ismeri a nevemet?

— Hogy ismerem-e? Egész Magyarország ismeri és csodálja a hősök hősét.

— Mért nevez engem őrnagynak? Hiszen látja, hogy kapitány vagyok.

A hadnagy elmosolyodott.

— Mi magunkkal hoztuk az ön őrnagyi kinevezését.

Azután bemutatta magát.

— Fáy Gyula hadnagy vagyok. Ez a csapat a kilencedik kassai honvédzászlóalj. A nép vörössapkásoknak nevez minket, mi pedig rajta leszünk, hogy becsületet szerezzünk a nevünknek. A magyar kormány

őrnagy úr parancsnoksága alá helyezett minket és mi
boldogak vagyunk, hogy nem érkeztünk későn,
95

Íme, az ország északi határáról önként eljött ezer
ember, hogy élete és vére árán megvédjen egy kis sváb
fészket, amelynek tegnap még a nevét sem ismerte.

A kemény Maderspach — életében talán először
-— ellágyult, midőn összeölelkezett a vörössapkások őrnagyával.

— Legfőbb ideje, hogy megjöttek az urak! —
mondta.
*

A verseci garnizon tisztjei tegnap még kicsinylően
mosolyogtak, midőn a honvédzászlóalj keresztülvonult
a városukon. Ezek a magyar önkéntesek jó
részben úriemberek, hivatalokból és főiskolákból verődtek
össze. Sőt azt beszélik, hogy egész csapat kispap
is van a közlegények közt. Hogyan lehet köztük
rendet tartani, ha még botozni sem szabad őket? És
hogyan állják majd a tintanyalók a tüzet?

A császáriak élcelődése azonban elhallgatott
augusztus harmincadik napján, mikor az egész verseci
garnizonnak alkalma nyílott, hogy páholyból kényelmesen
végignézze a vörössapkások csatáját.

Vukovics kormánybiztos rá tudta venni Blomberg
ezredest, hogy élelmi szekereket eszkortáljon Fehértemplomba.
A báró még mindig fázott attól, hogy nyíltan
ellene szegüljön a magyar kormánynak és úgy
gondolta, hogy a profuntszállítást talán nem fogják
rossz néven venni Bécsben. A verseci sereg délután
kelt útra és az éjszakát egy faluban töltötte. Reggel,
midőn az ezredes éppen nyergeltetni akart, erős ágyúzást
hallott Fehértemplom felől. Ott már megint verekedtek.
Az ezredes ekkor szivarra gyújtott és föl-alá
kezdett sétálni a falusi templom előtt. Egypár parasztgyerek
tátott szájjal leste, hogy mihez kezd most a
96

fényes katona. Blomberg sétája igen sokáig tartott, mert
Fehértemplomban még délben is bömböltek az ágyúk.

Ekkor csend lett és az ezredes most már megfúvatta a trombitákat. Még mindig elég jókor érkezett, hogy szemtanúja legyen a honvédek döntő szuronytámadásának. Az öreg katona elámult, midőn a vörössapkások szilaj, szinte már vidám halálmegvetését látta.

— Teufelskerle! — mormogta elgondolkozva.

A szerbek egyik osztálya Blomberg seregének frontja előtt vonult el. Alig száz lépésnyire voltak a Rukavina-bakáktól és a diszciplina vasbéklyóiban vonagló katonák a fogukat csikorgatták tehetetlen dühükben.

De egész váratlanul éles kommandószavak csattantak föl a prófuntos szekerek mellett. Egy fiatal cserepártiszt, Lutz hadnagy, szuronyt szegeztetett és fejjel beleugrott a csatába. Példáját követte Krausz kapitány két Rukavina kompániával.

Báró Blomberg kerek piros arca szederszínű lett.

— Állj! — ordította. — Aki megmozdul, azt főbe lövetem!

— Nohát lövess főbe engem is! — csattant ki Kollmann őrnagyból a visszafojtott méreg.

Kardot húzott és a többi Rukavinákkal rávetette magát az ellenségre.

Az ulánusok és a Zsivkovicsok mozdulatlan falként állottak tisztjeik mögött. Ez volt a császári hadseregben a nyílt szakadás első jele.

Késő délután visszakerültek az üldözésbe belefáradt századok. Blomberg ezredes azonnal útra kelt velük Versec felé, a főbelövésről azonban nem esett több szó.

Egy héttel később, szeptember hetedikén, az a hír érkezett Versecre, hogy Maderspach a vörössapkásokkal véres szuronycsata után elfoglalta a vracsevgáji tábort.

A szerb sereget szétugrasztotta, Vracsevgájt pedig porrá égette.

IX.

A császári garnizónok olyan céltalan és titokzatos életet éltek a Bánságban, mint a levágott emberfej az arab mesében. Magukban vegetáltak és homályosan emlékeztek vissza, hogy valamikor egy hatalmas testhez tartoztak. Blomberg ezredes parádés rukkolásokkal és vizitákkal zaklatta a legényeit, olykor egy rozsdás kengyel miatt nagy patáliát csinált a front előtt és úgy tett, mintha nem hallaná, hogy egypár mérföldnyire a várostól ágyúk morognak.

A valóságban azonban a "verseci győző" betege volt a mérges titoknak, amely a lelkében gennyedt. Szerette volna, ha valami nagy földindulás és égszakadás következik be, valami világfölfordulás, amelybe fejjel belevethetné magát és amelynek vérözönében megint tisztára moshatná a maga zászlóját.

A Fehértemplomról haza került polgárőrök óvatosan elkerülték a katonatiszteket, szemmelláthatólag titkolództak is előttük, mintha attól félnének, hogy a császáriak kikémlelhetnék az ő együgyű hadititkaikat. A báró kerülő úton tudta meg, hogy a svábok éjnek idején patrulokat járatnak a rácvárosban, az országutakat őrzik, sőt — ilyen szemérmetlenség! — a császáriak kvártélyait is figyelik.

Szeptemberben úgy látszott, mintha az ég meghallgatta volna a katona imádságát. Híre érkezett, hogy Jellachich bán negyvenezer emberrel átlépte a magyar határt és egyenesen Pest-Budának siet, hogy véget vessen Kossuth és a nagyszájú táblabírák garázdálkodásának. Végre egy ötlet, egy elhatározás, egy tett, amelyet katonaember is megérthetett!

Báró Blomberg egyet sajnált csak: hogy ezt a becsületes lépést éppen Jellachich József tette meg. Ő nem sokat tartott a szép Jellachichról, a "lovagias bánról," a "horvát Szent György-vitézről," aki azzal

imponált az udvarnak, hogy császáribb volt a császárnál és akibe mostanában szerelmes volt az egész osztrák arisztokrácia hímje épp úgy, mint nősténye. Ez a Jellachich a Napoleonfaló bécsi kongresszisták iskolájából való kardcsörtető bel'esprit volt, majdnem olyan jól szónokolt, mint maga Kossuth és saját termésű, gyönge verseket szavalt katonáinak a tábortűz mellett. Most kisajátította és a vállára vetette a horvát népmozgalmat, mint valami lovagi drapériát.

Hamarosan kitűnt azonban, hogy Jellachich színvallása nem tisztázta még a helyzetet. A bán patrónusai nem merték még elégetni maguk mögött a magyar hajókat, a főherceg-palatinus Kossuthékkal maradt és császári magyar ezredeket masíroztatott a császári horvát ezredek ellen. Az álarcos komédia tovább folyt, az emberek úgy viselkedtek, mintha a horvát betörés valami furcsa félreértés eredménye volna csak, amit okos kimagyarázás útján még el lehetne simítani.

A Blomberg-féle fekély azonban hirtelen kifakadt, még pedig olyan förtelmes és fájdalmas módon, hogy hosszú ideig, talán évszázadok múlva is, nyoma lesz még a svábok emlékezetében.
99

Jellachich elszántságának és Blomberg ezredes határozatlanságának az lett eredménye, hogy a szerb tűzvész újabb lángot vetett Versec tőszomszédságában. Két mérföldnyire a várostól, Lagerdorf községében, befészkelte magát az illir-bánáti granicsárezred. A lagerdorfi portyázók gyilkolva és gyújtogatva száguldoztak a falvakban, a férfinépet magukkal hurcolták, egy árva falut pedig, Udvarszállást, amelynek szegény napszámosnépe az "uralkodó" magyar fajhoz tartozott, kifosztottak és porrá égettek. A verseci szőlőkben és szántóföldeken megint titokzatos veszedelmek leselkedtek és néhány sváb gazdának, aki a termése után nézett, nyoma veszett.

Egy nap nagy futkosás és izgalom támadt a városházán.

A lagerdorfi kommandó levélben fölszólította a versecieket, hogy küldjenek követeket, "akikkel megbeszélhetné a békés megegyezés föltételeit". A svábok

egyébként nem szoktak válaszolni az ilyen levelekre, ezúttal azonban közbevetette magát Blomberg ezredes és szeptember 24-ik napján hajnalban harminc verseci polgár kocsira ült és kikocogott Lagerdorfra. Mindnyájan öreg emberek voltak, a munkában megrokkant, csendes vérű, óvatos beszédű kereskedők és gazdák.

A lagerdorfi táborban két fényes egyenruhájú császári törzstiszt fogadta őket: Mayerhoffer ezredes és gróf Nugent. A verseciek kissé meglepődtek, mikor ott találták az ő Blomberg ezredesüket is, Kolonics főhadnagy kíséretében.

Mayerhoffer vitte a szót. Igen udvariasan beszélt a svábokkal, akiket kedves földieinek nevezett. Biztosította őket rokonszenvéről, hivatkozott kipróbált császárhűségükre, végül pedig fölszólította őket, hogy

szolgáltassák ki fegyvereiket és csatlakozzanak a "Szerb-osztrák" hadsereghez, amely esetben nem lesz semmi bántódásuk.

A svábok nevében báró Blomberg válaszolt.

— Azt hiszem, ezek lojális föltételek, amelyeket habozás nélkül el kell fogadnunk, — mondta.

Mayerhoffer azonban kíváncsi volt az öregek véleményére is. Azok csak hümmögtek, állukat dörzsölték és egymásra meresztették hideg halszemüket. Végül megszólalt egyik:

— A dolog mindenesetre megfontolást érdemel... a végső szót azonban a városi magisztrátusnak kell kimondania, amely fönntartotta magának a döntés jogát... azért legjobb volna, ha mi most hazamennénk és jelentést tennénk az otthoniaknak...

Mayerhoffer ezredest bosszantotta ez a nehézkesség.

— Menjenek hát haza. De ha negyvennyolc óra alatt nem kapok kielégítő választ, halomra lövetem Versecet. Megértették?

— Meg! — bólongattak az öregek és azzal tisztességtudóan elköszöntek és fölkapaszkodtak szekereikre.

— Azt hiszem, Verseccel rendben vagyunk, — mondta Mayerhoffer.

Blomberg ezredes fejét rázta.

— Én pedig meg vagyok róla győződve, hogy a harminc ember között egyetlen egy sincs, aki a fegyverletétel mellett volna. Ha békét akarnának, akkor rögtön megállapodhattunk volna, mert tudom, hogy a városi tanács szabad kezet engedett nekik.

Mayerhoffer ezredes arca pulykavörös lett.
101

— Velem ugyan ne komázzanak a disznófülű burgerek! Az adjutánsod azonnal vágtasson be a városba és hozza ki az ulánusokkal a verseciek hat ágyúját! Akkor majd észbe kapnak a svábok.

A fekély kifakadt... Blomberg idegesen dobta el égő szivarját.

— Kellemetlen dolog, kutya kellemetlen dolog, — morogta.

— Ez parancs!

— Kinek a parancsa?

— Vedd úgy, hogy a császári hadügyminisztériumé!

Gróf Nugent, aki végighallgatta a beszélgetést, az ulánusezredes karjára tette kezét.

— Kedves öregem, ez a döntés órája. Mint annyi más derék katonának, neked is választanod kell, hogy a császárodat, vagy Kossuthot akarod-e szolgálni.

— Ördög vigye Kossuthot az egész fiskális-csürhéjével együtt, — mordult föl Blomberg.

Azzal odaszólította Kolonicsot és parancsokat adott neki. A főhadnagy nyeregbe szállott és elvágtatott a sváb szekerek nyomában.

Blomberg az óráját nézte.

— Délben itt lesznek az ágyúk!

A granicsár legénység igen megörült a hírnek, hogy olcsó szerrel megkapja az ágyúkat, amelyekkel a svábok már annyit alkalmatlankodtak neki. Ez a kicsi, de kitűnő tüzérség volt a verseci nemzetőrség ereje.

Miután elharangozták a delet, Blomberg ezredes türelmetlenkedni kezdett.

— Nem értem Kolonicsot, ő különben olyan megbízható, mint a halál.
102

Végre két óra felé egy fülig poros ulánus-káplár vágtatott végig a falun. Levelet hozott Blomberg ezredesnek. A levélben, amelyet nyeregben irt az adjutáns, ennyi volt:

"A nemzetőrök ellene szegülnek a parancsnak. Vérontás nélkül nem vehetjük el az ágyúkat. Kérek további parancsokat. Kolonics főhadnagy."

Blomberg káromkodni kezdett. Hallatlan szemtelenség! Azok a burgerek tisztára megbolondultak... De most már nem lehet tovább kedélyeskedni, most már a császári hadsereg tekintélyéről van szó.

És megírta parancsát:

"Önnek kötelessége, hogy az ágyúkat haladéktalanul, minden rendelkezésére álló eszközzel hatalmába kerítse és Lagerdorfra szállítsa. Báró Blomberg ezredes."

A káplár sarkantyúba kapta lovát, a három törzstiszt pedig hallgatagon sétált föl-alá a faluvégi jegenyefák alatt. Olykor a verseci várhegy felé néztek, amelynek sötét kúpja keményen fúródott bele a ragyogó

kék égbe. Azután sarkon fordultak, ugyanazzal
a mozdulattal félrerúgták a kardjukat és tovább sétáltak.

— Keményfejű nép, nagyon keményfejű nép, —
mondta Mayerhoffer ezredes.

— Na igen, — hagyta rá gróf Nugent, — de rendes
katonasággal szemben? Nevetséges!

— Ismerem Kolonicsot, — biztatta bajtársait az
ulánus-ezredes. — Ha bele is pusztul fél Versec, ötre
itt lesznek az ágyúk.
103

Öt óra elmúlt és az ágyúk még nem voltak itt.
Hatkor megint egy ulánus-altiszt érkezett.

— Gazember, hol vannak az ágyúk? — ordította
Blomberg.

A cseh megint levelet hozott.

"Helyzetünk kritikus. Valószínű, hogy nagy véráldozatok
árán sem tudnánk célt érni. Kérünk parancsot,
hogy ilyen körülmények között megreszkírozzuk-e
a támadást. Kolonics főhadnagy."

Báró Blomberg piros arca fakó lett. Nem is válaszolt
bajtársai kérdéseire, hanem a hátas lova után
ordítozott. Öt perccel később a kövér ember galoppban
repült a várhegy felé.

*

Midőn Kolonics főhadnagy délelőtt a városba érkezett,
először is a kaszárnyába lovagolt, ott nyeregbe
ültette az első ulánus-svadront, azután a katolikus temető
elé vonult, ahol az ágyúk állottak. A nemzetőrök
éjjel-nappal őrizték kis battériájukat és most
éppen Graf Jani cúgja volt szolgálatban. Hoffer Tóni
és a Szalvátor-patikus kijöttek a temetőbe, hogy meglátogassák
Jani barátjukat és most hárman ott ültek
a kápolna árnyékában és a vanília-likőrt kóstolgatták,
melyet a patikus hozott magával.

Egyszerre egy paraszt nemzetőr toppant az
urak elé.

— Graf úr, viszik az ágyúkat!

Néhány ulánus éppen azzal bibelődött, hogy lovakat
fogjon az ágyúk és a puskaporos szekerek elé. Kolonics
pedig ott állott a temető kapujában, szolgálati
ábrázattal, peckesen, hozzáférhetetlenül.
104

— Mit akartok az ágyúinkkal? — támadt rá
Hoffer Tóni a sógorra.

— Az ezredes úr parancsolta, hogy vigyem hozzá
az ágyúkat.

— És hol van az ezredes úr?

— Lagerdorfon...

A fiatalemberek elképedve néztek össze.

— A rácoknak viszitek az ágyúinkat? — kiáltotta
Hoffer. — De hiszen ez őrültség! Ez gazság!
Kolonics arca elfehéredett.
— Válogassa meg a kifejezéseit, — mondta, kezét
a kardja markolatára téve. — Ön tudja, hogy szolgálatban
vagyok és ilyenkor vakon kell teljesítenem
föllebbvalóm parancsát.

— Én is szolgálatban vagyok, — válaszolt Graf
Jani, — és nekem az a parancsom, hogy őrizzem az
ágyúkat.

A ravasz patikus közbe vetette magát.

— Ez hiábavaló disputa, uraim. Legokosabb lesz,
ha ide hívjuk Mihailovics urat. Ha ő kiadja az ágyúkat,
akkor ám vigyék el békességben.

Mihailovics volt a hatodik kompánia kapitánya,
igen kemény és eszes ember hírében állott és a verseci
csata óta a nemzetőrök őt tekintették főparancsnokuknak.
A patikus vállalkozott rá, hogy maga megy el a

kapitányért. El is szaladt rögtön, a sarkon azonban balra fordult, a német templomba rohant és parancsot adott, hogy verjék félre a harangokat.

Két nemzetőr-kompánia, a Mihailovicsé és öreg Hofferé, a lövőházban volt, azok rohamlépésben siettek a temető felé.

Kolonics sejteni kezdte, hogy ügyetlen volt. Most
105

már elugrasztotta a hadnagyát, hogy szólítsa fegyverbe az egész helyőrséget. Mivel mind a két fél időt akart nyerni, hosszú disputa fejlődött a nemzetőrtisztek és az ulánus-főhadnagy között. A svábok a jogi alapjukra hivatkoztak. Négyet az ágyúk közül Rukovina bárótól kaptak. Azokat egyedül csak a temesvári főkommandánsnak adhatják vissza. Hát tessék megmutatni Rukovina írott parancsát! Kettőt pedig a lippai és a szentandrási nemzetőrökkel együtt vettek el a rácoktól. Szuronyrohammal vették el, a császáriak nem segítettek nekik.

A helyőrség már kivonult. Az ulánusezred a Temető-utcában sorakozott, a Rukovina-bakák pedig a temető fala mellett állottak föl. Azonban benn, a temetőben, már ezerkétszáz sváb nemzetőr vetette meg a lábát.

Kolonics megelégelte a hosszú szóbeszédet:

— Utoljára kérdezem, kiadják az ágyúkat, igen vagy nem? — kiáltotta emelt hangon.

— Nem! — ordította száz, a dühtől, a keserűségtől, a csökönyös elszántságtól eltorzult arcú ember.

— Ulánusok előre!

Ez a parancs a cseheknek szólott, akik már egy órája ültek az ágyúk elé fogott lovakon. Ekkor egy óriás termetű sváb rohant az első ágyú elé, kantáron ragadta a nyerges lovat és egy szörnyű ökölcsapással földre vetette az ulánust. A dühöngő ember a nagyobbik Graf fiú volt, a békavérű Mihály, aki eddig oly

mélységesen lenézte a nemzetőrök katonásdi játékát.

És ugyanakkor egy éles női hang süvöltött végig
a temetőn:

— Emberek, ha odaadjátok az ágyúkat, akkor mi
asszonyok kiseprűzünk titeket a városból!
106

Özvegy Grafné hangja volt. Az asszonyság a
Mihály fiával éppen a megboldogult Graf sírjánál járt
— ma volt a halála évfordulója — és mind a ketten
véletlen szemtanúi voltak az eseményeknek.

A nemzetőrök időközben már kifogták a lovakat
az ágyúkból és kituszkolták az ulánusokat a temető
kapuján. Az aradi tüzérek egy-kettőre megtöltötték és
a császáriak felé irányították az ágyúkat, a nemzetőrség
is tüzelésre készen állott.

A császári tisztek összegyűltek a front mögött és
tanácskozni kezdtek. Eléggé kiismerték már ennek a
népnek természetét és tudták, hogy az ágyúkat most
már csak rettenetes mészárlás árán szerezhetnék meg.
Egyikük sem merte a felelősséget vállalni és végül is
abban állapodtak meg, hogy újabb parancsot kérnek
ezredesüktől.

Addig is, míg Blomberg parancsa megjött Lagerdorfról,
a katonák és a polgárok fegyverrel kezükben
néztek farkasszemet. Időközben a temető elé csődült a
város asszonynépe is. A krinolinos, loknis burgerlányok,
halvány arccal és könnyes szemmel nézték az
ulánus tiszteket. Mi lett az ő délceg táncosaikból, a
verseci nők lovagias védőiből? És az egész város népe
forró szeretettel és fájó rettegéssel nézte az ágyúkat,
a pompás kis vasszörnyetegeket, amelyek vidám dörgéssel
kergették vissza a félelmetes martalóc-seregeket.
Az ágyúkhoz volt kötve az öregek vagyona, a fiatalok
élete és a nők becsülete. És ezeket az ágyúkat akarták
a gyűlölt ellenségnek kiszolgáltatni a császár
katonát!

Az idegfeszítő várakozás órákig tartott. Ezekben
a rettenetes órákban megváltozott egy város népének

gondolkozása. Amit apáik nagynak, jónak, magasztosnak
107

ismertek, az a hatalom most megfoghatatlanul gonosznak, kiszámíthatatlan módon kegyetlennek mutatta magát.

Végül megjött a lagerdorfi lovas.

Kolonics elolvasta az ezredes parancsát, azután odaadta a kapitánynak.

"Minden rendelkezésére álló eszközzel!" Ez egészen világos.

A haditervük kész volt. A Rukovina-bakák megkerülik a temető falát és betörnek a felső kapun, két ulánus svadron ezalatt a nyeregből leszáll és megrohanja az innenső kaput.

— Csúnya munka lesz! — gondolta magában Kolonics.

A kapitány odalovagolt Kollmannhoz, a Rukovinák őrnagyához és közölte vele a tervet. Az őrnagy mellett ott állott Krausz kapitány és Lutz hadnagy.

Kommandószavak harsantak el. A Rukovinák első glédája térdre ereszkedett, a második vállhoz emelte a puskát.

— Nem értettek meg! — mondta az ulánus-kapitány.

Megint odalovagolt az őrnagyhoz, hogy közölje vele a tervet.

— Nektek meg kell kerülnötök a temetőt!

— Mi tudjuk, hogy mi a kötelességünk! — kiáltotta az őrnagy helyett Lutz hadnagy.

Ő is, a másik két bakatiszt is feltűnően sápadt volt. Most sem mozdultak a helyükről, a szuronyaik a lovasok felé meredeztek. Benn, a temető kapujában, égő kanóccal állottak a tüzérek, a temető kőfalán pedig puskacsövek jelentek meg.

Az ulánustisztek összenéztek.
— Biztos vagy te benne, hogy a Rukovinák nem pártolnak át a svábokhoz? — kérdezte a kapitány.

— Abban ugyan egy percig sem vagyok biztos, — válaszolt Kolonics.

Az ulánusok érezték, hogy elvesztették a csatát, mielőtt még az első lövés eldördült volna. Ha most támadnak, mészárszékre viszik embereiket. Ebből nemcsak szerencsétlenség, de rettenetes gyalázat is lesz.

Ekkor küldték Lagerdorfra a második postát.

Az ellenfelek még késő délután is mozdulatlanul és véres szemmel méregették egymást. Mint két szarvasbika, amelynek összehorgolódott az agancsa, sem egymásba kapni, sem egymástól szabadulni nem tudtak. Estefelé már annyira belefásultak az ideggyötrő várakozásba, hogy egyikük sem bánta volna, ha végül megtörténik az, amitől annyira féltek és eldördül az első lövés.

Egyszerre könnyű hullámzás támadt a svadronok közt: a templomnál az országút porától szürke lovas ugratott elő. Az ezredes volt. A svábok arca is földerült. Most, hogy a verseci győző joviális és tiszteletreméltó alakját látták, mégis csak azt kellett hinniük, hogy ők is, a katonák is, valami förtelmes félreértés áldozatai voltak.

A magisztrátus urai, akik dél óta ott ácsorogtak a Temető-utcában, panaszokkal és szemrehányásokkal vették körül báró Blomberget. Hogy az ezredes úr teremtsen rendet és adjon elégtételt a polgárságnak. Mert az csak nem lehet, hogy ő, aki a rácok ellen vezette a versecieket, most ki akarja őket szolgáltatni a közös ellenségnek?

A báró úgy segített magán, hogy előkereste megint arisztokratikus gőgjét, amelyet a háború kezdetén szögre akasztott. Neki ne alkalmatlankodjanak, ő tudja,

hogy mi a kötelessége és a legokosabb borpancsolótól sem fogad el tanácsokat...

A becsületes, ráncos emberi ábrázatok, amelyek csodálkozva meresztették reá szemüket, úgy fölizgatták az öreg katonát, hogy minden érthető ok nélkül ordítozni kezdett. Kikéri magának, hogy őt Kossuth Lajos paprikajancsijának nézzék, mert ő a császárnak esküdött hűséget, nem Kossuthnak és azért ne is számítsanak rá többet a verseciek, ő a kisujját sem mozdítja meg a város védelmében...

Mélységes, fülledt csend támadt. Aztán a magisztrátus urainak sorában megszólalt egy harapófogóképű, sovány, öreg sváb. Mekegő hangon kérdezte:

— De a zsoldot tovább is fizessük, mi?

A fukar öreg megtalálta a báró szívének sebezhető pontját. A verseciek ugyanis a temesvári főkommandóval kötött megállapodásuk szerint nemcsak kvártélyt és ellátást, hanem zsoldot is adtak a város védelmére rendelt katonaságnak.

Blomberg arca vérvörös lett.

— Nem kell semmi, — bömbölte. — Nem maradunk ebben az átkozott fészekben. Elmegyünk, még ma elmegyünk!

Képtelenség is lett volna, hogy a katonák a történtek után visszatérjenek megint polgári kvártélyaikba.

A báró tehát óvatosan visszafelé kezdte terelgetni a maga császári királyi szarvasbikáját.

Már alkonyodott, mikor a helyőrség kimasírozott a városból. Az utcán csapatosan állottak a burgerek.
110

Egypár hónappal ezelőtt megmentőjükként köszöntötték Blomberg ezredest, most megkönnyebbülten sóhajtottak föl, hogy végre megszabadulhattak tőle.

Senki egy rossz szóval sem merte illetni a katonákat,

az ulánus-ezredes később mégis úgy emlékezett vissza a rövid marsra, amelyet a főtértől a temesvári útig tett, mint valami rettenetesen fájdalmas és lealázó vesszőfutásra. Semmitmondó utcai jelenetek vérig sértő szimbólikus jelentőséget nyertek. Graféknál éppen nagytakarítás volt és mikor az ulánus-lovak patkói megcsattantak a ház előtt, egy csapat vihogó vászoncseléd szaladt a kapu elé, seprűvel a kezében. Blomberg elhalványodott, mikor a seprűs gárdát látta, úgy gyanította, hogy ez valami előre rendezett csúfság.

A patika előtt egy kis siheder kiáltott utánuk:

— Kolonics bácsi, hová lovagoltok?

Hoffer Gyuri volt. A kíváncsisága őszinte volt, de Kolonics főhadnagy a fogát csikorgatta és elfordította arcát.

Már közel jártak a vámhoz, midőn egy mezítlábas szolgáló szaladt utánuk. A Két pisztoly-szálló kis tramplija volt. Egy csomagot hozott a kezében és egyre Blomberg legényének nevét kiáltozta.

— Vencel, Vencel, maguk itt felejtettek valamit!

Vencel, aki a vezetéklovakkal volt, átvette a csomagot. A fekete-sárga nagy zászló volt benne, amely addig a parancsnok szállásán lengett.

— Mert ez most már nem kell itt, — magyarázta naiv jóhiszeműséggel a leány.

— Eine schäbige Geschichte! — csikorgatta fogát az ezredes.

Már öreg este volt, mikor a kis sereg kiért a

nagyrét nádasai közé. A vízi vad nagy szárnycsapkodással rebbent föl előttük. Amerre a cseh lovasok vonultak, a réti sárban cuppogó, makacs léptekkel követték őket a Rukovina-bakák. Blomberg a katonai fegyelem meglazult, de még mindig elég erős kötelén vonszolta maga után ezt a kedvetlen csapatot.

Az ezredes a göncölszekerét nézte, amely szinte
vakítóan tündökölt a bársonyos égboltozaton, mikor
megszólalt mellette az adjutánsa.

— Az emberek fáradtak. Reggel óta nyeregben ülnek...

— Hát háljanak meg a gazemberek itt a pocsolyában,
— morogta az ezredes.

Mikor a csehek kicsiholtak, egypár száz lépésnyire
tőlük fölvillantak a nádasban a Rukovinák tábori tüzei
is. A bakatisztek közül azonban senki sem jött át vizitába
az ezredeshez.

— Azok odaát őrszemeket állítottak, — jelentette
Kolonics, aki fehér lovasköpönyegében, hosszúszárú
pipával jött ki a nádasból.

— Az sohasem árt, — vélekedett az ezredes.

— Csakhogy az őrszemeket nem az út felé, hanem
velünk szemben állították föl. A tisztjeik nem is alusznak,
hanem együtt ülnek a legénységgel.

Vajon mibe fő a fejük?

Most már Blomberg is őrszemeket állított a nádasba
és megparancsolta, hogy a legénység fele virrasszon
karabéllyal a kezében... A két császári csapat
hajnalig ott feküdt a nádasban és bizalmatlanul,
ugrásra készen leste egymás lélegzetét.

Hajnalban lovas futár kereste az ezredest.

Temesváron már megtudták, hogy mi történik idelenn és
Vukovics kormánybiztos vehemens ékesszólásának sikerült
az ingadozó császári főkommandót rávennie,
hogy Blomberg ulánusait Makóra vezényelje, a Rukovina-bakákat
azonban hagyja meg Versecen... A főkommandó
megint igen óvatos formában fogalmazta
meg parancsát:"A magyar királyi kormány körében
fölmerült az óhajtás...", "... a további intézkedések
ezredes úr belátására bízatnak..."

Az ezredes átküldte a parancsot Kollmannak, a Rukovinák őrnagyának. A két csapat két felé vált és rögtön útra kelt, a lovasok észak felé, ahol fekete felhők gunnyasztottak a síkságon, a bakák dél felé, ahol a verseci várhegy kúpja a fölkelő nap fehér fényében úszott. Az ulánusok mogorva csendben lovagoltak, a Rukovinák azonban vidáman énekeltek. Pedig a bakáknak nem volt okuk vigadni, mert aki tisztjei közül túlélte a háborút, az a kufsteini vár börtönében penészedett meg, a lovasoknak pedig nem volt okuk szomorkodni, mert báró Blombergből tábornok lett, a tisztjei is mind soron kívül előléptek.

X.

A svábok barikádokkal vették körül Versecet, a német részt még külön torlaszövvel is elválasztották a rác várostól. Az országutak betorkolásánál kis földvárakat hánytak föl — ők ezeket redutoknak nevezték — és azokban állandó őrséget tartottak.

A redutokba az asszonyok hordták az elemózsiát és néhanapján egész pikniket rögtönöztek. Az általános

fölfordulás közepette a németek sokat engedtek prüderiájukból.

Egy nap Graf Mihály jelent meg a pancsovai úton levő redutban, melynek Jani öccse volt a kommandánsa.

— Győztek a mieink! — rikoltotta már messziről.
— Szétverték a horvát bán seregét, Jellachich maga Bécsbe futott, Róth generális egész seregével magyar fogságba jutott!

Szeptember 24-ike előtt Graf Mihály még csökönyös fekete-sárga volt, de most már ő is, az öreg asszony 1s, Kossuth-ra esküdött. Ez azonban nem annyira Kossuth, mint inkább a bécsi intézők érdeme volt.

A sváb legények örömükben táncra kerekedtek,

aztán zászlók alatt bejárták a várost, minden utcasarkon elsütögették puskáikat és furulyaszó meg dobpergés mellett újból és újból kihirdették a nagy újságot, amelyről különben már az egész város tudott.

Valahányszor Graf Jani kommandírozta az őrséget, a kis Hoffer Gyuri rendszerint elhozta a redutba Bábikát. A két gyermek nagy és forró ragaszkodást mutatott a nemzetőr hadnagy iránt és igen büszke volt annak barátságára. Bábi, aki mindenről tudott, ami a városban történt, főleg azért járt ki a redutba, hogy kedve szerint kibeszélhesse magát. Senki sem hallgatta olyan odaadással az életről és az emberekről nyilvánított nézeteit, mint Graf Jani. Igen szókimondó kisleány volt és ha olyan dolgokról beszélt, amelyek kívüle estek a gyermekszoba gondolatkörének, akkor kiválóan naiv arcot csinált hozzá. Jani gyakran nem tudta, hogy megérti-e Bábi azt, amit mond, vagy nem érti.
114

— A mi Nellink most olyan halvány és csendes, mintha nem is húsból és vérből való leány, hanem fehér árnyék volna... Sokat jár a bajor apácákhoz és ha mama megengedné és ha nem volna a két kutya, Snik és Snur, akkor maga is apáca lenne. Mama azonban nem engedi és a kutyákkal is baj van, mert az apácák azt mondták, hogy oktalan állatoknak nincs helyük a kolostorban.

— Emíliának most nem szabad viselnie a jegygyűrűt, amit Kolonicstól kapott. Apa nem engedi, azt mondja, hogy Kolonics egy rongy. De azért mégis viseli, de nem az ujján, hanem a keblén, a ruhája alatt. Emília egészen svarcgelb, nagyon szidja Kossuthot, de csak a gyerekszobában, hogy apa ne hallja. Mama azt mondta Emíliának: édes leányom, ha bánatod van, akkor fogd a vasalót vagy a főzőkanalat, attól meggyógyul a szíved...

Manin Zorkáról is beszélt, bár a szép szerb leányt — Isten tudná miért — igazában soha sem szenvedte.

— Zorka mostanában Manueléknál lakik és nem jár sehová sem. Olyan fehér és olyan hideg, mint egy

kőszobor, hanem igaz, hogy nagyon szép. Azt mondják, hogy azon az éjszakán, mikor megölték édesapját, nagy ijedtségében elfelejtette a magyar és a német beszédet és most csak rácul tud. Azt a furcsa szokást vette föl, hogy soha sem néz az ember szemébe, hanem elnéz a feje fölött...

*

Mayerhoffer ezredes, akit hihetetlenül felbőszített a svábok viselkedése, októberben megrohanta a várost. Granicsárjainak harci kedvét föltüzelte a hír, hogy

Blomberg elvonult és hogy Esterházy huszárai Torontálban vannak.

A szerb sereg ezúttal is szekereken érkezett a város alá. Ezek a szekerek csodálatosan mozgékonnyá tették a rác haderőt, a szekeresek nagyon jól manövríroztak, mindig pontosan követték a sereg mozdulatait, ott voltak, ahol szükség volt rájuk, soha zavar vagy torlódás nem támadt köztük.

A második verseci "csata" lefolyását így jellemezte a kis Hoffer Gyuri:

— Nem is volt csata, mert a rácok túl korán elmentek megint.

A granicsár zászlóaljak, amelyek a lombardiai harctereken nem egyszer dicsőségesen verekedtek, a verseciek első sortüzére megtorpantak, sarkon fordultak és vad rendetlenségben elmenekültek.

Valami érthetetlen okból pánik tört ki köztük. De ezek a mindent elseprő, esztelen pánikok újabban napirenden voltak a szerb seregben.

Egypár császári tiszt erőlködött, hogy megállítsa a szaladó embertömeget, az átkozódásuk, ordítozásuk és vagdalkozásuk azonban hiábavaló volt és midőn már veszedelmesen közeledtek feléjük a Rukovinák szuronyai, ők is hüvelyébe csapták kardjukat, felkapaszkodtak a szekerekre és dühösen elvágtattak. Üldözni nem lehetett őket, mert a versecieknek nem volt lovasságuk.

A granicsárok közül mindössze hárman estek el, a verseciek
közül senki sem sebesült meg.

Az osztrák-szerb sereget — mostanában már ez
volt a hivatalos elnevezése — a közeli napokban még
lealázóbb kudarc is érte. Hogy némileg talpra állítsa
megint a legénység önbizalmát, megtámadott egy árva
116

sváb községet, Zichyfalvát, amelynek egész helyőrsége
egy bakaszázad volt, Lutz hadnagy kommandója alatt.

A német azonban mérges hörcsögként pattant ki
eperfalombos falujából, a Rukovinák és a kaszás nép
dühös rohama visszaverte és megfutamította a granicsárokat.

A zichyfalvai győzelemnek azonban nagy ára volt.
Lutz hadnagynak rejtélyes módon nyoma veszett az
ütközetben. Csak harmadnapra találtak rá egy kukoricaföldon.
Ott feküdt holtan, egyik kezében véres zsebkendőt,
a másikban egy ronggyá tépett szerb zászlót tartott.
Néhány lépésnyire tőle egy granicsár káplár feküdt,
Lutz kardpengéjével a szívében. Mind a ketten
tágranyitott, csodálkozó szemmel bámultak fel a kék
bánsági égboltozatra, mintha azon töprenkednének,
hogy miért is kellett nekik ilyen fiatalon meghalniok.
A hadnagyon nem találtak semmiféle sebet, őt hirtelen
támadt tüdővérzése ölte meg.

— Pedig hányszor mondtam neki, hogy kímélje
magát! — sopánkodott a vén katonai felcser.

Az utolsó időben, amióta nagyon meggyötörte a
betegsége, a szegény Lutz keresve kereste a katonai
halált, a csaták szeszélyes istene azonban sajnált tőle
egy becsületes puskagolyót.

A parasztok a templomukba vitték a hadnagyot,
és onnan temették. Graf Jani is kijött a városból,
hogy utolsó útjára kísérje barátját. Mivel a halott
semmiképpen sem akarta kiereszteni megmerevedett
kezéből a zászlót, Graf kérésére vele temették ezt a jelvényt,
amelyet ellobbanó életének utolsó erőkifejtésével
ragadott magához.

A hét svábok most már csak négyen voltak,
117

XI.
Bécsben egy beteg öreg úr naiv és reszkető betűkkel odarajzolta keresztnevét egy okirat alá és lenn, a távoli Bánságban, máról-holnapra százezer embernek megváltoztak a fogalmai a becsületről és az életről. Megjelent az októberi manifesztum.

Báró Rukovina most végre megtudta, hogy mit kell tennie: becsapta Temesvár várkapuját, mérges borzként belevette magát a bástyák téglaalagútjaiba és azt mondta, hogy ő most már nem ismer semmiféle magyar kormányt. A svábok is megtudták, hogy ők kicsodák. Eddig jóformán lépésről-lépésre mentek a császáriak után, de a katonák hirtelen elugrottak mellőlük és ők most azon vették észre magukat, hogy "vakmerő felségsértők és lázadók".

Eddig csak dél felől fenyegetett a szerb veszedelem, de most már északon és keleten is égő falvak tüze világította be a hosszú októberi éjszakákat. Észak felől a Temesvárból kicsapó császári helyőrség, kelet felől pedig az oláh-bánáti granicsárok agyarkodtak a sváb városok ellen.

Mióta híre érkezett, hogy a temesváriak befészkelték magukat a közeli Csákován és hogy támadásra készülnek Versec ellen, a nemzetőrök egy része a temesvári országúton töltötte az éjszakákat. A legények töltött karabéllyal lesték a portyázó császári lovasokat, közbe pedig az égboltozaton föl-föllobbanó meteorrajokat nézték. Úgy tetszett, hogy a bánsági svábság is ilyen gazdátlan szikraraj, egy széthulló égitest elszabadult törmelékei.
118

Egy hideg éjszakán — a szerb Dunáról süvöltve fújt a csípős Koszova szél — furcsa menet közeledett a verseci barikádok felé. Egypár lovasember, két hintó és egy nagy ekhós szekér. A lovasok valami ódivatú huszármundért és Mária Terézia-korabeli cukorsüvegcsákót viseltek. Nagybajszú, kövér és szigorú emberek voltak. A svábok megismerték, hogy vármegyei huszárok.

A négyes fogatban négy tekintélyes úr ült, mindegyikük ezüstkupakos tajtékpipát tartott a kesztyűs kezében.

A nemzetőrök belevilágítottak fáklyáikkal a hintóba.

— Kik az urak? — kérdezte Graf Jani katonás-peckesen.

— Mi vagyunk Temes vármegye! — hangzott el az önérzetes válasz.

Ezt egy nagyszakállú, villogó szemű öreg mondta, akinek félig oroszlán-, félig rókaarca volt.

— Én vagyok Turányi, második vicispán. Ez itt mellettem a főjegyző, szemben a két úr a főügyész és a tiszti orvos. A bakon a patvaristám ül. A másik hintóban van az asszonynép, az ekhós szekéren meg a vármegyei levéltár.

A vármegye megszökött a svarcgelb Temesvárról és Versecre tette át székhelyét. Akkoriban senki sem ülhetett nyugton az országban, a szlávok északnak, a magyarok délnek özönlöttek és a vármegyék után forspontos szekerekre kapott a kormány is.

— Az urak mit strázsálnak itt? — kérdezte a vicispán.

— A városunkat őrizzük, hogy fejünkre ne gyújtsák ő felsége katonái, — mondta Graf.

119

— Eddig ugyan jól őrködtek, az egész ország a megmondhatója, — bólintott a vicispán. Azután a mellette ülő főjegyzőhöz fordult:

— A rácokból nem fog osztrákokat csinálni Bécs, de a svábokból máris magyarokat csinált.

Időközben odaérkezett a második fogat is, az asszonyoké. Egy fiatal nő, aki nagyon unhatta már a kocsikázást, kiszökött a hintóból és nagy galléros köpenyegével

nekifeküdvén a szélnek, odavitorlázott az urakhoz.

— Hol vagyunk, apus? — kérdezte.

— Ez már Versec, lyányom, — válaszolt Turányi alispán, — ezek az urak pedig Versec védőt.

Barna, bársonyos tekintetű lelkes nagy szempár simogatta végig Graf Jani arcát.

— Én ismerem önt, uram, — mondta a leány. — Láttam önt Temesváron, mikor a szerviánus-rabokat eszkortírozta. Ön az a nemzetőr-hadnagy, aki elevenen elfogta a rác Stanimirovicsot. Nemde, úgy van?

A néhai volt odborbiztos elfogatásában a főérdem ugyan a kis Hoffer Gyurié volt, aki most ökölbe szorított kezekkel és fülig betakaródzva aludt otthon, Jani azonban nem látta helyénvalónak a hosszas magyarázkodást és ennyit mondott csak:

— A nevem Graf János!

A bársonyos tekintetű leány régi és kedves ismerőse volt Janinak. Az ország akkoriban teli volt egy kőnyomással, amely Hungária asszonyt ábrázolta. A kép nem volt valami művészi alkotás, Hungáriának azonban szakasztott olyan leányosan fennkölt, rajongó és kedvesen fontoskodó arca volt, mint a vicispán szép leányának.
120

— Szállj kocsiba, Kamilla, mert indulunk! — mondta az alispán.

Turányi Kamilla azonban úgy érezte, hogy még mondania kell valamit. A szemében fölcsillant a mámoros láz, amely akkoriban annyi szép női szemet tett szebbé.

— Engedje meg, Graf hadnagy úr, hogy emlékül adhassam önnek ezt a nemzeti kokárdát. Lehet, hogy soha sem fogjuk egymást viszontlátni ez életben, mert hiszen nem tudjuk, hogy mily zivatarokat hoz a holnap.

De ha kedvezne nekünk a szerencse és viszontlátnánk egymást, akkor erről a kokárdáról fogom önt megismerni. Azért kérem önt, viselje mindig a honszerelem jelvényét.

Azzal leszedte kebléről a kokárdát és odatűzte Graf Jani mellére. Olyan kecses és meghatott méltósággal tette, hogy a körülálló savanyú svábok közül egyiknek sem volt kedve nevetni. Mind úgy érezték, hogy ez több, mint egy fiatal leánynak és egy fiatalembernek magánügye.

Grafnak később eszébe jutott, hogy mégis meg kellett volna csókolnia a leány kezét. Hiszen gondolt is reá, mikor a formás, fehér kéz ott babrált a kabátján, közel az arcához, de az átkozott sváb szégyenérzete megint megbénította akaraterejét.

Ha Jani attól félt, hogy Turányi Kamilla balsejtelme beteljesül és hogy nem fogják egymást viszontlátni az életben, akkor hamarosan kellemes csalódásban lett része. Reggel ugyanis, mikor éhesen és fáradtan, a kokárdával a mellén hazacsörtetett, Kamilla kisasszonyt ott találta szülei háza udvarán, kosárral a karján, száz tolakodó baromfi közepette, amely kodácsolva és verekedve kapkodta a fejére hulló takarmányt.
121

A vicispán úr pedig pipázva sétált fel-alá a zöld szobában és valami végzést diktált körmölő patvaristájának.

Egész Versecen a Graf-háznak voltak a legmagasabb szobái és a városi tanács, amely tudta, hogy mi dukál egy vicispánnak, ide kvártélyozta be a tekintetes urat. A Grafné tizenkét szobája közül tíz különben is üresen állott, amióta hazamentek a fehértemplomi bujdosók.

Jani úgy találta, hogy Kamilla kisasszony nappali világítás mellett még inkább Hungária, mint fáklyafénynél. Valami kecses és megható méltóság jellemezte a leány egész valóját és midőn most Grafné csirkéit etette, az ember egy allegórikus jelenetre gondolhatott volna: "Hungária asszony, mint a nemzeti baromfitenyésztés ügyének patronája".

Kamilla honleányi rajongása — mert honleány volt a lábahegyéig — forró és szent fényével bevilágította Grafék házát. Még Grafnét is lefegyverezte, az pedig tüskés asszonyság volt és ki nem állhatta "az ilyen mókákat". Most azonban csendes élvezettel hallgatta, ha a kisasszony előtte érthetetlen, de elragadó energiájú és csodás muzsikájú Petőfi-verseket szavalt, sőt segített is Kamillának kokárdákat varrni a nemzetőrök számára. Mert Kamilla megfogadta, hogy nem pihen meg előbb, míg a hon minden polgárának szíve fölött ott nem virít a szent három szín. Graf Jani első pillanatban mindenét, minden gondolatát, érzését, emlékét és reményét letette Kamilla lába elé. Még a szegény Manin Zorka képét is... A vicispán kisasszony szépsége, amely olyan idegenszerűen magyaros volt, csodásan meghatotta és föllelkesítette. A nagy epedő honvágy, melyet a magyarság után érzett, most

Kamilla felé fordult. És mivel előre tudta, hogy ez a szerelme is reménytelen lesz, a hősi halálról álmodozott, amely akkor éri utol, mikor az ellenségtől elhódított zászlót leteszi Kamilla lábai elé. A dolog gyakorlatilag nem látszott megvalósíthatónak, de álomnak mégis édes volt.

November első napján a kitaszított és gazdátlan sváb város egy új, ifjú naprendszer vonzási körébe jutott.

Trombitaszóval és dobpergéssel magyar katonák vonultak a városba. Elsőnek a szegedi 3. honvédzászlóalj két kompániája masírozott egy Földváry Sándor nevű, félszemű kapitány kommandója alatt, azután csongrádi és vásárhelyi lovas és gyalogos nemzetőrök érkeztek. A sereg vezére Damjanich János alezredes volt. A svábok elkedvetlenedtek, mikor kitudódott, hogy ez a Damjanich rác ember, hozzá még stásai granicsár. Lóháton jött a gyalogosok közt és körszakállas, lapos és széles ábrázatán, amely úgy ringott a katonái feje fölött, mint a rác szentkép a processzióban, a komor erő és a szláv titokzatosság kifejezése ült.

Mindenki rettegett tőle és mindenki rajongott érte. Egypár nap múlva már azt mondták a svábok:

Ez a mi emberünk! Ő nem hasonlított azokhoz a császári katonákhoz, akiket a verseciek ismertek. A taktikázó huzavonát, a felelősségtől való félelmet híréből sem ismerte. Minden szava egyenes, találó és kemény volt, mint a kalapácsütés, minden cselekedete gyors, ellenállhatatlan és rettenetes, mint a mennykőcsapás. Az emberek ösztönszerűen megérezték benne az erőt és az elszántságot. Damjanichcsal ellenkezni annyi volt, mint meghalni.

Egypár nappal később, midőn Graf Jani éppen a Szalvátor-patikában pálinkázott, még egy fantasztikus lovascsapat jött a temesvári út felől. Vagy száz kanászkalapos, cifraszűrös, kékgatyás parasztember. Jócsontú paripákon ültek, mindnyájának volt duplacsövű puskája, karikása és kulacsa és mindnyájának pipa volt a szájában. Az urak kiszaladtak a patikából. Soha még ilyen furcsa parasztokat nem láttak. Volt köztük bikanyakú, fiatal vasgyúró, volt javakorabeli férfi és volt tiszteletreméltó öreg is, aki varkocsban viselte a haját a halántéka fölött, a lovát azonban mind pompásan ülte meg, a nézése mindnyájának bátor, a tartása meg úri volt.

A csapat élén egy igen jóképű atyafi poroszkált. A patika előtt megállította szép sárgáját, tisztességtudóan megbillentette kalapját és megkérdezte, hogy hol van Damjanich alezredes kvártélya.

Az urak útbaigazították.

— Honnan jöttek, atyafi és kik maguk? — kérdezte Graf Janit.

— Ki innen, ki onnan jött, magam Szögedéből, a nevem meg Rózsa Sándor.

Tulajdonképpen Rauzsa Sándort mondott, nagy önérzettel megnyomván az alföldön oly rettegett nevet. A híres haramiavezér volt, aki engedelmet kapott a kormánytól, hogy táborba szálljon. A nagy világfölfordulás közepette ez is megeshetett: a rablók és gyilkosok előjöttek búvóhelyeikből, hogy megvédjék a polgárok életét és vagyonát a császár katonái ellen.

Harmadnapra Damjanich alezredes már portyázó útra küldte Rózsa Sándorékat Csákova felé. Tudni akarta, hogy meddig nyomultak már délnek báró
124

Rukovina csapatjai. Az alezredes azonban nem bízott túlságosan a betyárok igazmondásában, azért megkérte a nemzetőrséget, hogy adjon a magyarok mellé két, a vidékkel ismerős németet.

Hoffer Tóni és Graf Jani vállalkoztak a kalandos útra. Mind a ketten kereskedők voltak és mivel az üzleti utakat akkoriban leginkább lóháton szokták megtenni, a kereskedők jó lovasok hírében állottak.

Korán hajnalban útra keltek, száz lovas, az alföld leghírhedtebb útonállói és lókötői, velük Versec két legvagyonosabb és legkényesebb ifja. Rózsáék igazt betyártempóban lovagoltak, azaz galoppban, időközönként, hogy pihentessék a paripáikat, lépésben. A magyarok magukban talán megmosolyogták a németek lovaglását, egyébként azonban igen tisztességtudóan bántak velük, meg is vendégelték őket paprikás szalonnával és törkölypálinkával.

Csákován megtudták, hogy a német aznap, mikor Damjanich Versecre érkezett, visszakotródott észak felé. Damjanichnak már akkor is az volt a híre az osztrák táborban, hogy nem jó szomszéd. A verseci őrjárat rövid pihenőt tartott, majd tovább vágtatott észak irányában. Vojtek alatt egy császári csapattal találkoztak, amely alighanem hasonló járatban volt, mint ők. Elég furcsa ármádia volt a császári is: fél ulánus svadron és vagy öt-hatszáz kaszával és baltával fegyverkező bocskoros oláh. A temesváriaknak volt rá gondjuk, hogy föllázítsák ezt a népet is, amely eddigelé békésen megült falvaiban. Az oláhok megtorpantak a verseci lovasok láttára, Rózsa Sándorék is megállapodtak. Damjanich alezredes kiadta nekik a szigorú parancsot, hogy megütközni semmi körülmények közt nem szabad, a kaszás embereknek pedig, ha
125

nem is kaptak hasonló parancsot, semmi kedvük nem

volt verekedni.

Hoffer Tóni elővette a messzelátóját és az ellenséget mustrálta. Az oláh kaszások élén egy hosszú dzsidás tisztet látott, aki ugyancsak messzelátót tartott az öklében és nagy figyelemmel nézett vissza Hofferra. A tiszt Kolonics főhadnagy volt. A két fiatalember nem beszélt többet egymással az életben, nem is tudódott ki soha, hogy mit gondoltak ők akkor egymásról, nem lehetetlen azonban, hogy mind a ketten megbotránkoztak egymás társaságán.

A portyázók megtudták azt, amit Damjanich tudni akart és délután már visszatértek megint a városba. A két ifjú ember Rózsa Sándor oldalán lovagolt végig a főutcán és mi tagadás benne, igen jólesett nekik, hogy az egész város látta őket ebben a társaságban.

Graf Jani és barátai honvédbált rendeztek a Konkordiában. Úgy mondták, hogy a honvédek tiszteletére, de azért a Turányi Kamilla bálja lett belőle.

Graf magára vette a legjobbik kabátját és bekopogtatott a vicispánékhoz, hogy meginvitálja őket a bálba. A tekintetes úr ott ült a szobában, pipával a szájában, okuláréval az orrán, dézsába hűtött borral a keze ügyében és holmi aktákat nézegetett. Kamilla tépést készített és két ifjú hadnaggyal társalgott, aki vizitába érkezett. A vicispánt nem zavarta a fiatalok beszélgetése, sőt ellenkezőleg, szerette, ha a füle mellett duruzsolnak.

A tisztek közül az egyik Fáy Gyula volt és a vörössapkásoknál "vitézkedett", a másik, egy Resser nevű pozsonyi fiú, a Württemberg-huszároknál "állott".
126

Fáy feltűnően szép, ábrándos, barna ifjú volt és egy magyar típusú arkangyalra emlékeztette Graf Janit. A huszár komor, sápadt, lobogó szemű ember volt, a haját a homlokába fésülte és republikánus füzeteket hordott a zsebében.

Midőn a tisztek megtudták, hogy a jövő héten bál lesz, ugyanazon ötletük támadt és szinte egyszerre

elkérték Kamilla kisasszonytól a magyar füzértáncát. Ez a tánc, sokat mondó figuráinak sorozatával, az együtt eltöltött élet jelképes extraktuma volt.

Mielőtt a kisasszony még válaszolhatott volna, megszólalt Graf is, merészen mondván:

— Tulajdonképpen magam is ilyen szándékkal bátorkodtam idejönni...

Ebben a pillanatban árnyék vetődött a szobába, egy széles nagy katonatiszt lépett be, aki elfoglalta az üvegajtó egész nyílását. A fiatal tisztek fölpattantak székükről, a vicispán pedig levette fejéről a rojtos sapkáját.

A katonatiszt Damjanich alezredes volt.

Azért jött, hogy valami intézkedést kérjen Turányitól a megyei forspontok dolgában.

— Alezredes úr, — szólt később Kamilla, — kérem önt, hogy legyen bíró egy vitás kérdésben. Ez a három úr a füzértáncomat kéri és mivel egyiket sem óhajtom mellőzni, elhatároztam, hogy öntől kérem a döntést.

— Mikor lesz a bál? — kérdezte mélyzengésű orgonahangján Damjanich.

— November nyolcadikán, — mondta Graf Jani.

— Akkor nem lehet. Nyolcadikán este aludni fognak a tisztjeim. De kilencedikén este már ráérnek mulatni.

Az alezredes Kamilla felé fordította széles, lapos kalugyer-arcát, amelynek oroszlánnyugalma mögött ott lappangott szörnyű ingerlékenysége.

— Az ilyen szép delnőnek csak a legderekabbik katona méltó táncosa. November kilencedikén meg fogom önnek mondhatni, hogy ki a legderekabb az urak közül.

Damjanich, akiben megvolt a vadászó és harcoló ősember minden éleslátása és ravaszsága, akkoriban a portyázóival már körültapogatta a temesvári hadtest előretolt hadállásait és már tisztában volt a császári főkommandáns katonai és emberi mivoltával. Tudta, hogy Rukovina tábornok alapjában véve óvatos filiszter, akinek mindenhez van bátorsága, csak éppen ahhoz nincs, hogy kitegye magát a kudarc veszedelmének. Mint a csigabiga, csak féllábbal mer kilépni biztos várából és a versecieknek nincs is miért félniök tőle. A császári vezéreknek az volt a bajuk, hogy nagyon sok volt a veszteni valójuk; a magyaroknak pedig sok volt a nyerni valójuk.

Damjanich most már hozzálátott, hogy Rukovina szeme előtt elpusztítsa annak szerb szövetségeseit. Ezt a szándékát félelmetes sietséggel és véres energiával vitte keresztül.

Versecet akkoriban megint két rác tábor zaklatta, az alibunári és a lagerdorfi. Alibunáron újabban sok csapatot vont össze Szuplikác, Lagerdorf pedig, amelyet azért erősítettek meg a granicsárok, hogy a két testvérvárost, Versecet és Fehértemplomot elvágják egymástól, a délvidék rémévé nőtte ki magát. A tábor a balkáni barbárság és gyűlölet erős vára volt. A szerb parasztok énekekben dicsőítették a lagerdorfi hősöket, akik szívós irtóháborút folytatnak minden ellen, ami

magyar vagy német. A portyázóik rabolva és pusztítva kalandoztak a széles délvidéken és a déli Koszovaszél gyakran égett szagot és hullabűzt hozott a városba.

November nyolcadikán, sötét hajnalon, Damjanich váratlanul kiosont a városból és Lagerdorf felé sietett. Két gyalogos századot, egy kompánia sváb önkéntest, fél huszár-svadront és száz Rózsa Sándor-féle lovast vitt magával. A svábok éjfélkor még nem is tudták, hogy ki fognak masírozni. Az alezredes parancsára öt nemzetőr-kompániának a pancsovai utat kellett őriznie, ha netán támadást próbálnának az alibunáriak.

Midőn már a hátuk mögött volt a város, a várhegy

déli lejtőjén egyszerre három pásztortűz csillant
föl az őszi szürkületben.

— A kutyáknak spionjaik vannak a városban, —
morogta Damjanich.

Úgy is volt, ahogyan mondta, mert mikor Lagerdorf
alá érkeztek, már ott várta őket a falu előtt az
egész szerb sereg, hadi rendbe sorakozva.

Ezen a napon nem főztek ebédet a német városban,
az asszonyok a templomban imádkoztak, a férfiak
pedig fekete rajokban ellepték a hegy gerincét és
élesen figyeltek a Karas völgye felé.

Délig távoli ágyúzást hallottak. Olyan halkan morogtak
az ágyúk, mint a bögölyzümmögés. Délután
óriás, fekete füstfelhő emelkedett a síkság fölé... A
felhőnek olyan formája volt, mint a szálló denevérnek.

Ekkor mozgolódás és kiáltozás támadt a városban:

— A magyarok fölgyújtották Lagerdorfot!

Mielőtt még bealkonyodott volna, már visszajött
a kis sereg. A tisztek arca ragyogott, a legénység vidám

énekszóval masírozott a városba. Hetven szerb
rabot, ágyúkat, zászlókat és sok szekérre való szuronyos
puskát hoztak magukkal.

Turányi vicispán ott állott a Templom-utca gyalogjáróján,
az izgalomtól rettegő, kipirult arcú Kamilla a
karjába kapaszkodott.

Damjanich, aki olyan volt a nagy lován, mint egy
egyenruhás rác püspök, odaterelte szürkéjét a gyalogjáró
szélére.

— Estére táncolhatnak, kisasszony, — mondta.

— És kié legyen a füzértánc? — kérdezte Kamilla.

— Be kell érnie a sváb nemzetőrhadnaggyal.

— Ő volna a legderekabbik a három közül?

— Azt egy szóval sem mondom. De a másik kettő nem táncolhat, mert elesett.

— Mennyi a veszteségünk? — kérdezte elboruló arccal a vicispán.

— Négy halott, köztük két tiszt és tizenöt sebesült.

— És a rácoké?

— Körülbelül kilencszáz halott és hetven fogoly.

Az alezredes szalutált és megsarkantyúzta lovát.

A lagerdorfi csata a szabadságharc egyik legvéresebb ütközete volt.

A szegedi nemzetőrök, akik arról voltak nevezetesek, hogy nagyobbrészt idősebb férfiak és szinte kivétel nélkül családapák voltak, a félszemű Földváry vezetése alatt hallatlan erővel és vadsággal rohanták meg a granicsárokat. A szerbek elkeseredett szuronycsata után visszahúzódtak falujukba, de itt meg Elek százados két vörössapkás kompániája támadta őket hátba. A kilencesek Vojvodinc felől érkeztek és egy

gépkerék pontosságával dolgoztak össze a verseciekkel. Ez különben természetes volt, Damjanich rendeleteit betű szerint szokták teljesíteni, mivel minden írott parancsa mögött ott állott a láthatatlan klauzula: "Különben főbelövetem önt".

Most már pánik ragadta meg a szerbeket, rémült gomolyagokba verődve futottak, de a huszárok és Rózsa Sándor megvadult legényei egy részüket a Karasba szorították, a többit pedig órákon át tartó gyilkos hajszában verték a legelőkön és tarlókon végig.

A vörössapkások a lagerdorfi templom lépcsőjén megtalálták Fáy Gyula hadnagynak holttestét. Senki sem tudta, hogyan került oda egyedül. Ez a gyerekhadnagy

a bataillon kényeztetett kedvence volt és midőn a legények meglátták förtelmesen megcsonkított holttestét, annyira földühödtek, hogy nem adtak többet pardont, a rabokat is fölkoncolták és azt a hetven szerbet, akit Versecre hoztak, csak a saját testükkel tudták megvédeni a szegediek.

A Bánság fölött, mint a csaták titokzatos és ijesztő bálványa, fölemelkedett Damjanich óriás alakja. Damjanich neve e naptól fogva híres lett az országban.

A svábok visszafojtott lélegzettel és az izgalomtól sápadt arccal hallgatták a Lagerdorfot megjárt önkéntesek elbeszéléseit. Ilyen hadviselésről eddig fogalmuk sem volt. A tisztek mindenütt elől. Damjanich maga minden percben kockára tette mindenét, hogy mindent megnyerjen. A félszemű Földváry nevetve dicsekedett, hogy őt nem fogja a golyó és mindig a támadó front előtt rohant. A császári legénység parancsszóra ment tűzbe, de ezek a honvédek úgy verekedtek, mintha a háború az ő személyes ügyük volna.
131

A legénység mindenféle hadicseleket eszelt ki. Midőn a kilencesek beérkeztek a faluba — így beszélik — fordítva tették föl vörös sapkájukat, hogy szerviánus feznek lássék és rácul kiáltották oda a granicsároknak:

— Itt vagyunk, testvérek, ne féljetek!

A granicsárok egy pillanatig azt hihették, hogy szerbiai segítség érkezett és csak akkor ábrándultak ki rettenetesen, mikor a vörössapkások sortüze már földhöz vágta első glédájukat.

Rózsa Sándorról pedig azt beszélték, hogy tizenkét szerbet ölt meg a maga kezével. Való igaz, hogy a betyárok szilaj halálmegvetéssel harcoltak. Rózsa Sándor, akit a kommandáns személyesen megdicsért, igaz betyárhumorral mondta:

— Jól esik verekedni, mikor nem kell félni a csendbiztostól.

A csata estéjén azért megtartották a bált a Konkordiában.

Nevezetes, hogy abban az időben mennyit táncoltak az emberek. A honvédbálok szent bachanáliák voltak, ahol összevegyült és egymást lángra lobbantotta a férfiak és a nők forradalmi mámora. A szabadság égő máglyájába mindenki beledobta a legjavát annak, amije volt, a férfi a bátorságát, a nő a szépségét. "Otthon maradni" gyávaság lett volna férfinak, nőnek egyaránt. Valami anyáskodó nagylelkűség és pazarlási vágy szállotta meg a nőket, a férfiakat pedig, akik nem hittek a holnapban, siralomházi mohóság hevítette.

Turányi Kamilla sem maradt otthon. Eljött, a Honderű nemzeti divatja szerint öltöztetve, a két elesett ifjú fájdalmas és forró emlékével a szívében. Midőn édes áhitattal és csodálatos könnyedséggel lejtette

132

a magyar táncokat, köréje csődült az egész vendégsereg. Ez nem is volt közönséges tánc, hanem a magyarság büszke önimádásának valami ősi, kecses szertartása.

A táncosa azonban, Graf Jani, nem örülhetett diadalának. A karjai között tartotta a leány karcsú, meleg testét, de érezte, hogy a lelke száz mérföldnyi távolságban van tőle. Szinte sajnálta, hogy ő is nem kapott golyót a Karas mellett, — hiszen igazán nem rajta múlott, — akkor legalább az övé lett volna valami abból az édes és forró epedésből, ami Kamilla minden pórusából áradozott.

Hofferék a leányaik közül csak Emíliát hozták el. Emília ugyan váltig könyörgött, hogy hagyják otthon, ő ragaszkodott svarcgelb jegyeséhez és úgy érezte, hogy árulást követ el, ha honvédekkel táncol, — Hofferné azonban nem teketóriázott sokat, egypár nyaklevest ígért neki és Emília könnyes szemmel magára kapta fehér mullruháját.

A magyar tisztek valahogyan neszét vették, hogy Emília múltján fekete-sárga folt éktelenkedik és a szőke leány, aki bús mártírmegadással járta a polkát, annyira fölizgatta a férfihiúságukat, hogy valósággal körülrajongták. Turányi Kamilla mellett Hoffer Mili lett a legünnepeltebb táncosnő és — mi tagadás benne

— ez a körülmény alkalmas volt arra, hogy némileg kibékítse a leányt a rebellis nemzettel.

Ha a polgárok nem láttak még olyan csatát, mint a lagerdorfi volt, a Konkordia-belihez fogható mulatságot sem igen láttak még. A fiatal urak életkedve, amelyet délelőtt megfagyasztott a szálló golyók zizegése, most megindult és a forró orkánban szinte már

a fellegekig csapott. Az élet megint tündöklő fényben világított, szebben és kívánatosabban, mint azelőtt bármikor.

Damjanich alezredes, aki szolgálati dolgokban oly irgalmatlan szigorú volt, most kedélyes apaként csibukozott a sarokasztalnál és elmélázva nézte az ifjúság boldog tombolását. Ha egyik beborozott tisztje hozzálépett, csendesen összekoccintotta vele poharát.

Hajnalban a fiatal tisztek és a fölhevült báli vendégek, urak, hölgyek, összekapaszkodva, a szállására kísérték a vezért. A nemzetőrök zenekarát is magukkal vitték. Damjanich nyugodt, kissé nehézkes léptekkel ballagott a maga útján, hatalmas testével is kiválva a tömegből, körülötte, mögötte trombitáló, rikoltozó, kacagó sokaság gomolygott.

Mikor a piactérre értek, itt is, ott is megmozdultak a szerb házak ablakfüggönyei és a résen szomorú, álmatlan arcok kandikáltak ki. És akadt szerb, aki a nagy Renegát alakját látva, keserű büszkeséggel susogta:

— Egy rácnak kellett a magyarok élére állni, hogy leverjék a rácokat!

December 12-én Damjanich ezredes — a lagerdorfi győzelem meghozta neki az előléptetést — egy oroszlánugrással rávetette magát az alibunári — károlyfalvi kettős táborra, ahol ötezer granicsár állott fegyverben.

Az ezredes Gergely őrnagyot Alibunar alá küldte, maga pedig a szegediekkel és a kassai vörössapkásokkal

megrohanta a károlyfalvi földsáncokat. Három órai eredménytelen harc után a félszemű Földváry kapitány kezébe vette a zászlót, amelynek szalagját
134

szép szegedi asszonyok hímezték, és senkivel és semmivel sem törődvén, egy vallási rajongó valószínűtlen vakmerőségével bement a sáncok közé. Egész sortűz fogadta, érthetetlen módon azonban megint nem kapott lövést. A honvédjei persze a nyomában voltak.

Gergely őrnagy azalatt már Alibunárt ágyúztatta. A rác túlerővel azonban semmiképpen sem tudott megbirkózni. Délfelé már az alibunáriak támadták és lépésről-lépésre visszaverték a magyarokat. Egy Lippay nevű huszárfőhadnagy egy fél svadronnal megattakírozta és megállította a magyar ágyúk felé rohanó granicsárokat. A támadását ugyan visszaverték, de Lippay rögtön a másik félsvadronja élére állott és újra nekiugratott a rácoknak. Csodálatos makacssággal ismételte meg támadásait, úgy, hogy a verseci fuvarosok ráértek biztos helyre vontatni a hatfontosokat.

Délután egyszerre riadalom támadt a granicsárok közt: Károlyfalva felől megjöttek a menekülők, akiket Damjanich akkor már kivert utolsó futóárkukból is. Porlepte, véres, szepegő és halálra fáradt emberek gomolya nyüzsgött az úton.

A menekülök rémült hebegéséből megértették az alibunáriak, hogy a nagy Renegát jön és hozza a rettenetes vörössapkásokat. A dél felől vágtatva közeledő orkán úrrá lett az embereken. A szerbek harci kedvét megfagyasztotta, a magyarokét lángra lobbantotta. A magyarok Damjanich nevét ordítozták és megtörtént a különös eset, hogy a granicsárok, akik eddig vitézül nekimentek honvédszuronynak és huszárkardnak, most ijedten meghátráltak egy név elől.

Alibunár Gergely kezébe esett, mielőtt még Damjanich megérkezett volna, a szerbek pedig fölhúzódtak
135

a meredek dombhátra. Azonban azt, akitől menekülni akartak, már nem tudták elkerülni, mert a dombháton

fölbukkantak Damjanich lovasai és a szerbek azon vették észre magukat, hogy az egymásba fogó honvédzászlóaljak bekerítik őket. A granicsártisztek összeszedték legényeiket és kétségbeesett szuronyrohammal kitörtek a hajtóláncból, azután Pancsova felé vonultak.

Már akkor bealkonyodott és az égő város tűzfénye világította meg a csatatért. A lobogó vörös fényben a huszárok lovas démonok módjára rohanták meg a menekülőket. Itt is, ott is újból meg újból összeverődött egy-egy ellentálló csoport, de a lovasság újból és újból szétugrasztotta és legázolta őket.

Damjanich, miután megsemmisítette a szerb sereget és elpusztította Alibunárt, nem tért vissza Versecre, hanem Torontálba vonult, hogy Kiss Ernő hadosztályával egyesüljön. Másnap esett meg a híres jarkováci éjjeli támadás, mikor az álmában meglepett vezér egy szál ingben pattant nyergeletlen lovára és félmeztelen legényei élén verte vissza az éj homályából előbukkant ellenséget.

A verseciek Tedeummal ülték meg az alibunári diadalt.

Mialatt Dániel kanonok könnyes szemmel és kissé mekegő hangon zengte a Seregek Urának dicsőségét, Graf Jani, aki a nemzetőrtisztekkel ott térdepelt az első padban, egyre csak Turányi Kamilla fanatizált szép Hungária-arcán legeltette szemét. A magas ablakon keresztül egy napsugár belevillant a templom homályába és gyöngéden körülremegte a leány alakját. Minden, ami az embert összekötheti Istenével, ebben a pillanatban ott ragyogott Kamilla arcán.

Graf Jani lelkébe ekkor egy elhatározás hullott bele, olyan váratlanul, mint egy arany meteor. Mise után meg fogja kérni a vicispán leányának kezét! Bolondság, igaz, de a világ most úgyis tótágast áll, a téli levegő teli van mámorral és tiszavirág-mohósággal, meglehet, hogy a nagy fölfordulás közepette éppen Jani ölébe hull a nagy kincs... Megörült az elhatározásának és meg is ijedt tőle. És rögtön kemény esküvéssel és becsületszóval hozzá kötötte magát.

A kanonok az oltárról beszédet intézett a nemzetőrökhöz. Szavaiban olyan fanatikus, mámoros szabadságvágy izzott, hogy a fölizgatott fiatalok mise után egy ágyú talpára ültették a főurat és ujjongó diadalmenetben tolták haza a plébániára.

Graf Jani azalatt hazakísérte Turányi Kamillát. Sápadt arccal lépkedett a kisasszony oldalán. Egypárszor már megköszörülte a torkát, de beszélni mégsem mert.

— Valami bánata van önnek, hogy ilyen hallgatag? — kérdezte Kamilla.

— Egy komoly dolgot kell önnel közölnöm, nagysám.

A kisasszony egy megszeppent oldalpillantást vetett Grafra, majd gyorsan mondta:

— Előbb hadd közöljek én önnel egy komoly dolgot... Én ma este esküszöm... Ma este hitvese leszek Lippay főhadnagynak...

Mintha egyszerre száz hatfontosat sütöttek volna el Graf Jani füle mellett...

Lippay volt a huszárfőhadnagy, aki a hősiességével megállította az alibunári granicsárokat és megmentette Gergely őrnagy négy ágyúját. Ezekben a napokban a város visszhangzott az ifjú tiszt dicsőségétől.

137

— Hát szereti? — kérdezte Jani olyan siralmas hangon, hogy maga is megijedt tőle.

— Van magyar nő, akinek szíve nem fordulna a hősök hőse felé? — kérdezte viszont Kamilla, ég felé emelve rajongó szép szemét.

Lippay, aki svadronjával a pancsovai utat őrizte, csak későn este jött be a városba. A templom előtt nyeregből ugrott és mialatt a trombitás a lovát fogta, ő úgy, ahogyan volt, fülig porosan, borotválatlanul és

tábori ruhában, örök hűséget esküdött a vicispán leányának.

Az egész násznép csak öt-hat ember volt. Ott állottak együtt a hideg, sötét templomban, néhány viaszgyertya szelíd fénye mellett és olyan komoly és megindult arcot csináltak, mintha nem is lakodalomról, hanem valami titokzatos és szomorú értelmű szertartásról volna szó.

Lippay főhadnagy egy negyed órával később, fél lábával már a kengyelben, megcsókolta ifjú hitvesét és galoppban visszarepült megint a svadronjához. A nászéjszakáját künn töltötte a tarlókon, távoli tüzekre figyelve, amelyek fölvillantak a fagyos téli éjszakában. Reggel künn érte a parancs, hogy ő is siessen Torontálba és így egyelőre nem is látta viszont Kamillát.

Az újdonsült Lippayné élete semmiben sem változott. Az ideje javát most is azzal töltötte, hogy tépést készített és nemzeti kokárdákat varrt. Olykor azonban egy-egy percre ölébe tette a munkáját, egy pillanatig maga elé bámult és ilyenkor valami édes mosoly csillant föl ajka szélén.

Hogy mikor és hogyan egyezett meg olyan gyorsan a főhadnaggyal, azt sohasem tudta meg Graf Jani. Lippay nem udvarolt Kamillának, valószínű azonban, hogy az alibunári csatában azért verekedett olyan csodálatos hősiességgel, mert tudta, hogy ezzel az attakjával Kamilla szívét hódítja meg.

A fiatal férj csak újév után, január 4-ik napján került vissza Versecre.

Ezúttal nem a hetyke svadronja élén jött, hanem egy parasztszekér hozta, szalmaágyon, pokrócok alatt. A jobbik térde keresztül volt lőve. Vele együtt a világ legszomorúbb hadserege vonult be a városba, halálra fáradt, a rettenetes téli hidegben didergő, véres rongyokba burkolt, egymást vonszoló, megtört, szomorú férfiak tömege. Kiss Ernő megvert seregének romjai... Azelőtt való nap volt a pancsovai csata.

Kiss a császári hadseregben nevelkedett katona volt. Az elavult hadi szabályok ismeretét és felelősségének tudatát vasbékóként hurcolta magával. Benne semmi sem volt a forradalmi vezérek fantasztikus ötletességéből, rendületlen önbizalmából és könnyed merészségéből; az ifjú honvédhadsereg, amellyel Damjanichék csodákat tudtak művelni, az ő kezében szokatlan, nyers és megbízhatatlan fegyver volt. Kiss nem tudott győzni, ő csak meghalni tudott.

A város halálos csendben, visszafojtott lélegzettel fogadta a bús vendégeket. A balszerencse rettenetes diadalmenete volt. Eddig vakítóan sütött a hadi szerencse napja, de most váratlanul fekete lett az égboltozat és a szemhatáron ijesztő veszedelmek villámlottak.

Turányi Kamilla pedig végre visszakapta ifjú hitvesét.
139

Most azzal töltötte mézesheteit, hogy az ura rettenetes sebét kötözgette és hogy hideg borogatást rakott a sebláztól izzó homlokára.

XII.

Damjanich váratlanul visszajött Versecre. Mint tábornok és mint a bánsági hadtest kommandánsa jött vissza. Némi csapatokat is hozott magával.

A svábok arca megint fölragyogott. Most már nem a ráctól, de a pokol légióitól sem félünk!

A tábornok azonban nem állott szóba senkivel a polgárok közül, hanem mogorván elzárkózott és napestig dolgozott vezérkari tisztjeivel.

Január 17-ik napján nemzetőrök járták be a német várost és idéző cédulákat adtak be a házakba. A városi tanács tagjait Villám őrnagy, a sváb nemzetőrség tisztjeit pedig Maderspach ezredes kérette magához sürgősen.

A fehértemplomi oroszlán már két hete a városban volt, de senki sem látta, mert betegen feküdt Fuchsék házában.

Húsz nemzetőrtiszt, köztük Graf Jani, csapatba verődve bekopogtatott Maderspach szállásán. Az ezredes ágyban feküdt. Amióta nem látták, csontvázzá aszott, a szeme pedig sötét tűzben égett, mint valami halálra sebesült ragadozó állaté.

— Jöjjenek közelebb, uraim, egészen közel, mert nem bírom már hanggal sem, — kezdte fáradt mosollyal.
140

A svábok szorosan körülvették ágyát és húsz aggódva figyelő szempár függött a beteg száján.

— Damjanich tábornok úr parancsából beszélek önökhöz... A tábornok úr úgy vélekedik, hogy önök szeretnek engem és hogy hisznek nekem.

— Akár a szentírásnak! — mormogta Mihajlovics százados, a többi pedig csendesen bólintott.

Maderspachot erős köhögési roham fogta el. Miután megint lélegzethez jutott, tompa hangon folytatta:

— Odafönn nagy dolgok történtek... Önök talán nem is tudják, hogy új, ifjú császár lépett a trónra? A magyarok dolga rosszra fordult. Windischgrätz herceg elfoglalta a fővárost, a magyar kormány Debrecenbe futott, az ország osztrák kézen... Csak Erdélyt védi még Bem tábornok.

— És Görgey? És Görgey hadserege? — kérdezte egyszerre tíz megrémült hang.

— Görgey hadseregének nyoma veszett... Belevette magát a behavazott északi hegyek közé és senki sem tudja, hogy mi lett belőle ebben a rettenetes téli időben... Ilyen körülmények között a kormány elhatározta, hogy összes csapatjait összevonja az alföldön. A Bánságot föladjuk. Holnapután hajnalban útra kelünk és egy szál magyar katona sem marad a Bánságban. Ez az, amit el kellett önöknek mondanom.

A húsz sváb arca egyszerre vérvörös lett, a következő szívverésre meg elfehéredett... Valami rettenetes súlyú veszedelem, amely eddig ott kóválygott a fejük fölött, most hirtelen lezuhant, sötétséget, pusztulást, halált borítva reájuk.

— Ez... ez lehetetlen! — hebegte valaki.
141

— Úgy van, ahogy mondom: föladjuk a Bánságot. Versecet és Fehértemplomot is... Vérző szívvel tesszük — Damjanich napok óta betege ennek a gondolatnak — de meg kell tennünk! Az alföldön koncentráljuk minden erőnket, hogy leszámoljunk az osztrákkal... Ha győzünk, akkor visszajövünk megint. Ha nem győzünk, akkor úgyis minden mindegy.

— És mi lesz ezzel a szerencsétlen várossal? — kérdezte Mihajlovics.

— Ez az, amiről beszélnünk kell. Theodorovics tábornok húszezer emberrel közeledik Pancsova felől. Aznap, mikor Damjanich kivonul a temesvári úton, Theodorovics be fog vonulni a pancsovai vámon. Ha önök ellent akarnának állani, az nemcsak ostobaság, hanem bűn is volna, mert mérhetetlen nyomort zúdítanának népükre... Önök polgárokból lettek katonákká, szükséges, hogy most megint békés polgárokká legyenek. Damjanich tábornok, mielőtt elvonul innen, föl fogja oszlatni az önök nemzetőrségét. Ágyúikat és az összes fegyvereket, amiket Rukovinától kaptak, el fogja kobozni. A tábornok úr parancsa, hogy önök hódoló küldöttséget menesszenek Theodorovics elé... Megértették? Ha Damjanich tanácsolja, akkor bátran megtehetik! Theodorovics végre is császári tábornok és ha önök békés polgárokként járulnak eléje, akkor becsületbeli kötelessége, hogy megvédelmezze önöket a saját martalócai ellen is.

— Engem azonban föl fog köttetni, — mormogta az öreg Hoffer keserű mosollyal.

— Igen, tudom, vannak itt urak, akik erősen kompromittálták magukat. Őket Damjanich tábornok

magával viszi a magyar táborba és míg ő kardot visel az oldalán, addig nem lesz bántódásuk. Holnap még ráérnek határozni és készülődni, holnapután reggel útra kelünk.

— Én megyek! — mondta Hoffer.

— Én is! — szólt Graf Jani.

— Én is! Én is!

Mihajlovics keményvágású arcán egy könnycsepp szaladt végig.

— Ez hát a vége? — kérdezte halkan.

A beteg ezredes hirtelen felkönyökölt párnáin. A szeme ragyogott, meglepő erővel kezdett beszélni. Eddig úri német nyelven beszélt, de most a délvidéki svábok parasztdialektusán szólalt meg.

— Ez nem a vég, emberek, ez új dolgok kezdete. Véssétek az eszetekbe, a magatokéba és a gyereketekébe, amit most mondok, — mert utoljára szólok hozzátok. Eddig mint vendégek éltetek itt az ajándék földön, de most vérrel fizettetek meg érte, akár ezer évvel ezelőtt a magyarok, most már elmondhatjátok: ez az ország a miénk, itthon vagyunk!

Nem tudott tovább beszélni. Rettenetes köhögési roham fogta el. Félig eszméletlenül esett vissza párnáiba.

A svábok pedig, a hideg svábok, egyszerre úgy érezték, mintha valami boldogító nagy dolog történt volna velük, forró ár csapott a hűvös vérükbe, könnyes szemmel vették körül a beteg ezredest, mindegyikük meg akarta érinteni a kezét.

Maderspach megtört szemmel feküdt ott.

— Menjetek, emberek, elég volt! — lihegte.

Másnap vastag hófelhők torlódtak össze az
143

égboltozaton és délben is olyan sötétség volt, hogy gyertyákat kellett égetni a boltokban. Mogorva készülődés, szívszaggató búcsúzkodás mindenütt, mintha az egész város siralomházban ülne.

A nemzetőrség még egyszer, utoljára kivonult a templom elé és letette Rukovina adta fegyvereit Villám őrnagy előtt. Az ágyúikat és puskaporos szekereiket is elszedette tőlük Damjanich. A Mihajlovics-féle hatodik kompánia azonban, amely még a régi polgárőrségből alakult, megtarthatta a céllövő stucnikat.

A polgárok közül sokan végrendeletet írtak, majd bezárkóztak a házakba és titokzatos munkába fogtak. Vermeket ástak, titkos fülkéket vájtak, ahol elásták és befalazták pénzüket és értéktárgyaikat. Hiszen tudták, hogy Theodorovics seregében hatezer prédára éhes szerviánus marsíroz.

Az öreg Hoffer mester pincéjében is megnyílt egy lyuk, amely magába szívta a ház minden aranyát, ezüstjét, Kossuth-bankóját és az aranynál is kedvesebb fegyvereket. Délben az öreg úr, aki egyedül dolgozott a pincében, kőműves-kanállal a kezében, porosan és meszesen megjelent az udvaron.

— Gyerekek, van még egy kis helyem, — ha valakinek valami eldugni valója van, csak ide vele!

Bábika könnyes szemmel odakínálta neki a porcelánfejű babáját, melyet három esztendővel ezelőtt kapott Bécsből. Ezt nagyon féltette a rácoktól. Az apja egy percig habozott, de aztán levitte a babát a pincébe. Minden kincs végre is annyit ér, amennyire a gazdája tartja és Bábinak egy milliót is megért a babája. Az üreg úr nagy művészettel úgy elfalazta, elkente és
144

beporozta a fülkéjét, hogy szeme legyen annak a martalócnak, aki a nyomára akad.

Damjanich tábornok parancsára a polgármester és egypár városi főember már korán reggel kocsira kapaszkodott, hogy eléje menjen Theodorovics tábornoknak és bejelentse a város meghódolását. Damjanich semmiképpen nem akarta, hogy haszontalan vérontás legyen. A sváb urak azt hitték, hogy a szerb sereget Pancsován találják és igen meglepődtek, mikor az út felében, Károlyfalván, már szerezsánok fogták körül a kocsijukat. Theodorovics tábornok Alibunár romjai között várta őket. Szigorú és rosszkedvű volt; egy császári tábornok, aki rebellisekkel áll szóba, nem is lehet más.

— Tudomásul veszem, hogy Versec föltétlenül meghódol. A továbbiakat majd megtudják. De most nézzenek körül. Látják ezeket a romokat? Ez a renegát munkája volt és önök segítettek neki a munkájában. Nos, jegyezzék meg maguknak: ha Versecen egyetlenegy lövés esik az én bevonuló katonáimra, akkor holnap ilyen lesz az önök városa.

A verseciek szerettek volna mindjárt hazamenni, de ezt nem engedték meg nekik. Majd holnap a szerb sereggel. Alamuszi arccal ődöngtek tehát a szerb katonák közt, akik megvető és gyűlölködő pillantásokkal méregették őket.

Másnap reggel útra kelt Damjanich háromezer emberével. A tábornok maga vezette a visszavonulást. Az arca sárga volt, a szeme vérben forgott, gyilkos rosszkedvében volt, mint az oroszlán, akit elzavartak a prédája mellől. A környezete pisszenni sem mert és vágtató sietséggel teljesítette dübörgő hangon kiadott

parancsait. Az is dühítette a vezért, hogy a fehértemplomi kompániák, amelyeknek még az éjjel egyesülniök kellett volna az ő seregével, még most sem érkeztek meg.

— Van egy okos ember a huszáraltisztek között? — kérdezte Damjanich.

A württembergek hamarosan eléje ugratták Jónás strázsamestert. A hatvan esztendős öreg, aki

végigverekedte már fél Európát, szürke, száraz és kemény volt, mint a tölgyfadonga.

— Kend maga mellé vesz tíz huszárt az öregek közül. A fonógyárnál van egy korcsma, ott beülnek kendtek. Ki ne mozduljanak onnan, míg meg nem jönnek a fehértemplomiak. Ha megjönnek, kend elhozza őket utánam. Ha kell, a felhők hátán, ha kell, a föld alatt, de elhozza utánam. Két legényt pedig lóhalálába előre ugraszt, hogy jelentést tegyenek nekem. Megértett kend?

— Megértettem, vitéz generális úr!

Damjanich észrevette a városbírót, aki egy csapat elszontyolodott vén emberrel állott a gyalogjáró szélén.

—. Jó egészséget kívánok, — szólt oda a tábornok. — ÉS tiszteltetem a rácokat. Úgy mulassanak itt, hogy egyszer még mi is visszajövünk ide.

A trombiták megharsantak és Damjanich serege döngő léptekkel és csattogó patkókkal kivonult a városból. A svábok bús csapatokban, mint az ázott csókák, állottak a házaik előtt és elborult arccal bámultak a katonák után. Ezeknek a szuronyaival és ágyúival együtt Magyarország is kivonult innen.

A sereg nyomában vagy száz hintó gördült és

szekér döcögött, telve olyan emberekkel, akik valami okból nem óhajtottak Theodorovics tábornok szemébe nézni. Elől a bujdosó vármegye, melynek négyes fogatán Turányi vicispán uram keleti flegmával szívta a pipáját. Egy másik kocsin Kamilla hozta a sebesült urát. Maderspach ezredes is ott volt a szomorú menetben, tétova tekintete egyre a borús égboltozatot vizsgálgatta, mintha a felhők közt kanyarodó utat keresné.
Egypár nappal később, mikor Zsombolyára értek, a fehértemplomi hős már meg is találta az utat, amely kivezet a harcok és fájdalmak világából.

Az öreg Hoffer a családjával Szegedre készült

futni. Ott egy komája lakik, annál megbújhatnak, míg a véres zivatar elvonult a Bánság fölött. Nelly nem ment a családdal. Hosszú könyörgés után megengedték neki, hogy a verseci apáca-kolostorban maradjon, ahová a jámbor szüzek befogadták a két kutyáját is.

Az öreg úr csak a feleségét meg a két nagyobbik leányát vitte magával, Hoffer Tónit, Bábikát és a kis Gyurit Graf Jani hívta meg a maga kocsijára.

A hosszú kocsisor lassan döcögött előre az úton. Mikor a menekülők már a nagy láp befagyott nádasai közé érkeztek, hirtelen megrekedtek az elől haladó hintók. A kocsik összetorlódtak, a fuvarosok pedig káromkodtak. Ott elől valami baj történt... Most egyszerre megzendült a nádas, vérfagyasztó diadalordítás hallatszott, mintha ezer kiéhezett farkas rohanná meg a juhnyájat. Hosszúpuskás, piros süveges, vadképű férfiak szaladtak a kocsik felé.

— Szerviánusok! — kiáltotta száz halálra rémült ember.

Egypár lövés dördült. Kemény öklök belekaptak a

gyeplőkbe. Az asszonyok sikoltoztak, a gyerekek sírtak. A menekülő kocsik Knicsanin szerb seregének kezébe estek.

Theodorovics nem volt afféle szerb gerillavezér, hanem császári királyi tábornok, azért az osztrák haditudomány törvényei szerint és az összes óvatossági rendszabályok alkalmazásával óhajtotta megszállani az ellenséges várost. Egész éjszakán át keményen masíroztatta katonáit, egyes csapatokat óriási kerülő utakra küldött, reggel pedig, mikor fölkelt a nap, a minden oldal felől érkező zászlóaljak vashálóként vették körül a várost. A fölvonulás igen jól sikerült, a vashálón csak egyetlen rés volt, az, amelyen át Damjanich tábornok egész serege nyugodt marstempóban és egyetlen puskalövés nélkül elvonult Moravica felé.

A belgrádi Knicsanin, mint a vasháló egyik része, hétezer szerviánussal érkezett Zichyfalva felől. A

vezért igen bosszantotta, hogy Damjanich kisiklott a körmei közül, midőn azonban megtudta, hogy az elfogott szekereken magyar törzstisztek, vármegyei urak és verseci főemberek ülnek, némileg megvigasztalódott megint. Azonnal parancsot adott, hogy a foglyokat kísérjék vissza a városba, fél órába is beletelt azonban, míg az összetorlódott szekereket meg tudták fordítani. A bús menet már megindult, midőn újabb zavar és lövöldözés támadt. Az országút árkán huszárok ugrattak át és karddal nekiestek a rác eszkortnak.

Ha Knicsaninnak az volt a szíve vágya, hogy szembe kerüljön Damjanichcsal, akkor a kívánsága hamarább teljesült, mint remélte volna. A magyar tábornok ugyanis, mikor Moravica alatt hírét vette, hogy a kocsik az ellenség kezébe estek, visszafordult megint és förgetegként megrohanta Knicsanint. Damjanich

ezzel a csatájával — ezt az ellenség is elismerte — lovagi kötelességet teljesített a verseciekkel szemben.

Mialatt fönn a dombon az ágyúk dörögtek és a vörös-sapkások szuronyt szegezve támadtak a szerviánusokra, a huszárok újra megfordították a hosszú szekérsort és kardlappal ösztökélve a lovakat, galoppban vitték ki a kocsikat a tűzvonalból. Az ütközet eltartott délutánig. Mikor a szekerek már régen biztonságban voltak, Damjanich tábornok úgy vélekedett, hogy a további verekedésnek nincs már célja, azért gyorsan és simán visszavonta zászlóaljait a tűzből és a korai téli alkonyban észak felé masírozott. A befagyott nádasban hatszáz szerviánus holtteste mutatta, hogy merre járt a Renegát.

A szekerek megmenekültek, de Graf Janié nem volt köztük. Ő némi késéssel pakolta kocsira a Hoffer-gyerekeket, az egyedüli versecieket, akiknek szemmel láthatólag örömük telt az egész fölfordulásban, mire aztán kiért velük a temesvári útra, már szemben találta magát a granicsár előőrsökkel. Jani sietve visszafordult és a fonógyár felé hajtott. A nagy kőhídon kellett volna átmennie, hogy kijusson a városból, de a hidat is megszállották már a szerbek. Theodorovics tábornok összevonta a vashálót, most már senki sem

menekülhetett a városból.

— Mi lesz most? — kérdezte Hoffer Tóni.

— Édesanyámhoz visszük a gyerekeket, aztán lesz, ami lesz, — válaszolt Graf Jani.

Egy csapszék mellett hajtott el, amely egypár lépésnyire volt a kőhídtól. A házból klarinét visítása és mulatozó emberek lármája hallatszott. A Kossuth nótát fújták éppen. A kapu félig nyitva volt, az udvaron

egy Württemberg-huszár állott és egypár vezetéklóval veszekedett.

— Ezek a szerencsétlenek még nem tudják, hogy a rácok már a városban vannak! — ijedezett Jani.

Megállította a kocsit és berohant az ivóba. Vagy nyolc vén huszár ült a hosszú asztal körül, az asztalfőn Jónás strázsamester uram, félrevágott csákóval, pipával a szájában és boros üveggel a kezében. Mögötte a cigányklarinétos, aki teli pofával fújta a vitéz urak kedves nótáját.

— Strázsamester úr, — kiáltotta Jani — a rác bekerítette a várost!

Jónás hidegen mérte végig a németet, azután feleletképpen megkopogtatta az asztalt.

— Hé, csapláros, még egy iccével.

— Ha lóra ülnek, talán még kimenekülhetnek a szülők felé, — magyarázta Jani.

Az öreg Jónás vasvillaszeme szinte keresztüldöfte a fiatalembert, mikor pipával a fogai közt azt mondta:

— Ne ártsa magát az úr a katonák dolgába!

Aztán fölkelt és két tenyerét összecsattintva, cikornyásan és méltósággal kezdte járni a verbunkost.

Jani elképedve nézte, majd sarkon fordult és kisietett az utcára.

— Azok odabenn megbolondultak! — mondta Hoffer Tóninak.

A kőhíd felől éppen akkor vonult be harsogó zeneszóval a péterváradi granicsár-ezred. Jani a lovak közé vágott és hazahajtott.

Otthon Hoffer Tónival ketten beültek a zöld szobába és csendesen szivarozgatva hallgatták az utcáról

beszűrődő neszt. Órákon át ütemes katonaléptek remegtették meg az ablakokat. Most dudaszó és eserhangú, szomorúan vontatott ének hallatszott: ezek szerviánusok. Aztán megint a szerezsán dzsidások véget nem érő patkócsattogása hallatszott. Végül tompa dübörgéssel jöttek az ágyúk és lőszeres-kocsik. Összesen harminc ágyú vonult el a ház előtt. A város megtelt katonákkal, a terek és utcák zsúfolva voltak fegyveres férfiakkal és az utakon még egyre újabb csapatok érkeztek.

Ebéd után bevonult Theodorovics tábornok is, fényes lovascsapat kísérte, a lovasok közt volt Mayerhoffer ezredes és gróf Nugent is. A német város halálos csendben, meglapulva és visszafojtott lélegzettel fogadta a győzőt. A rác várost azonban boldog riadalom verte föl, a keserűség és félelem, amely hónapokon keresztül összehalmozódott a szerbek szívében, most lángoló diadalmámorban lobbant el, a házak pedig hirtelen kivirágoztak a zászlók tömegétől.

A főtéren szerbruhás hölgyek várták a szabadítót. Egy karcsú leány, akinek büszke szépsége mindenkit elragadott, ezüst tányéron sót és kenyeret nyújtott a vezérnek. A leány Manin Zorka volt.

Midőn a vezérkar végigvonult a temesvári utcán, valami különös dolog adta elő magát. Ott volt mostanában a Macskakovács csapszéke. A sváb korcsmáros hónapok óta csak maga iszogatta a saját borát, mert szegény Holky doktor halála óta, melyért a közvélemény

a Macskakovácsot tette felelőssé, mindenki elkerülte a korcsmát. Ez persze nagyon fájt a korcsmárosnak, leginkább azonban az fájt neki, hogy egykori kenyeres pajtása, Radl borbély is elpártolt tőle. Nem is vett részt sem az elmúlt nyár harcaiban, sem a
151

nemzetőrök parádéiban, csak otthon gunnyasztott mindig, miközben irtóztatóan lesoványodott és szomorúan eltöprengett az emberiség, de főleg Radl borbély hitványságán.

Midőn most a korcsmája mocskos üvegajtója mögül végignézte a szerb ezredek bevonulását, egyszerre elhatározta, hogy meg fogja mutatni Radlnak és az egész világnak, mennyire félreismerték őt. Az ötlet hóbortos volt, de olyan erővel csapott a korcsmáros lelkére, hogy nem tudott neki ellentállani. Bement a hátsó kamrába és gépiesen magára vette nemzetőr ruháját. Magára akasztotta duplacsövű puskáját, széles nagy kardját, két pisztolyát, sőt a prófuntos tarisznyáját és a hadi kulacsát is. Azután kiállott az ajtó elé. Éppen akkor haladt el a korcsma előtt Theodorovics tábornok a kíséretével. A Macskakovács arcához emelte fickóra töltött puskáját és a fényes lovasok közé duplázott. A generálisban ugyan nem esett kár, de a fiatal zászlós, aki mögötte lovagolt, véresen bukott le nyergéből. A következő percben tíz szurony járta át a Macskakovács testét. A korcsmáros szörnyet halt, de amit akart, azt mégis elérte, mert ezentúl már sem Radl borbély, sem senki más fia nem mondhatta róla, hogy gyáva ember.

Délután behallatszott a városba Damjanich ágyúinak dörgése és hamarosan megjöttek Knicsanin stafétái is. Theodorovics tüstént segítséget küldött a szerviánusoknak, de a segítségben nem volt köszönet, mert mialatt Damjanich tovább vonult észak felé, a szerb tüzérség valami tévedés folytán Knicsanin seregét támadta hátba.

Egyszerre harci lárma kerekedett a város déli végében is...
152

A várost már tizenkétezer szerb szállotta meg és

Jónás őrmester még mindig ott mulatott legényeivel a kis korcsmában. Egyre-másra jöttek a svábok, akik vacogó fogakkal rimánkodtak és könyörögtek a huszároknak, hogy hordják már el irhájukat, a strázsamester azonban pokrócgorombán elzavarta őket és tovább folytatta a mulatozást. Különös, de való, hogy a várost ellepő rácok még délután sem vettek tudomást a huszárokról. Pedig hallaniok kellett a lármát, alkalmasint úgy vélekedtek azonban, hogy a mulatozók az övéik közül valók.

Délután három felé lövöldözés hallatszott a zsidótemető tájékáról. Jónás strázsamester ekkor kirúgta maga alól a széket és talpra ugrott. Az egész ember megváltozott. Elkomorodott arcán és kemény tekintetén meglátszott, hogy most már vége a tréfának és mulatozásnak.

— Megjöttek a fehértemplomiak! Lóra, legények!

Az udvaron nyeregbe szállottak és miután a szepegő kis szolgáló kitárta a kaput, pisztollyal a kezükben kiugrattak az utcára. A kőhíd teli volt szerviánusokkal, azok háttal fordultak a huszároknak és a zsidó temető felé lövöldöztek, ahol a fehértemplomiak máriás zászlója lobogott. Jónás emberei keresztülvágtattak a hídon, miközben pisztolyukat a meglepett szerbek közé sütötték. Öt perccel később már egyesültek a fehértemplomiakkal.

Valószínű, hogy Jónás őrmester nem is volt az a könnyelmű bolond, akinek Graf Janiék tartották, hanem igen jól tudta, hogy mit művel. Tudta, hogy csak úgy törhet ki a verseci egérfogóból, ha hasznára fordítja a nagy zűrzavart, melyet a fehértemplomiak megérkezése

okozni fog. Azért nem is mozdult ki a korcsmájából, míg nem hallotta a fehértemplomi puskák ropogását. A nagyszerű hencegése pedig, mellyel fittyet hányt egy egész ellenséges hadseregnek, arra való lehetett, hogy huszáraiban a lelket tartsa. A strázsamester példája olyan hatással volt a legényekre, hogy nem mertek félni.

A fehértemplomiak három óra után érkeztek Versecre. Egy honvédzászlóalj, a Hunyady-huszárok egy svadronja, nyolc ágyú és egy kis önkéntes csapat, amelynek Haller, a hét svábok egyike volt hadnagya. A kis sereget Hrabeczky őrnagy kommandírozta.

A város határában egy pihenő granicsárcsapattal kerültek össze, azt megtámadták és szétverték, azután lengő zászlókkal és vidám trombatiszóval bevonultak a Theodorovics-féle vashálóba. Azt hitték, hogy a város még Damjanich kezében van. Csak akkor kaptak észbe, mikor az alarmírozott ellenség mindenfelől körülfogta őket.

Theodorovics tábornok és az osztrák tisztek lóra kaptak. A tábornok tajtékzott dühében.

— Egy embernek sem szabad megmenekülnie közülük! — ordította.

A szerb tüzérség, vágtató szerezsánok közt, dübörögve repült végig a városon. A svábok szájról-szájra adták a gyászos újságot: Magyarok vannak a városban, a szerbek most vágják őket halomra!

A letepert város mozogni és vergődni kezdett... A toronyban megszólalt a lármaharang, — soha sem tudódott ki, hogy ki verte félre... Az óvatos, hideg svábokat valami hősies őrület kerítette hatalmába. A legények előszedték az elrejtett fegyvereket és

semmivel sem törődve, rohantak a szorongatott magyarok segítségére.

Az öregeket rémület szállotta meg... Hiszen ez nyílt szószegés! A tanács két órával előbb még békét kért és meghódolást ígért Theodorovicsnak!

De a megvadult legényekkel nem bírt senki. Vagy százötvenen összeverődtek a fonógyárnál és hátba támadták a fehértemplomiakkal verekedő szerbeket. Graf Jani és Hoffer Tóni kommandírozták őket. Mikor a lármaharang megkondult, az öreg Grafné ugyan rájuk zárta a kaput, de ők az ablakon keresztül szöktek ki.

A magyarok, akik a zsidó temetőben vetették meg
lábukat, észrevették, hogy segítség érkezett. Elkeseredett
rohammal áttörték a szerb frontot és sikerült a
svábokkal egyesülniük.

A téli éjszakában még sokáig villantak puskalövések
a temető körül, Theodorovics azután egyszerre
azon vette észre magát, hogy emberei a puszta sírköveket
lövöldözik. A hősies kis csapat eltűnt az éjszakában.
Úgy kell lenni, hogy Theodorovics mesterséges
hálójának szálai összegubancolódtak és az ellenség kisiklott
valami résen.

Damjanich tábornok megparancsolta Jónás strázsamesternek,
hogy hozza utána a fehértemplomiakat,
ha kell a felhők hátán, ha kell a föld alatt. Nem tudni,
hogy melyik utat választotta Jónás, de bizonyos, hogy
a csapat másnap már egyesült Damjanich seregével.
Még huszonhárom szerb hadifoglyot is hozott magával.

A hét svábok közül csak ketten vonultak be Damjanich
táborába. Hoffer Tóni és a fehértemplomi Haller.
Graf Janinak nyoma veszett az ütközetben. A
barátai csak arra emlékeztek, hogy lövést kapott a
vállába.

XIII.

A föloszlatott sváb nemzetőrség tisztjeinek meg
kellett jelenniök Knicsanin előtt, hogy számot adjanak
a békeszegésről. Nagyobbrészt idősebb gazdák és
mesteremberek voltak, akik alázatosan állottak meg a
hatalmas vezér előtt.

Ami tegnap történt, az persze őket is igen fölháborította.
A baj csak az volt, hogy az igazi bűnösöket
nem lehetett elcsípni, mert azok most már Damjanich
seregével masíroztak... Aki a nemzetőrök
közül a városban maradt, az akár tíz tanúval is bizonyítani
tudta, hogy nem volt semmi köze a vérengzéshez.

Knicsanin sok jóakarattal hallgatta a svábok mentegetődzését.

A szerbiai martalócok vezére — igazi neve Petrovics István volt, a Knicsanin nevet a szülőhelye után kapta — egyáltalában nagyon kellemesen szokta meglepni az embereket, akiknek dolguk akadt vele. Föltűnően szép szál férfi volt, kitűnően beszélt németül, jobban, mint a bánsági svábok és nagy súlyt vetett arra, hogy őt művelt és udvarias embernek ismerjék. Knicsanin különben a szerb fejedelemség államtitkára volt.

— A tegnapi nap nekem körülbelül nyolcszáz emberembe került... Önök ismerik az én szerbjeimet: derék, jó nép, csak kissé szenvedélyes... A megölt testvérért bosszút állani szent kötelesség... A vérbosszú nálunk kvázi nemzeti intézmény és az urak be fogják látni,

hogy én nem igen tehetem túl magamat a nép ősi szokásain, ha talán nem is helyeslem azokat... Szóval: valami elégtételre lesz szükség. Hogy mifélére, az majd elválik. Az urak azonban megbízhatnak bennem. Rajta leszek, hogy kíméljem a városukat.

A vezér egy lajstromot vett a kezébe.

— Úgy látom, hogy néhányan a tiszt urak közül otthon maradtak?

— Négyen betegek, — jelentette Mihájlovics kapitány.

— Ön is beteg? Nekem úgy tetszik, hogy sántítva jár.

— Térden rúgott a ló, — mondta a kapitány vérvörös arccal.

Knicsanin éles tekintete sorban megpihent minden egyes emberen.

— Ön kötést visel a kabátja ujja alatt? — kérdezte egy idősebb embertől.

— Mészáros vagyok és tegnap kissé megöklelt egy megvadult bika...

A szerviánus mosolygott.

— Hát urak, csak vigyázzanak az egészségükre! Most azonban nem fárasztom önöket tovább.

A svábok hazamehettek.

Knicsanin magában örült, hogy ez a felületes vizsgálat nem derített ki semmit. Ha a svábok elárulták volna magukat, akkor egypárat főbe kellett volna lövetnie, de azzal az ügy el is lett volna intézve. Ő azonban nem vérre, hanem egészen más valamire áhítozott.

A szerviánusokat, akikkel betört az országba,
157

kezdettől fogva az a reménység tüzelte, hogy balkáni szokás szerint föl fogják prédálni a gazdag sváb városokat. Eddig azonban csak nyomorékká lőtt embereket és hosszú halotti lajstromokat küldözgettek haza Szerbiába, zsákmányt csak édes-keveset. Most végül, mint győzők vonultak be egy ellenséges városba. Ha az emberek most sem kapják meg azt, amiért által keltek a Dunán, akkor vége lesz Knicsanin becsületének...

A császári tisztek undorodtak ettől a dologtól. Újabban különben is nagyon kiábrándultak már szerbiai szövetségeseikből és amióta herceg Windischgrätz letiporta a magyar rebelliseket, ők már csak félvállról beszéltek Knicsaninékkal. Azt azonban mégis belátták, hogy a városnak lakolnia kell a békeszegésért, tehát megengedték a prédálást.

A német város kifosztását bürokratikus körülményességgel készítették elő. A rablás trombitaszóra kezdődik és tisztek és altisztek felügyelete mellett három óráig tart. Akit azontúl még rabláson érnek, azt a patrulkommandánsok főbelövetik.

Január huszadikán délelőtt három óra alatt koldussá lett egy város. A szerviánusok mellett a péterváradi granicsárezred katonái is buzgón részt vettek a förtelmes munkában, föl kell azonban jegyezni, hogy a német ezredekből az utolsó kutyamosó is méltóságán

alulinak tartotta, hogy a fosztogatók közé elegyedjék.

Mikor fölharsant a trombitajel, tízezer fegyveres
ember rohanta meg a szepegő polgárházakat. Sok
rabló csapatot verseci szerbek kalauzoltak, akik szerviánus
ruhába öltöztek és bekormozták a pofájukat.
Leginkább az asszonyokat vallatták, azokról föltették,
158

hogy hamarább fogják elárulni, hová rejtette a gazda
a pénzét.

A martalócok fölkutatták és földúlták a házakat
a pincétől a padlásig. Ahol kocsit, lovat találtak, ott
befogtak és szekérre hánytak mindent, ami a kezük
ügyébe esett. A szerviánusok főleg a fényes holminak
estek neki. A rézedényt — akkoriban a sváb gazdasszony
büszkesége — mind elvitték, az aranykeretű
képeket tucatjával tűzték szuronyra, a fali órát a láncánál
fogva vetették vállukra... Ha az egyik
rablócsapat elvonult, már jött a másik és üvöltöző
mohósággal tallózott tovább a romok között. Minél
jobban múlott az idő, annál dühösebbek és türelmetlenebbek
lettek. A betegeket kidobálták az ágyakból,
hogy átkutathassák a matracokat. Olykor összevesztek
a prédán, akkor rettenetes ordítozás és lövöldözés támadt.
Törtek és zúztak, hogy az embereket az elrejtett
pénz kiadására kényszerítsék. Végül, mikor már nem
találtak semmit, amit elvihettek volna, a kártevés kedvéért
törték össze a bútorokat és hasították rongyokká
a kelméket. A pincékben pedig, a fosztogató katonák
ősi szokása szerint, kifolyatták a bort.

Az utcák kövezetét is hamarosan ellepte mindenféle
cifra limlom. A fosztogatók mindent magukkal
vittek, ami a kezük ügyébe akadt, amit azonban később
alkalmatlannak vagy értéktelennek ítéltek, azt összetördelték
és elszórták.

Három kimondhatatlan hosszú órán keresztül
visszhangzott a város a rablók dühös ordítozásától és
a meggyötört emberek sikoltozásától. És egész idő
alatt három fényes ruhájú katonatiszt sétált föl-alá a
Templom-utcában: Theodorovics tábornok, Mayerhoffer
ezredes és a délceg gróf Nugent. Nyugodt

léptekkel mentek, szivarozgattak és csendesen beszélgettek, titokban pedig talán gyönyörködtek is a saját férfias egykedvűségükben.

A fosztogatás megkezdésekor özvegy Grafné egyedül volt otthon a két Hoffer-gyerekkel. Mind a két fia, Jani és Mihály, eltűnt az este. Jani és Hoffer Tóni a lármaharang első szavára puskát ragadott és elrohant, Mihály egy ideig még haragos bikaként toporzékolt az udvaron, mikor azonban a lövöldözés zaja mind hangosabb lett, egyszerre ő is megvadult, nekivetette rettenetes vállát a kapunak, amelynek kulcsát a gondos anya őrizte kötènye alatt, kifeszítette az ajtót és eltűnt a téli est homályában. A kis Hoffer Gyuri is utána akart szaladni, de őt már fülön fogta az asszony és egypár anyai nyaklevessel sikerült lelohasztania a kölyök harci tüzét.

Reggel benézett hozzájuk Mihajlovics, a nemzetőrkapitány. Ő korán künn járt a zsidó temetőben, ahol a robotosok már akkor összehordták és sorba fektették az elesetteket. Sok ismerős arcot látott köztük, még tobb idegent, de sem a Graf-fiúkat, sem Hoffer Tónit nem találta meg. Valószínű, hogy együtt vannak a sváb legényekkel, akik keresztültörtek a rác hajtóláncon és Damjanich után iramodtak.

Grafné most már főleg Mita miatt mérgelődött. A púpos rácnak, aki a gazdaságban az ő jobbik keze volt, hajnal óta nyoma veszett. De hiszen kerüljön csak elő a kis haszontalan!

Künn az utcán trombitaszó hallatszott, azután puskatussal betaszították a kaput és vagy húsz, vadképű szerviánus rohant a házba. Egy darócruhás, szőrösképű, rettenetesen mocskos kis törpe vezette őket,

Egy öles nagy szerezsán, akinek öve teli volt tűzdelve pisztolyokkal és késekkel, a jatagánjával Grafné arca előtt hadonászott.

— Ide a pénzzel, asszony, vagy elvágom a torkodat!

— Nekem nincs pénzem, — felelt Grafné.

— A leggazdagabb asszony Versecen! — visította fisztulázó hangon a törpe.

Az öregasszony vállat vont.

— Az én vagyonom a házam és a földem. De pénzem nincs.

— Egy kocsira való ezüstje van! — rikoltotta a törpe.

A lakásba szaladt, a többiek a nyomában. De bár bejárták és fenekestül fölforgatták mind a tizenkét szobát, egy cukorfogót sem találtak meg a Grafné ezüstjéből.

A vörösköpenyeges szerezsán dühbe jött. Megragadta és csavarni kezdte Grafné két karját.

— Megmondod már, hol az ezüst?

Az asszony azonban nem vallott. Hideg gyűlölettel nézett farkasszemet kínzójával, de nem adott hangot. A katona szeme ekkor megakadt a kis Bábikán, aki sírva kapaszkodott Grafné ruhájába. Most már a kis leányt kezdte vallatni.

— Kutya, lelketlen kutya, hát mit tud ez a gyerek? — sziszegte Grafné.

— Ő semmit sem tud, de annál többet tudsz te. És te majd beszélni fogsz, ha nyomorékká teszem a leányodat.

A kis Gyuri nem bírt tovább magával. Lángvörös arccal, fölemelt öklöllel rohanta meg az órjást.
161

— Ne bántsd a húgomat! — kiáltotta.

A szerezsán arcul ütötte és a kőkemény ököltől megeredt Gyuri orra vére. A fiú most kiszaladt az utcára, hogy segítséget hívjon. Három törzstisztet látott a kapu előtt, csendesen és közömbösen szivarozgatva sétáltak a templom felé.

— Tiszt urak, kérem, jöjjenek hamar, — kiáltotta Gyuri — a katonák odabenn nőket kínoznak.

A tisztek azonban nem vettek róla tudomást, hanem nyugodtan tovább mentek. A gyerek ekkor kiterjesztett karokkal állotta el útjukat.

— Kérem, a katonák nőket kínoznak!

— Takarodj kölyök, — morogta kedvetlenül az egyik tiszt.

Gyurinak a fejébe szállott a forró vére. Ez az a pillanat, mikor a gyerek a földre vágja magát, ordít és toporzékol és nem bánja, akármi lesz is. Csakhogy Gyuri nem vágta magát a földre, hanem rikácsoló hangon kiáltotta:

— Én nem vagyok kölyök, hanem nemzetőr vagyok. Én ott voltam Fehértemplomnál és megsebesültem, mikor önök futottak... Ön is futott, Mayerhoffer ezredes úr, a szürke lován... Mi pedig kergettük; én a dobommal; mert én vagyok a harmadik kompánia dobosa...

— Nem tudott tovább beszélni, a sírás elfojtotta hangját. Fuldokolva visszaszaladt megint a házba, az asszonyokhoz. Odabenn már szörnyű dúlást műveltek a martalócok. A vörösköpenyeges szerezsán a fejébe vette, hogy ő mint gazdag ember fog innen elmenni és Grafné konok hallgatása mérhetetlenül felbőszítette. Úgy érezte, hogy ez az

asszony megfosztja őt jogos tulajdonától. Hogy megszólaltassa az asszonyt, mindent dirib-darabra tört, amit nem akart elvinni. A berakott bútorokat, az altwien porcelánt, a családi képeket, három nemzetség munkásságának gyümölcseit, a polgári jómód kevély szimbólumait.

Még a velencei csillárokat is letépte a
mennyezetről. Grafné csak akkor szisszent föl, mikor
szekretárjának titkos fiókjaiból kiszórta megboldogult
urának emléktárgyait.

A többiek azalatt lepedőkbe kötözgették a zsákmányukat
és óriás batyukat hordtak ki a kapu alá.
A szerezsán azonban még mindig az ezüstöt kereste.
A törpével ketten csákányokat találtak a kamrában,
azokat levitték a pincébe és ahol üresen kongott a fal,
ott bontani kezdték. Három-négy lyukat vájtak már
dühös buzgalmukban, de semmit sem találtak. Grafné,
akit arra kényszerítettek, hogy világítson nekik, egy
megvető, gúnyos mosolyt harapott el...

Végre-végre letelt a három óra! Künn megszólaltak
a trombiták, a martalócok a hátukra kapták
batyuikat és az óriás teher alatt tántorogva, elhagyták
a házat. Csak azok odalenn a pincében nem láttak és
nem hallottak semmit, hanem a fáradtságtól lihegve
tovább dolgoztak...

Hoffer Gyuri kiszaladt az utcára. A három katonatiszt,
akivel az imént összetűzött, megint arra
sétált.

— Most is szabad még rabolni? — kérdezte sötét
és kihívó arccal.

Az egyik tiszt megállott.

— Nem szabad, — mondta. — Aki a trombitajel
után fosztogat, azt főbelövik.

— Akkor tessék főbelövetni azokat, akik nálunk
a pincét ássák!

A tiszt magához intette az őrjáratot, amely döngő
léptekkel masírozott az utca túlsó során és maga vezette
a cserepárokat Grafék házába.

Odalenn a pincében szikrát vetett a kő a csákányütések
alatt. Grafné most már nem mosolygott többet
— a lámpa remegett a kezében — a rablók ezúttal jó

nyomon voltak...

Egy kő hullott ki a falból, halk csörrenés hallatszott. A szerezsán belenyúlt a lyukba és egy nehéz ezüst kannát húzott ki belőle. Hirtelen kikapta az asszony kezéből a lámpát. Hideg ezüst és meleg arany fénye csillant meg az üregben. Megvolt a kincs! A szerezsán keresztet vetett magára, a törpe pedig remegni és ficánkodni kezdett túl nagy boldogságában...

Ekkor egy éles kommandóhang szólalt meg a hordók közt.

— Halt! Ki az udvarra!

A szerezsán csodálkozva fordult meg. Egy törzstiszt állott előtte, kivont karddal kezében. A pincegádort fehérkabátos katonák lepték el. Az engedelmességhez szokott szerezsán kiegyenesedett, szalutált, majd szó nélkül fölment az udvarra.

— Oda a falhoz! — kommandírozta a tiszt.

A martalóc most kezdte csak érteni, hogy miről van szó. Valamit hebegett, hogy ő nem tudta, ő nem hallotta...

— Fogd be a szádat! — rivallt rá a tiszt. Azzal az őrjárathoz fordult. — Gyorsan!

Hat puskacső fordult a vörösköpenyeges óriás felé. Annak zord arcát most egyszerre valami

különös, lágy vonás jelent meg. Olyan volt, mint egy nagy fiú, aki sírni szeretne, ha nem szégyellné magát.

— Jaj, ne bántsák ezt a szegény embert! — kiáltotta Grafné.

De a lövések eldördültek és a vörösköpönyeges lezuhant a fal mellé, oda, ahol nyáron a Grafné porcsinrózsái nyílnak.

A tiszt hüvelyébe csapta kardját, hűvösen szalutált és nyugodt léptekkel elment. Az arcán látszott, hogy ő most egy igazságos és férfias tett emlékét viszi magával. Ezzel a tettével megszabadult a kellemetlen és lealázó érzéstől, amely a fosztogatás elrendelése óta üldözte.

— Hová lett a másik rác? — kérdezte Gyuri.

Igaz, a törpe még a pincében lappangott. Grafné a két gyerekkel lesietett a pincébe. Jó ideig szólongatták, keresték, míg végül a gyerekek megtalálták a hordók mögött. Ott guggolt reszketve, kezében az ezüst kannát szorongatta; mikor a lámpával az arcába világítottak, szemében rémület vibrált.

Az asszony haragosan kapott az ezüst kanna után, de a törpe bozontos szakállát érte és a szakáll a kezében maradt. Most már a korom alatt is megismerte ezt a pofát: Mita volt, a púpos kis Mita.

— Tudtam, hogy te vagy! Jössz ki mindjárt! — rivallt rá az asszony.

A púpos ember kibújt odújából, mint az engedelmes kis kutya. Odafönn az udvaron még láthatta az ő szerezsán barátját, akit a katonák a lábánál fogva vonszoltak ki az utcára.

És ekkor megszólalt a púpos Mita.

— Asszony, — mondta, — asszony, én egy szegény

ördög vagyok. Én azt hittem, hogy most elérkezett az én időm. De most látom, Isten úgy akarja, haljak meg olyan szegényen, ahogyan születtem.

— Mit kezdjek most már ezzel a féreggel? — kérdezte Grafné.

Az istálló felől bőgés hallatszott. A borjas tehén bőgött, amelyet a rácok valahogyan itt felejtettek.

— Julcsa ma még nem kapott enni, — mondta

Mita aggodalmas arccal.

— Eredj és etesd meg! — parancsolta szigorúan az asszony.

Mita szaladt az istállóba.

És ettől kezdve megint rendesen végezte a maga dolgát a házban, mintha semmi sem történt volna.

XIV.

Graf Jani golyót kapott a zsidó temetőben. A jobbik karja ronggyá lőve csüngött a válláról, a vér dőlt belőle. Egyik honvéd egy nagy sírkő mögé ültette és átkötötte karját a seb fölött.

— A kutyák láncos golyókkal lőnek, — morogta.

Ez a szerviánusok találmánya volt: két-három ólomfickót rézdróttal összefűzni.

Eleinte nem nagyon fájt a sebe és Jani ráért elolvasni a sírkő felírását. Leop. Heim junior. Az öreg Heim tehát hazahozatta szegény Poldit Fehértemplomról... Most golyó pattogott a kövön, — Jani ösztönszerűen behúzta a fejét, — a Poldi sírköve azonban jó kő volt és megvédte a jóbarátot.
166

Fölötte és alatta a meredek lejtőn szakadatlanul tűzlángok csaptak ki a sírok mögül. Olykor úgy rémlett Janinak, mintha ismerős arcokat látna a kavargó füstben. Graf Mihály sietve taszítja a vesszőt a puskacsövébe, a teve-specerájos, a dalárda első tenoristája, most lövi ki puskáját, Hoffer Tóni pedig a szeme fölé emelt tenyere alól keres magának újabb célpontot.

Egyikük sem vesz tudomást a sebesült Janiról, valamennyi lángol a dühös buzgalomtól, valamennyinek arcát valami idegen, kaján vonás torzítja el. Kurta vakkanásokkal szólanak egymáshoz: A hídon — azt a pocakos gazembert! Bravó, megkapta a magáét!

Midőn már egészen besötétedett, a lövészek parancsszóra

integetni kezdtek egymásnak, hogy föl az útra, emberek, mindenki szaladjon föl! A legvadabbak egyszer-kétszer még elsütögették a puskáikat, aztán a sírok közt bukdácsolva, ők is a többiek után húzódtak. A halottjaikat és a sebesültjeiket magukkal cipelték, Graf Janit is ösztökélték, hogy föl az útra!

Odafönn a huszárok azalatt rést találtak a granicsár zászlóaljak között és a magyar sereg gyorsan kisiklott a nyitott kapun. Az alföldi lovasok csodálatos tájékoztató ösztönükkel, a sakkjáték lóugrásai szerint haladva, keresztül vezették a csapatot a várost bekerítő szerb seregeken. Jó darabig együtt masíroztak egy szerezsánosztállyal, a rácok barátságosan át is kiáltoztak hozzájuk, de nem ismerték föl az ellenséget a sűrű sötét éjszakában.

A téglavetőkön túl már szabad volt az út. A sortüzek ropogása, a szerviánusok ordítozása és a szerezsán lovak dobogása mindjobban elhalkult, a magyar sereg, mint a mérgét kiadott zivataros felhő, gyorsan

és némán vonult végig a behavazott rónán, maga mögött hagyván a várost, égő házaival és tomboló embereivel.

Graf Jani ezalatt nehéz fejjel tántorgott az utóhad nyomában. Most már rettenetesen fájt a sebe. Egy honvédtiszt azt mondta neki, hogy üljön kocsira, de a szekerek valahol elől jártak. A verseciek nem tudták, hogy Jani megsebesült, ők a megrekedt ágyukat tologatták és emelgették nagy hórukkolással és igen mulattak azon, mekkorát fog káromkodni generális Theodorovics úr, ha majd a haditudomány szabályai szerint elfoglalja az üres zsidó temetőt.

A sebesült most már egészen elmaradt a sereg mögött. Folyton érezte ujjain az alápergő, forró cseppeket. Tisztában volt a sorsával. Egy ideig még cél nélkül tántorog a fagyott göröngyökön, azután majd leül az árokpartra, szép csendesen elalszik, holnap reggel pedig két láb vastag hópaplan alatt fog feküdni. Mert az északi szél megindult és vastag hócsomókat vágott szemébe.

Egyszerre, nagysokára, kutyaugatást hallott. Valamibe beleütközött: kerítés vagy házfal lehetett... Azután megbotlott és elesett a puha hóban.

— Hát így is jól van, — gondolta magában.

A kutyacsaholás mind dühösebb lett. Most lámpafény bántotta a szemét. Majd emberi beszédet hallott... Nem tudott szólni, se mozdulni, de azért mindent megértett, amit mellette beszéltek. Oláhul beszéltek.

— Nézd, egy halott ember... Nem halott, mert folyik a vére... Ezt a németet én ismerem... Világíts az arcába! Ez Graf... A Grafné fia a Templom-utcából...

Valami kétségbeejtően fárasztó álomlátás gyötörte a beteget. Azt álmodta, hogy sötét csatornában fekszik, a csatorna olyan szűk, mint a kályhacső. Mérföldes távolságban parányi kis fénypont csillog, csak akkora, mint a tűszúrás a hólyagpapíron, ott van a csatorna kijárása. A beteg olykor összeszedi minden erejét és a nyílás felé kezd kúszni. Útja rettenetes fárasztó, mert börtöne olyan alacsony, hogy a könyökére sem tud támaszkodni. Olykor lángoló harag fogja el azok ellen, akik idezárták, dühöngeni és tombolni kezd, szét akarja feszíteni gyalázatos börtönének falait. Az ereje azonban hamar elhagyja, lihegve lehunyja szemét és várja a végét. Mikor magához tér aléltságából, megint a csatornában van és reménytelenül tolja előre összezúzott tagjait a fénypont irányában.

Egyszer egy emberi alakot lát a csatornanyílásban. Egy női alakot. Mosolyogva hajlik be a lyukon, feléje nyújtja kezét, biztatja, szólongatja. Oláh asszonyka, piros kendő van a fején, hímzett inget visel, az arca azonban a kis Hoffer Bábikáé...

Végül sikerül megfognia a feléje nyújtott kezet... Még egy erőlködés — a beteg karja rettenetesen sajog bele — és a sebesült boldogan fölsóhajt: kívül van, kimenekült a förtelmes tömlöcből!

— Feküdj nyugodtan, Jani bácsi, — szól Bábika.

— Még mindig álmodom, — mondja a beteg és lehunyja fáradt szemét.

Pedig most is érzi még ujjai között a kisleány hűvös, kemény gyermekkezét.

Később megint fölébred, és most már tudja, hogy igazán ébren van. És Bábika mégis ott ül mellette,

piros kendővel fején, hímzett oláh ingben. A feje fölött pedig paprikafüzér lóg a kormos mestergerendán.

— Te vagy az, Bábika?

— Én vagyok.

— Mért öltöztél oláh fátának?

— Mindent elmondok, csak feküdjél csendesen. Te megsebesültél a zsidó temetőben.

— Mikor volt az?

— Öt nappal ezelőtt.

— Én azt hittem, öt esztendővel ezelőtt!

— Az öreg Mitru szedett föl éjjel a tanya előtt. Jó szerencse, hogy a kutya fölugatta az öreget, különben megfagytál volna a hóban.

— És most hol vagyok?

— A Manuel úr tanyáján. Mitru a Manuelék csősze.

— Akkor elvesztem. Manuel a verseci szerbek vezére.

— Mitru azt mondja, sehol sem lehetnél nagyobb biztonságban, mint itt, mert Manuel maga nem jár ki télen a tanyára, a portyázó rácoknak pedig eszükbe se

jut, hogy ellenséget keressenek a főrác házában.

— És a csősz nem fog elárulni?

— Mitru oláh ember és azt mondja, hogy ő nem ártja bele magát a háborúba. Ő a fiával együtt neutrális. Az öreg különben ismerte édesapádat. Azt mondja, hogy a megboldogult Graf bácsi mentette meg az ő fiát.

— Erről én nem tudok.

— A kis Mitru — aki különben maga is már öles oláh ember — a maga idejében egy pár csizmát lopott a verseci vásáron, édesapád akkoriban városbíró volt

és ötven botot veretett reá... Az öreg Mitru azt állítja, hogy a fiából ez az ötven bot csinált tisztességes embert és ezért nagy hálával gondol szegény Graf bácsira.

Ez egészen rávallott az oláh észjárásra.

— De hogyan kerülsz te ide, Bábika? És mért öltöztél oláh fátának?

— Azt is elmondom. Mitruék igen derék oláhok, de asszony nincs a házuknál, azért egész télen sült tökön és mamaligán élnek, az pedig nem alkalmas betegkoszt... Három nappal ezelőtt az öreg csősz bejött a városba és addig ácsorgott a házatok előtt, míg végül meglátta Gyurit. Valami okból azt képzelt, hogy Gyuri a te öcséd és elmondta neki, hogy te itt vagy a tanyán és hogy asszonyra volna szükség, aki főzne rád és ápolna a betegségedben. j

— És édesanyám téged küldött, Bábika?

— Dehogy küldött! Nem is tudja, hogy itt vagyunk. Ha tudná, akkor biztos, hogy maga jönne ki a tanyára, abból pedig feltűnés és baj lehetne... Inkább nem is szóltunk neki. Rólam azt hiszi, hogy megszöktem Moravicára, a Tóni bátyám betegágya mellé. Ezt Gyuri hitette el vele, mert én nem tudok füllenteni,

mindjárt elvörösödöm.

— És miféle ruha van rajtad?

— Az öreg Mitru meghalt unokájának ruhája. Azért adta reám, hogy feltűnő ne legyen, ha a ház körül járok.

— És ha megszólít valaki? Hiszen te nem tudsz oláhul.

— Már meg is szólított valaki. Egy granicsár
171
hadnagy, aki erre masírozott a katonáival. Én jelekkel mutattam neki, hogy néma vagyok. Azt mondta: kár ezért a helyes fruskáért.

— És hol aludtál az éjjel? — kérdezte Graf Jani.

— Az ágyad mellett, a földön. Mitru ideadta a subáját, egy kicsit szagos, de azért jól lehet rajta aludni.

— És ki kötözte be a sebemet?

— Doktor Traurig úr... Gyuri hozta ki... Jó, hogy a doktornak van egy páciense Paulison — az odavaló pópát szerencsére szájon rúgta a ló — így feltűnés nélkül kijöhet a városból . .. Mert a rácok nagyon vigyáznak a mi embereinkre. De Gyuri úgy csapja be őket, ahogyan akarja, akkor jön ki, amikor kedve van... Mindent hoz, amire szükségünk van, orvosságot, ennivalót, Mitrunak pálinkát és dohányt...

A kis leány fölkelt.

— De most már eleget beszéltél. Megyek és a tyúkleves után nézek. Vacsorára azt kapsz.

— Hát tudsz te tyúklevest főzni, Bábika?

— Egyebet is tudok. Otthon nekem is konyhainspekciót kellett tartanom. Édesanyánk ilyenekben nem érti a tréfát. Hogy egyedül ne légy, beküldöm Gyurit.

Gyuriért nem kellett messzire mennie, a fiú ott kuporodott az ördögcérnabokrok között és néma izgalommal figyelte a cinkéket, amelyek csipogó rajokban röpködtek a fiatal fák között és éppen csak egy fát kerültek el nagy ravaszul: azt, amelyet Gyuri lépesvesszőkkel tűzdelt teli. Gyuri ugyanis nemzetőrből visszavedlett megint kisfiúvá. Ő ugyan azt állította, hogy az enyves fával csak az ellenséget akarja tévedésbe

ejteni, a valóságban azonban egy szép stiglic még mindig jobban érdekelte, mint a legszebb szerviánus.

A fiú nevetve és sírva csókolta össze beteg barátját, azután leült a Bábika helyére és verseci újságokat kezdett mesélni.

— Az édesanyád jól van, csak nincs a házában egy ép szék, amelyre leülhetne, mert a szerviánusok mindent diribdarabra törtek... Mindenkit koldussá tettek a fosztogatók és Theodorovics tábornok most még hadisarcot követel a németeken, különben főbe löveti a városi tanácsot, azt mondja... Nálunk most szerb kormány van és minden szerbül megy... Nikolsi lett a rendőrigazgató... Ez a Nikolsi egy rác szatócs, akinek olyan pofája van, mint a buldog-kutyának... Maguk a szerbek is utálják. A rendőrlegénység ötven szerviánus martalóc, két ágyúval szoktak kirukkolni... A német templom előtt nagy akasztófát állított föl a rendőrség... A zsidó házakat mind porrá égették és az öreg Heim selyemgyára is leégett... A mi házunkat is felgyújtották, de csak a fél teteje égett le, mert a katonaság megengedte a szomszédoknak, hogy eloltsák a tüzet... A zsidó házakat is meg akarták menteni a svábok, de ezt már nem engedte meg nekik a hatóság... Frombach mészárost, aki résztvett az éjjeli harcban, fölismerték a városban és agyonlőtték az utcán... Másokat is megöltek... A rácok különben azt mondják, hogy az igazi haddelhadd csak holnap kezdődik, mert akkor jön a városba Rajacsics patriárka, az pedig olyan pap, hogy nyersen eszi meg a svábokat...

Bábika félbeszakította fivérét. Nekigyürkőzve, a tűztől kipirult arccal hozta a betegnek a tyúklevest.

Traurig doktor a régi germánok Loki isteněhez hasonlított. Hat láb magas, sápadt, sovány ember volt, a bolyhos haja lángvörös volt és tűzszínű volt a mellét verdeső szakálla is. Ijesztően rángatta a bozontos szemöldökét, hozzá kajánul szokott vigyorogni.

Megjegyzendő, hogy a doktor démoni külsejét a természet tréfás szeszélyének köszönhette, mert a valóságban a világ legbecsületesebb és legpuhább szívű embere volt. A gyerekeket nem is tudta becsapni a rettenetes külsejével, azok tudták, hogy a doktor bácsi zsebe mindig teli van cukorral.

Midőn eljött megint a tanyára, egy arasznyi hosszú árpacukrot nyomott Bábika kezébe és kiküldte a szobából. A leányt ugyan sértette, hogy a doktor őt gyerekszámba veszi, de azért jóízűen elszopogatta a cukrot.

— Nincs semmi baj, — mondta Traurig, miután megnézte a sebet. — Egy kis operációra azonban szükség lesz... Holnap majd túlesünk azon is. A Szalvátor-patikus fölajánlotta, hogy asszisztálni fog nekem.

— A golyót akarod kivenni? — kérdezte Graf Jani.

— Azt már kivettem. Nem is egyet, hanem hármat... Igazán szeretném tudni, hogy mit gondolnak a szerviánusok, hogy egész ólomgerezdeket lőnek bele az emberekbe.

Jani gyanakodva nézte a barátját.

— Amputálni akarod a karomat?

A vörös doktor tőle telhető nyájas arcot vágott.

— Igenis, éppen arról van szó... Holnap túlesünk rajta, azután nagyon hamar rendbe jöhetsz.

Jani elboruló szemmel bámulta a mestergerendán

lógó paprikafüzért. Csonkakarú lesz, — fél ember. Érdemes így élni?

— És ha nem amputáltatom a karomat? — kérdezte halkan.

— Ezt nem mondod komolyan! Te végre is művelt ember vagy... A karcsontod annyi szilánkra tört, hogy sohasem forrhat össze többé. Ha nem vágjuk le, akkor üszkösödni fog a seb és a többit a laikus eszeddel is elképzelheted.

— Hát akkor csinálj velem, amit akarsz.

A doktor valami ideiglenes kötést rakott a sebre

— holnap úgy is ki kell megint bontani — és jó éjszakát kívánt.

— Mit mondott Traurig bácsi? — kérdezte Bábika.

— Nincs semmi baj, — füllentette a fiatalember.

— Hála Istennek! Mi már attól féltünk, hogy nyomorék maradsz. Az pedig nagy kár volna.

Másnap azonban nem jött el sem a doktor, sem a patikus, sőt harmadnap sem mutatták magukat. Helyettük Hoffer Gyuri jött ki a tanyára.

— Mi volt tegnap este? — kérdezte a kíváncsi Bábika. — Vörös tűzfényt láttunk a város fölött és a harangok még későn este is szóltak.

— Fáklyásmenet volt Rajacsics patriárka tiszteletére... Az egész rácváros meg volt bomolva... Úgy fogadták a patriárkát, mint valami prófétát vagy szentet... Zászlókkal és muzsikával mentek eléje, a nép letérdepelt, sírt és énekelt és a patriárka mindenkit megáldott az erkélyről... Első dolga különben az volt, hogy elcsapta és kolostorba csukta a rác püspököt, az öreg Popovicsot, mert áruló és a magyarokkal tart...

— És Traurig miért nem jött ki? — kérdezte Jani.

Gyuri a homlokára ütött.

— Igaz, a legfontosabb dologról megfeledkeztem! Az történt, hogy huszonhárom német polgárt vasravertek és Zimonyba vittek... Köztük van Dániel kanonok, Traurig doktor és a Szalvátor-patikus is...

— A sors nem akarja, hogy mint nyomorék éljek, — mondta magában Graf Jani.

Holky halála óta Traurig volt a városban a német doktor. Ugyan volt ott még két szerb doktor is, de azoknak az volt a hírük, hogy dühös illírek és ha Graf rájuk bízta volna magát, alkalmasint az akasztófára juttatták volna, amely ott ágaskodott a német templom előtt.

Valamihez azonban kezdenie kellett, mert a tört karja gyalázatosan fájt a Traurig ideiglenes kötése alatt.

— Elhívom a csonttörő Gábort, — indítványozta az öreg Mitru.

— Ki az?

— A varadiai uraság számadó juhásza. Valami mestersége van, amivel úgy összeforrasztja a tört csontot, hogy az csuda. Igaz, hogy inkább csak parasztembereket szokott gyógyítani, de meglehet, hogy az urak csontján is fog a tudománya.

Janit már úgy megpuhította a betegsége, hogy egy szóval sem ellenkezett. Egy dolog azonban mégis nyugtalanította.

— És ha elárul a juhász?

— Azt nem teszi, mert magyar ember, — nyugtatta meg a vén oláh.

A kis Mitru az éjjel átloholt Varadiára és hajnalban már magával hozta a csonttörőt. Ez egy furfangos képű és tudákos beszédű parasztember volt. Miután megnézte Jani szétroncsolt karját és a kőkemény parasztujjaival rettenetesen meg is tapogatta, olyasmit mondott, hogy az orvosdoktori előmunkálat nem lévén célirányos, egy pár új csizma áránál olcsóbban nem vállalhatná a csontforrasztást. Előzetes fizetséget azonban nem kívánt.

Annyi önhittséggel beszélt és olyan biztosnak látszott a maga dolgában, hogy Jani nem merte elküldeni. Pedig nagy kedve lett volna hozzá, annyira elgyötörte az öreg a sületlen beszédjével és a kíméletlen kezével.

Valami hibának kellett lenni doktor Traurig diagnózisában, mert Jani karja egészen úgy kezdett viselkedni, mintha meg akarna gyógyulni. A beteg most már elhagyta ágyát. Ha kívül tiszta volt a levegő, akkor napközben, Mitru subájával a felkötött karja fölött, a behavazott kertben sétált. Olykor megbújt a gyerekekkel az ördögdérnában és izgatottan leste a röpködő stigliceket, amelyek még mindig következetesen elkerülték Hoffer Gyuri lépvesszőit. Titokban némi hálát is érzett a verseci szerb odbor iránt, amely elfogta és Zimonyba vitte a doktort és a patikust, mert ha azok még szabadon járnának, akkor biztos, hogy az orvosi tudomány szabályai szerint tőből levágták volna félkarját.

*

— Te, Manin Zorka férjhez ment!

Ezt Bábika újságolta Graf Janinak.

— Ki vette el?

— Egy vad szerviánus. Sáricsnak hívják. Valami

vajda Belgrádból, úgy beszélik, hogy rokona a rác fejedelemnek . .. Gyuri látta, azt mondja, Sárics volt az első szerb, aki tizenkilencedikén bevonult a városba

... Tegnap volt a lakodalom. Azt mondja Gyuri, soha életében nem látott még szebb mátkapárt... Sárics ruhája csupa arany volt, az övében ezüst pisztolyokat viselt... Zorka is rác nemzeti ruhában ment a templomba.

Bábika elhallgatott és figyelmesen nézte Graf Jani arcát.

— Fáj, amit mondtam? — kérdezte.

— Nem fáj, — válaszolt a beteg mosolyogva. — Hanem te, Bábika, te olyan arcot csinálsz, mintha nagyon örülnél Zorka szerencséjének.

— Örülök is. Attól féltem, hogy még mindig szereted.

— És ez neked kellemetlen lett volna?

— Hogyne, hiszen én azt szeretném, ha engem vennél feleségül.

Nem első eset volt, hogy Bábika megdöbbentette és zavarba ejtette barátját az ő nagyszerű őszinteségével.

— Hallod, hány esztendős vagy te tulajdonképpen? — kérdezte Jani.

— Tizenhárom múltam.

— Akkor jó egypár esztendeig ráérünk még erről beszélni, — szólt a fiatalember bizonyos apai szigorúsággal a hangjában.

— Hiszen ráérünk, ráérünk, csak az a baj, hogy te minduntalan más valakibe szeretsz. Egyszer Manin Zorkába, azután megint Turányi Kamillába.

Ennek a párbeszédnek az lett a következménye,

hogy Graf Jani rosszul aludt az éjjel. Bábika most is ott feküdt az öreg Mitru subáján és halkan pihegett

mély gyermekálmában, Graf Jani azonban a kis ablakon besütő holdat nézte és elgondolkozott.

Reggel elmondta a kis leánynak éjjeli elmélkedésének eredményét.

— Te nagyon okos és nagyon jó kis leány vagy, Bábika. Megmentetted az életemet és én nem is tudom, hogyan fogom neked meghálálni... De most már elvégezted a munkádat. Nekem nincs többé szükségem ápolásra. Ami kell, azt elvégezhetik Mitruék is...

— Mitruék nem tudnak főzni, csak mamaligát, — kiáltotta Bábi diadalmasan.

— Majd szerzünk valami parasztasszonyt. Neked azonban vissza kell menned a városba. A tisztesség úgy kívánja.

— Nem megyek, — mondta Bábi igen határozott hangon.

— Menned kell. Föltétlenül szükséges.

Bábi arca vérvörös lett, a szemébe könnyek gyűltek.

— Nem megyek, nem megyek és ezerszer nem megyek! Ha pedig kikergetsz innen, akkor sem megyek a városba, hanem kiszaladok a pusztába, lefekszem a hóba és ott maradok, míg meg nem fagytam, vagy föl nem faltak a farkasok. Isten engem úgy segéljen!

Graf Jani ismerte az ő barátnőjét, ha az egyszer a fejébe vesz valamit, akkor senki sem bír vele, legföljebb csak az egy édesanyja, de Hofferné asszonyság olyan fegyelmi eszközökkel rendelkezik, amelyeket

Jani még sem vehet igénybe. Egyelőre tehát nem is feszegette tovább a dolgot. Titokban, a lelke legmélyén, talán valami bűnös elégtételt is érzett, hogy Bábika nem hallgat a józan ész szavára. Nagyon nehezére esett volna, ha magára maradt volna a rideg kis

tanyán.

Hoffer Gyuri majd mindennap hozott valami érdekes újságot.

A verseci szerbek nemzeti őrcsapatot alakítottak és most épp úgy exercíroznak és célba lövöldöznek, mint nyáron a svábok. Csakhogy ők nem piros-fehér-zöld, hanem piros-kék-fehér zászló alatt rukkolnak ki. A svábok pedig most épp olyan gúnyos vigyorgással mustrálják a kardjukkal csörömpölő polgártiszteket, mint tették a rácok elmúlt nyáron, mikor még a hét svábok csörtettek végig kevély harci díszben a Templom-utcán.

Azután megint valami nagyszerű újságot hozott a gyerek. Hogy Versecen most kétféle kormány van, az ogrusni odbor, amelyet Rajacsics patriárka nevezett ki a császár megbízásából és a Temeser Central Comité, amelyet a temesvári főparancsnokság küldött a városba ugyancsak a császár nevében. Az egyik szerbül, a másik németül bocsátja ki rendeleteit. A két hatóság nem ismeri el és bitorlónak nevezi egymást, mindegyik megtiltotta már a polgárságnak, hogy a másiknak engedelmeskedjék és mindegyik dörgő rendeletekkel igyekszik a másikat összetörni.

A temesvári császári főkommandó legújabban azt a malíciát eszelte ki, hogy elvezényelte a városból a szerb csapatokat és német helyőrséget küldött oda. A

180

német katonatisztek — csak azért is! — tüntetve fraternizálnak a sváb polgársággal. Tegnap pedig a Central-Comité által kinevezett Bezirks-Stuhlrichter katonai segítséggel szétkergette a moravicai rác odbort... A szerbek nem tudnak hová lenni nagy keserűségükben és akadnak köztük, akik — csak azért is! — már Kossuthot is dicsérik.

Egy éjjel erős déli szél támadt.

Reggel a tanyai kertből egy pintyőke buzgó csattogása hallatszott. A hó elolvadt, a verseci várhegy

fölött fényes, fehér tavaszi felhő ült. Gyuri már korán reggel kijött a tanyára. Szaladva Jött, arca lángolt.

— Győzelem, győzelem! A magyarok mindenütt győztek! Görgey, Damjanich, Klapka, Bem, hajaj! Az egész ország a magyaroké... Csak nálunk vannak még császáriak, de ők is pakolnak már, mert jön Bem generális! Bem már Temesben van. Tegnap hoztak a városba egy granicsár káplárt, akit megvagdaltak Bem huszárjai. Vivát Bem!

A fiú meg volt háborodva. Tapsolt, táncolt, kiabált, mindenkit megölelt és megcsókolt, Graf Janit, Bábikát, az öreg és a kis Mitrut is...

— Öltözz, Bábika, hazamegyünk! — kiáltotta Graf Jani.

— Jöhetsz, — biztatta Gyuri, — bátran jöhetsz, senki sem mer bántani. Az osztrákjaink most nagyon békés kedvükben vannak.

Bábika sietve magára kapta megint a kisasszony ruháját, azután hárman elindultak a városba.

Világos nappal mentek végig a pancsovai utcán. A középen a felkötött karú nemzetőrtiszt, mellette a két gyermek. Az izgalomtól halvány arccal, de

fölemelt fejjel, csillogó szemmel vonultak be a városba. Tudták, hogy őket senki sem merészeli bántani, mert láthatatlan hadseregként masíroz a nyomukban a győzedelmes magyarok híre.

Özvegy Grafné éppen az udvarán állott és a púpos Mita szegény fejét szapulta. Midőn megpillantotta a fiát, haragosan elvisította magát:

— Ó, te haszontalan!

Hozzásietett, megölelte és könnyek között kiáltotta:

— Te haszontalan! Te haszontalan!

XV.

Debrecenből olyan hír érkezett, amelytől hideg szaladt végig minden sváb ember gerincén: az országgyűlés kimondta az elszakadást az ausztriai háztól.

Ezt a trónusdöntögető, rettenetes elszántságot nem értették meg odalenn. Hiszen ők is háborogtak és harcoltak, de mindig csak az igazságtalanság ellen, sohasem a császár ellen. Az igazságtalanság: a bécsi miniszterek, a kamarilla, az osztrákok, a szerbek. A császár maga áldott szívű, nemes úr, aki szereti népét, csakhogy eltitkolják előtte, hogy mi történik Magyarországon. Ha föl lehetne menni Bécsbe, szétlökni a minisztereket és generálisokat, bemenni a császárhoz, letérdepelni előtte, azt mondani neki: itt vagyunk, uram, ismerj ránk, csinálj rendet, mert így nem mehet tovább! — akkor minden jóra fordulhatna még. De letenni nem lehet a császárt.

A svábok egypár napig olyan leverten jártak-keltek a városban, mintha minden házban halott volna.

Időközben csoda történt Versecen: a két ellenkormány, a szerb Odbor és az osztrák Central-Comité kibékült egymással, legalább látták a főnökeiket, amint együtt söröztek a vendéglőben. Mert jöttek a magyarok. Jöttek, a megtorlás ádáz vágyával a szívükben. A föld már remegett a lovaik patkója alatt, az északi láthatáron már villámlottak a kardjaik. Most jó lesz a Rukovina- és a Rajacsics-féle alkotmányt szétsrófolni és ládákba pakolni, hogy itt ne érjék a magyarok.

És megint mozogni kezdett az egész délvidék, mint a delibláti homokhegyek a böjti szelek idejében. Akinek oka volt, hogy elkerülje a magyarokkal való leszámolást, az kocsira ült és sietve a gránicra menekült. A bozontos szőrű kis szerb lovak alig tudták elvontatni az odbor irattárát, a terebélyes császári tisztviselőket és Rajacsics nagyszakállú pópáit. A szerb nemzetőrséget föloszlatták, háromszáz verseci szerb azonban, aki semmiképpen sem akarta letenni a fegyvert,

a granicsár századok nyomában Fehértemplomra vonult. És egy éjszakán nyomtalanul eltűnt a marcona szerviánus gárda is, amely eddig csendőri szolgálatot végzett a városban.

Május elsején Grafék háza előtt egy kofferekkel megrakott szekér döcögött el, a kocsiban egy férfi és egy nő ült. Jani tekintete megakadt az asszony halvány és szomorú arcán, azután a kalapjához kapott: Manin Zorka volt. Később megtudta, hogy ez volt az utolsó üdvözlés, amit a szép Zorkával a földi életben váltott, mert Sárics hazavitte a feleségét Szerbiába.
183

Május harmadikán megjöttek a magyarok. Puskalövés nélkül megszállották a várost.

A szerbek, okulván az osztrák uralom némely tapasztalatain, ezúttal nem fogadták őket nagy ellenszenvvel. De azért keserűen mondták egymásnak:

— Az utolsó magyar, akit láttunk, a szláv Damjanich volt és az első magyar, akit most látunk, a szláv Vysocky.

A lengyel légió masírozott Bem hadseregének élén...

A magyar hadak szakadatlan áradatban hömpölyögtek keresztül a városon, le a határőrvidékre, ahol az ellenség még megvetette a lábát.

Egy nap nagy örömujjongás támadt az utcán: a kvártélyos honvédek kirohantak a házakból és körülvettek egy szürke kis lovast, aki pirostollas kalapot viselt és fekete paripán ült.

— Bon jour, mes enfants! — mondta a lovas.

Benyomott arcán, amelyben két malíciózus kis porcelánszem csillogott, a condottiere-nembánomság, a jószívűség és az elmésség kifejezése ült.

— Bem apó! Vivát Bem! — kiáltották a katonák.

A tábornok alig pihent meg a városban. A szenvedélyes játékos mohó türelmetlenségével sietett Orsova felé, hogy újra találkozzék az ő peches partnerével, Puchner tábornokkal, akitől egy ízben már mindent elnyert, amit katona csak veszíthet. Ezt a harlekin-generálist ő kiverte Erdélyből, Puchner hadserege azóta Oláhországban lappangott, most Magyarországba készül betörni, de itt is szemben fogja magát találni a gonoszul mosolygó Bemmel.

A magyar sereg nyomában megtértek a sváb bujdosók is. Hoffer Tóni, Haller, Graf Mihály, — mind

a hárman lesoványodtak, megbarnultak, némileg elvadultak és igen jókedvűek voltak. A Hoffer-család is visszajött Szegedről. A Hoffer-leányok mind meghíztak, mert a szegedi gazdáik, akiknek szíve igen megesett a hontalan svábokon, nemcsak szívesen látták, de erőszakkal is tömték őket.

Bábika örömkönnyek közt vetette magát soktagú családjának karjaiba, öt perccel később azonban már azzal a kijelentésével döbbentette meg édesanyját, hogy talán jó volna, ha ő egyelőre még Grafétnál aludna, mert Janinak nincs még egészen rendben a karja és nem lehet tudni, hogy mikor lesz reá szüksége.

Egypár nap múlva a Szalvátor-patikus és Traurig doktor is megtért a zimonyi rabságból. A verseci szerbeknek az a nagylelkű ötletük támadt, hogy küldöttséget menesztettek Zimonyba és kegyelmet kértek a sváb foglyok számára. A vállalkozásuk félig-meddig eredménnyel is járt, amennyiben a zimonyi kommandó tízet a huszonhárom rab közül szélnek eresztett.

A legfontosabb eredmény mégis az volt, hogy a gyűlölet, amellyel a verseci svábok és szerbek farkasszemet néztek, most egyszerre megenyhült.

Traurig doktor első útja Grafékhoz vezetett. Igen meghökkent, midőn szemben találta magát Janival.

— Mi van a karoddal? — kérdezte.

— Nehezen mozog még... Egy kicsit kurtább is lett...

— Ki gyógyított? — kérdezte a doktor gyanús arccal.

— A csonttörő Gábor.

— Ismerem a mihasznát. Igazán nem hittem volna, hogy egy művelt ember, mint te, szóba áll afféle rosszhírű kuruzslóval,

185

Nem vesztegettek több szót az esetre. Graf Jani azonban észrevette, hogy a doktor némileg meghidegült vele szemben...

Egy tündöklő májusi estén azok négyen, akik még életben voltak a hét svábok közül, megint együtt ültek fönn a kápolna-hegyen, a fráter szőlőlugasában. Hét fapohár állott az asztalon, háromnak azonban nem volt már gazdája. A jóbarátok az elesettek emlékére ittak, azután összekoccintották a poharakat, a bőbeszédű Holky doktor, a fanatikus Lutz és a lelkes Heim borát pedig a földre öntötték. A föld mohón itta föl az illatos italt.

Azután megeredt a beszélgetés.
— Károlyi alezredes rohammal elfoglalta Fehértemplomot... A szerbek keményen védekeztek... Különösen a verseci szerb nemzetőrök verekedtek hősiesen... Háromszáz verseci közül halva maradt nyolcvan... Perczel tábornok azalatt elfoglalta Pancsovát, a bánsági lázadás főfészkét... Bem pedig megint kiverte a szerencsétlen Puchnert Oláhországba... Most már magyar az egész Bánság!

Erre megint összeütötték a fapoharakat, előbb azonban a távollevő cimboráiknak is töltöttek.

Szóba került azután, hogy a honvédkommandó kívánságára a sváb nemzetőrök újra fegyvert fogtak.
A tisztek a régiek maradtak, csak Mihájlovics kapott őrnagyi rangot. Egy újabb bánáti honvédzászlóaljat is alakítanak. Két napja folyik már a toborzás a városban

és eddig már fölcsapott háromszáz verseci
sváb, köztük sok családos ember is,
186

— Engem nem vettek be a rossz karom miatt,
— szólt Graf Jani. — A Mihály bátyám azonban belépett.
Az édesanyánknak persze nem szabad még róla
tudnia.

Ekkor a fehértemplomi Haller és Hoffer Tóni
bevallották, hogy ők is fölcsaptak honvédeknek. Mind
a kettőt hadnagyi ranggal sorozták.

Egypár nap múlva Bábika lélegzet nélkül rohant
Grafékhoz.

— Nincs itt Gyuri? — kérdezte. — Mert hajnal
óta eltűnt.

— A dobját is elvitte? — kérdezte Jani.

— Elvitte.

— Akkor a honvédek után szökött. A sváb honvédbataillon
ma reggel masírozott ki a városból.

— Apa nagyon haragszik. Ha megkerül, biztos,
hogy megveri.

*

Hoffer Gyuri azonban csak augusztus közepén került
meg. Édesapja nem verte meg, mert a gyerek
ijesztően rossz színben volt, annyira lesoványodott és
elgyöngült, hogy alig tudott állani a lábán. A Tóni
bátyja és Graf Mihály hozták, azok is inkább csavargókhoz
hasonlítottak, mint honvédtisztekhez.

Hofferné rögtön ágyba fektette a kisebbik fiát.

— A dobomat is elszedték, — panaszkodott
Gyuri.

— Az osztrákok szedték el? — kérdezte Bábika
résztvevően.

— Ó nem, a muszkák...

Hoffer Gyuri Világosnál vesztette el a dobját.
187

A szabadság összeomlott abban az órában, mikor a Bánságban a legmagasabbra csaptak a lángjai. A vakító tűzből, amely egy esztendeig izgalomban tartotta Európát, semmi sem maradt meg, csak fekete füst, hideg romok, korom, rettegés, gyász. A déli honvédseregek szétoszlottak és szétfoszlottak, mint a hajnali köd. Itt is, ott is fölébredt alvajárók siettek távoli szülőföldjük felé, kiábrándult emberek, akik úgy emlékeztek vissza az elmúlt hónapokra, mint valami fantasztikus álomra. A lovagias vezérek börtönben ültek. A kimerült nemzet aléltan feküdt a földön és szörnyű és förtelmes álmot látott: azt álmodta, hogy egy dúltarcú, tétova tekintetű örült térdepel a mellén. Haynau...

Fekete, fullasztó gyász borult a sváb városokra és falvakra is. Egy báró Caballini nevű őrnagy jelent meg a délvidéken, mint teljhatalmú császári vizsgálóbiztos. Ennek az elegáns, blazírt olasznak alapjában véve minden mindegy volt, — bánta is ő a magyarokat és a szerbeket! — de tudta, hogy miféle szerep vár reá és jól megjátszotta az irgalmatlan, szigorú katonát. Szemlét tartott a svábok fölött, — hihetetlen, hogy ezek az alázatos bugrisok fegyvert mertek fogni! — és százszámra küldte őket a császári hadsereg strafkompániáiba.

Hoffer Tóni és Graf Mihály mint közlegények mentek Itáliába. A fehértemplomi Hallerre, — akit valaki denunciált, — nagyon fájhatott a vizsgálóbizottság foga, de Haller nem került elő többet, ő eltűnt a szerencsétlen temesvári csata viharában.

Graf Janit egyelőre nem bántották. Javára írták, hogy az utolsó harcokban már nem vett részt. Még többet használt neki, hogy Caballini akkor már éhes volt és unta a sok kérdezgetést és irkálást,
188

— Hányan vannak még künn? Ketten? Azok menjenek a pokolba!

A második Frombach János volt.

*

Olyan hal is van, amely másodszor is bekapja a horgot, amelyről egyszer már megszabadult.

Egy őszi éjszakán valaki megzörgette Graf Jani ablakát. A fiatalember kinézett a sötét utcára.

— Ki az?

— Én vagyok, szomszéd úr, én, Frombach János. Arról van szó, hogy három bujdosó magyar életét kell megmentenünk . .. Számíthatunk magára, szomszéd úr?

— Hogyne!

— Jó lovakra volna szükségünk, hogy hamar levihessük őket a szerb határra.

— Tüstént fogatok.

— A zsidótemetőnél várjuk. Siessen, mert olyan három emberről van szó, akit biztosan fölakasztanak, ha elcsípik őket.

— Akkor nem viszek kocsist, hanem magam hajtok.

Félórával később a Grafék csikói már ott toporzékoltak a temető előtt. Az őr vityillójából hat férfi osont ki: Frombach, az öreg Tangel András és Ferenc fia és három parasztsubás ember.

A subások fölkapaszkodtak a kocsiba, Frombach pedig a bakra ült, Graf mellé.

Ebben a pillanatban egy éles hang süvöltött föl az éjszakában.

— Halt!

Jani a csikók közé vágott. Két puskalövés villant föl a sötétségben.

— Rosszul lőnek, mint rendesen, — mondta az egyik subás.

A kocsi előrevágtatott a fehértemplomi úton.

Hamar lekanyarodtak az országútról és dűlőutakra tértek. Frombach láthatólag úgy ismerte a vidéket, mint a tenyerét.

Sötét hajnalban Palánka mellett elérték a nagy Dunát. Frombach a szájába tette a két ujját és nagyot füttyentett. Nagysokára válasz érkezett a palánkai kis sziget lombos partjáról. Halk evezőcsapások, — egy csónak közeledett a part felé. A csónakban szerviánusok ültek.

Nevezetes, hogy a szerbiaiak, amilyen lelkesedéssel segédkeztek eleinte a magyar szabadságharc elfojtásában, épp annyi buzgalommal segítették elő később a magyar szabadságharcosok szökését. A csónakosaik a Duna több pontján állandó révszolgálatot tartottak fönn a szökdöső magyarok számára.

A három subás magyar közül az egyik Graf Janihoz lépett.

— Ön bajnak és veszedelemnek tette ki magát, hogy megmentse az életünket. Pedig ön a nevünket sem ismeri, csak annyit tud rólunk, hogy magyarok vagyunk és hogy üldöznek bennünket.

— Annyi éppen elég, — vélekedett Jani.

— Nem jutalmazhatjuk meg önt, de engedje meg, hogy megöleljem önt. A nevem Czecz tábornok.

A második subás is megcsókolta a két svábot.

— Én Figyelmessy tábornok vagyok.

A harmadik bujdosó Stein tábornok volt.

A két verseci ott maradt a parton, míg a szerb csónak a menekülőkkel el nem tűnt a palánkai sziget mögött.

— A faluban van egy jó korcsma, ott megreggelizhetnénk, — indítványozta Frombach.

A tervük azonban kútba esett. A parton egypár lovaskatona és nagy csapat gyalogos jött feléjük.

— Verseci dragonyosok, — mondta Frombach. — Föllármázták a granicsárokat és most értünk jönnek.

Úgy is volt. Egy dragonyos hadnagy, pisztollyal a kezében, a kocsi mellé ugratott.

— Önök Versecről jönnek?

— Onnan.

— Hol vannak a rebellisek, akiket idefuvaroztak?

Jani az ostora hegyével a Dunára mutatott. A széles folyón, már közel a szerbiai homokhegyekhez, parányi csónak úsztatott lefelé.

— Azok már jó helyen vannak.

— Jól van. Önök is jó helyre fognak kerülni.

Leszállították őket a kocsiról és mindkettőjüket megkötözték.

XVI.

Az öreg hegy odafönn egyet aludt és mikor egy tündöklő tavaszi napon újból fölébredt és lenézett a völgybe, úgy rémlett előtte, mintha odalenn valami megváltozott volna.

A múlt héten — vagy régebben volt? — a nádasban kopjás vademberek kergették a bölényt. Másnap parányi lovasok jöttek észak felől, sokan voltak és úgy nyüzsögtek a Ludason, mint a vándorhangyák. Ott

lovat áldoztak az ő ázsiai istenüknek. Tegnapelőtt megint dél felől jött valami félholdas sereg, ezek asszonyokat is hoztak magukkal nyurga tevéken. Úgy megtelepedtek, mintha örökké itt akarnának maradni, de hamar megeredt az északi szél és attól a tarkán virágzó déli nép fakulni és fonnyadni kezdett, majd párává foszlott. Tegnap újabb vendégek jöttek, azok azonban lándzsa helyett kapát hoztak a vállukon...

A föld is olyan, mint az égboltozat. Csakhogy odafönn felhők, odalenn meg emberek vonulnak. Olykor megdörög az ég és olykor furcsa hangokat hallani a földről. "Dicsőség — gazdagság — szerelem — élet..." A hegyről tekintve úgy látszik, mintha minden ember és minden felhő másféle volna, de azért mégis mind egyforma. Hogy milyenek a maguk valójában, az talán sohasem fog kitudódni, mert nagyon is hamar elhordja őket az esti szél.

Valami változás történt a völgyben. A nagy mocsár, ahol tegnap még zúgó nádasok közül ezüstös víztáblák bámultak föl az égre, ma fekete, zöld és kénsárga kis kockákra van osztva. Ott most szántanak, lucernát és repcét növesztenek az emberek. A város is szétterpedt tegnap óta, piros kucsmás, fehér házgombák burjánoznak mindenfelé a hegy lábán. A város közepén új nagy templom fúrja hegyes tornyait a levegőbe, a távolban pedig vékony gyári kémények füstölnek. A Ludas felől pöfékelve jön a nagy gyermekek új játékszere, a vasút.

És a halk zümmögésből, amely az emberkasból a szellős magasságba szűrődik, megint a régi hangok hallhatók: "Gazdagság — szerelem — élet... "

Ezen a virágzó tavaszi napon hangos társaság kapaszkodik fölfelé a kápolna-hegy lejtőjén. A boldog kamaszkorban levő ifjúság előre rohan, mint a megvadult kecskenyáj, a megfontoltan vonuló derékhadat a szülők, dadák és kis gyermekek alkotják, egészen hátul jön nagyapa és nagymama. Nagyapa úgy szuszog,

mint a gőzeke.

—. Hány stáció van még? — kérdezi, miközben
megáll és leveszi kalapját.

— Már csak kettő, ótata.

Ezt egy vékony, szeplős arcú, csinos kis leány
mondja, aki egész úton hűségesen kitartott nagyapó
mellett. Azután hozzáteszi:

— Kapaszkodjék a karomba, ótata, majd én vezetem.

— Te fruska, tudod-e, hogy én száztíz kiló vagyok?
— kérdezi nagyapa.

Most megszólal a nagymama 1s:

— Bábika, eredj te csak előre a fiatalokkal, majd
én ótatával maradok.

A kis leány a fejét rázza:

— Nem, én itt maradok, mert fogadásom van
Nellivel. Nelli azt mondta, ki van zárva, hogy ótata
föl tudjon mászni a hegyre. Én azt mondtam, hogy
igenis föl tud mászni.

Nagyapó úgy tett, mintha meg volna sértve, de
ez csak ürügy volt, hogy megint megállhasson és kifújhassa
magát egy kicsit.

— No nézd, a kis haszontalanok, fogadnak reám,
mint egy versenylóra.

— Mint egy úrlovasra! — mentegetődzik Bábika.
— Tíz tábla csokoládét tettem ótatára. Hát csak előre!
193

Ómama elkezd nevetni. Ez a szemtelen kis fruska,
akit az ő nevére kereszteltek Bábinak, nagyon mulattatja.
De különben is szeret nevetni és ez meg is látszik
gömbölyű arcán.

A kiránduló had előőrsei időközben már följutottak

a kápolnához. A suhancok ott fönn ugrándoznak
és visítanak a hegytetőn, kalapjukat a levegőbe dobálják
és gúnyosan biztatják az elmaradozókat. Ezek
mind, az egész majális, nagyapó gyermekei és unokát.
A sváboknál még a hét gyermek rendszer dívik és aki
a családalapítók közül sokáig él, annak jó memóriája
legyen, hogy számon tudja tartani a nyáját.

— Mikor járt itt utoljára, ótata? — kérdezi a kis
Bábika, aki a saját bevallása szerint "borzasztóan"
szeret beszélgetni.

Nagyapó megáll.

— Lelkem, az régen volt. A nagy revolúció után,
mikor itt jártak a szerviánusok .. .

Az öreg hirtelen elhallgat és megfogja Bábika
állát:

— Mit nevetsz, kis haszontalan?

A kis leány fülig elvörösödik.

— Igazán nem nevettem, ótata...

Pedig nevetett. A fiatalok mindig elmosolyodnak,
valahányszor a revulúcióról meg a szerviánusokról
hallanak. Az öregek annyit, de annyit és annyit beszéltek
már erről, hogy nem lehet megállani nevetés vagy ásítozás
nélkül.

Bábika, hogy kivágja magát a bajból, perfidül föláldozza
tulajdon édesapját:

— Apa azt mondja, hogy a revolúció nem volt
olyan nagy dolog, mint a filoxera. Mert a filoxera

tízezer hold szőlőt pusztított el, a szerviánusok pedig
nem csináltak akkora nagy kárt.

— Te, Bábika, — mondja nagyapó, — mondd meg
tisztelt apáduradnak, az én drága fiamnak, hogy ne
nagyon emlegesse azt a filoxerát, mert maholnap a

fiatalok épp úgy össze fognak nevetni a háta mögött, mint ő szokott nevetni, mikor mi a szerviánusokat emlegetjük...

Végre fönn voltak a hegytetőn. A fiatalok kinyittatták a fráterrel a kápolnát, azután bádogkoronákat tettek a fejükre és térden állva körülcsúszkálták az oltárt. Ott az a szokás. Aki megteszi, annak a hegytetőn lakó Boldogasszony valami kívánságát teljesíti. Eleinte igen komolyan csinálták, de később az egyik fiú elkezdett vihogni, a jókedve átragadt az egész kompániára, úgy hogy Bábika szigorú édesapja — ő volt az, aki családi estéken a szerviánusokat a filoxerával szokta letromfolni — leszedte fejükről a koronákat és az egész társaságot kizavarta a templomból. Remélhető, hogy a hegytetőn lakó Boldogasszony nem haragudott meg a vidám hadra; az azonban nem baj, ha nem is teljesíti kívánságaikat, mert az ilyen fiatal nép úgyis csak ostobaságokat tud magának kívánni.

A társaság rövid pihenő után nekivágott a várhegynek. Nagymama is velük tartott, — az öreg asszonyság még igen fürge volt, — ótata azonban azt mondta, neki elég volt, ő most leül a fráterhez egy pohár hegyi borra, egy óra múlva, ha visszajönnek a fiatalok, ott találják.

— Kell magánál hét fapohárnak lenni, — mondta nagyapó a fráternek.

A sekrestyés arca földerült.
195

— Megvannak. Hibátlanul megvannak. Az elődöm, az öreg Péter, nagyon a lelkemre kötötte, hogy vigyázzak reájuk.

A régi szőlőlugas már nem volt meg, a filoxera azt is elpusztította. A kecskelábú asztalt tehát odaállították a szabad ég alá. Nagyapó egyedül ült az asztalfőn. Körülötte hat üres szék állott. Sorra vette a poharakat, elolvasta mindegyiknek fölírását, azután megtöltötte borral és mindegyiket odaállította a helyére.

— Holky doktor... Lutz hadnagy... Heim

Poldi... A fehértemplomi Haller... Hoffer Tóni... A Szalvátor-patikus...

Az utolsó poharat, amelybe a Graf Jani név volt vésve, maga elé állította. Mert nagyapót Graf Janinak hívták.

A hét svábok közül már csak ez az egy élt. A sógorát, Hoffer Tónit, két esztendővel ezelőtt ütötte meg a guta, a Szalvátor-patikus pedig elmúlt télen hagyta itt örökre a patikáját.

Tegnap egyszerre eszébe jutott Janinak, hogy még egyszer, utoljára, föl kell mennie a kápolna-hegyre. Úgy érezte, hogy a meghalt cimborái várják odafönn a verőfényes, szellős magaslaton.

A dolog azzal kezdődött, hogy Graf Mihály, aki a feleségével, — született Hoffer Emíliával, — a régi Hoffer-házat lakja, valami átalakítást csináltatott a pincében. A kőművesek egy befalazott lyukat találtak a pince alapjában. Azt hitték, hogy kincs van benne, de csak egypár hasznavehetetlen ócskaságot találtak. Két régi pisztolyt, egy csomó penészes Kossuth-bankót és egy porcelánfejű játékbabát.

Mikor nagymama — született Hoffer Bábi —

megpillantotta a porcelánbabát, egyszerre mosolyogni kezdett, a szeme azonban könnyes lett.

— Édes Istenem, hiszen ez az én Lili-babám, amelyet befalaztak, hogy meg ne találják a szerviánusok!

Szegény Lili-baba negyven esztendeig feküdt földalatti búvóhelyén, valószínűleg azt hitte, hogy a szerviánusok azóta mindig Versecen vannak és egyebet sem tesznek, mint őt keresni. Alkalmasint azért is feküdt olyan csendben, hogy el ne árulja magát. A nagymama úgy találta, hogy a babája nagyon megváltozott, egykor rózsás kis pofáján zöld foltok éktelenkedtek, a ruhája pedig fakó ronggyá lett. De Lili-baba is úgy találhatta, hogy úrnője sem a régi már. Szőke, karcsú gyermekleányból őszhajú, terebélyes nagymama

lett.

Az öreg Graf Jani sorra megérintette poharával az asztalon álló fakupákat.

Maga előtt látta őket megint, mind a hatot, ifjan, lelkesen, lármásan, a szabadságtól mámorosan. Nem az lett a szabadságból, amit ők reméltek, az emberek nem lettek általa sem jobbak, sem okosabbak, hanem megmaradtak annak, aminek születtek: embereknek. De nagyszerű előjoga az ifjúságnak, hogy reménykednie szabad az örök emberi természet megváltozásában.

— Isten hozzátok, édes cimboráim!

A régmúlt idők árnyékai sorra megjelentek előtte és ő mindegyiket köszöntötte.

— Isten hozzátok, három magyar generálisok, Czecz, Figyelmessy és Stein!

Azok negyven esztendővel ezelőtt szerencsésen átszöktek a határon, a megmentőik azonban a temesvári várbörtönbe jutottak. Graf Jani három esztendeig ült.
197

Keserves három esztendő volt, de a szabadulás órája mindent elfelejtetett vele és mindenért kárpótolta. Mert a nyíló börtönajtó előtt ott várta öreg Hoffer, a boldogan és meghatottan mosolygó, a tizenhatéves szűzzé serdült Bábika leányával. Graf Jani ebben a pillanatban tudta, amit Bábika maga már jó egypár esztendővel ezelőtt is tudott, hogy ők férj és feleség lesznek.

Együtt esküdtek Graf Mihállyal, aki a feketesárga szerelméből kigyógyult Hoffer Emíliát vezette oltárhoz.

— Isten hozzád, öreg Hoffer apám és Isten hozzád Grafné édesanyám!

Özvegy Grafné már régen ott pihent ifjan meghalt ura oldalán. Mikor a selyembogárba beütött a fekete halál és végleg elhallgatott a gombolyító zúgása és a kis hernyópásztorok éneke, az asszony nem bírta

sokáig a tétlenséget. Amióta meghalt, fényesebbek a csillagok az égen, alkalmasint alaposabban folyik most odafönn a tisztogatás munkája.

— Isten hozzád, Nelli sógornőm! ÉS titeket is köszöntelek, Snik és Snur!

Szegény Nelli nem jött ki többet a kolostorból, Fiatalon halt meg és csak kevéssel élte túl a kutyáit. A tisztelendő nővérek egy négyszögletű monoklit találtak a halott nyakán és senkinek sem volt bátorsága, hogy azt elvegye tőle.

— Isten hozzád, Manin Zorka!

A szép Zorka nem jött vissza többet Magyarországba. Egy délszerbiai fészekben élte le napjait, büszkén és szomorúan. Ő szegény egy történelmi félreértés áldozata volt: azt hitte, hogy a vér köteléke erősebb, mint a megszokott környezeté.

— Isten hozzád, Hungária-fejű Turányi Kamilla!
198

Kamilla különben ma is él még Budapesten, mint egy fényes nevű halott özvegye. Az ura, miután mint közlegényt besorozták a császári hadseregbe, nagyszerű karriért csinált a katonaságnál és az udvar kedves emberévé lett.

— Isten hozzád kis Mita, Isten hozzád öreg Mitru és hozzád is, csonttörő Gábor!

A púpos kis rác, miután meggyőződött róla, hogy Isten semmiképpen sem akar belőle gazdag embert csinálni, holta napjáig kutyahűséggel szolgálta Grafékat. Az oláh Mitru Grafék tanyáján halt meg, mint béresgazda, hivatalát a kis Mitru örökölte utána. Csonttörő Gábor azonban ma is él, — úgy mondják, hogy van már vagy száz esztendős — és a hatóságok gyakran büntetik meg mint javíthatatlan kuruzslót.

— Isten hozzád katonák gyöngye, Damjanich, kit vérei a nagy Renegátnak neveztek! Téged is köszöntelek oroszlánszívű Maderspach! És titeket mind, ti

vörössapkások és szerviánusok, honvédek és granicsárok,
akik egykor oly bősz haraggal csaptatok össze és
akik most oly békésen feküsztök a fehérre meszelt oszlopok
alatt, a verseci nagy tömegsírokban.

Nagyapó egymásután a földre öntötte hat pohár
borát. A hetediket megitta és ekkor igy szólt:

— Neked is jó éjszakát, egykori Graf Jani! A te
napjaid meg vannak számlálva és ma utoljára ittál a
fapohárból. Neked már csak egy dolgod van a földön:
készülnöd kell, hogy tisztességes emberhez illően, fölemelt
fővel és nyugodt szívvel távozhass a világból.

A kápolna felől vidám lárma hallatszott. A kirándulók
énekelve jöttek vissza a vártól.

— Nézd, kit fogtunk el a várhegyen! — mondta
Bábi-nagymama.
199

Azután hirtelen elhallgatott és figyelmesen nézett
az ura arcába, ahol valami gyanúsat látott. Ő nagyon
tudott olvasni erről az arcról.

Egy erős, nagy, kissé komor és szórakozott tekintetü
férfit hozott magával. Hoffer Gyuri volt. Gyuri
mint szeszgyártulajdonos, gőzmolnár, gabonakereskedő
és szőlőhegybirtokos négy embernek való munkát
végzett és tíz embernek való vagyont szerzett már.
Társaságba nem ért rá menni, üdülni úgy szokott,
hogy nyakába vette a hegyeket és sorra járta a szőlőit.
Egy ilyen útján fogták el a kirándulók.

Fönn, a magas várromot még sütötte a vörös
esti fény, de lenn, a város már alkonyba borult. Sok
száz vékony füstsáv szivárgott föl a háztetőkről. Dél
felől valami zizegő, csípős szél indult meg. Megint a
Koszova. Bábika-nagymama föltűrte urának gallérját,
Graf Jani pedig megfogta az asszony gömbölyű
karját és azt mondta:

— Gyerünk haza!

És mentek, a napfényes, hűvös magasból a homályos,

meleg mélységbe.

VÉGE
200
201

Jegyzetek.

(A jegyzetekben néhány rövid felvilágosítást talál az olvasó a regényünkben szereplő személyekre és a regény hátterét alkotó történelmi eseményekre vonatkozólag. A római számok a megfelelő fejezetekre utalnak.)

III. A máj. 17-iki szerb tüntetésről, mely Versecen az 1848-as mozgalmak kezdetét jelentette, így ír Milleker Bódog, Versec szab. kir. város története című érdemes művében, melyből regényünk legtöbb történeti adatát merítettük: "...nagy tömegben gyűltek össze a szerbek Kumanovics vezérlete alatt a püspöki lak előtt, hangos fenyegetéssel követelvén a magyar nyelven szerkesztett keresztelési anyakönyvnek kiadását, melyeket összetéptek és szétszórtak. Néhányan a csődülők közül piros-kék-fehér zászlót tűztek a székesegyház tornyára..."

Popovits Istvánt, a magyar érzelmű szerb püspököt, Rajacsics patriárka később megfosztotta méltóságától és kolostorba záratta.

IV. Csernovics Péter, akiről több ízben szó van, temesi gróf és főispán volt, az 1848-iki szerb lázadás alkalmával pedig mint kormánybiztos szerepelt.

Vukovics Sebő temesi alispán 1849-ben a Szemere-kormányban igazságügyminiszteri tárcát vállalt.
202

A verseci sváb nemzetőrség, melynek a régi "polgárgárda" alkotta magját, 6 századból, összesen 1200 emberből állott.

V. Stanimirovics Demeter egykor verseci kereskedő volt, majd Szerbiába vándorolt ki, ahonnan a szerb lázadás kezdetekor visszajött Magyarországba. Itt a karlócai központi bizottság a "szerb Bánát" biztosává nevezte ki. Őt bízták meg az alibunári tábor szervezésével is. Ennek a vakmerő

és véresszájú embernek nagy része volt a délvidéki szerbek följázításában.

A Holky-doktor gyászos esete, melyet ebben a fejezetben elbeszéltünk, egészben véve ilyen formában él a verseci nép ajkán, a neveket azonban megváltoztattuk.

VI. d'Orsay Miksa gróf jun. 1-én esett el a szentmihályi csetepaté alkalmával; ő volt az első tiszt, aki a szabadságharcban halálát lelte.

VII. Az első verseci csata júl. 11-én volt.

Koics "nemzeti őrnagyot" és Stanimirovics Demeter odborbiztost, akik a svábok fogságába estek, mint hazaárulókat júl. 19-én akasztatta föl a temesvári rögtönítélő-bíróság, a vaskezű Vukovics Sebő sürgetésére.

Manin, akit mint a verseci szerbek vezérét szerepeltettünk, egyebekben költött alak, a verseci csatával összefüggésben elmondott események azonban történelmi valóságon alapulnak, csakhogy az események szomorú hőse Kumanovics szolgabíró volt. Milleker forrásmunkájában így mondja el az eseményeket: "11-ikén délelőtt, midőn a város előtt vívott csata leghevesebben folyik vala, a harctérről egy dsidás trombitást küldtek a városba, azon paranccsal, hogy a nemzetőrségnek és a lakósságnak még fegyverképes embereit a küzdőtérre hívja ki. A trombitás — mint beszélik — kürtölve és kiáltozva vágtat vala az Úri-utcán végig, midőn Kumanovics maga, ott létezett házából, rálőtt azon szándékkal, hogy a
203

katonát ártalmatlanná tevén, a segélycsapat kiküldését megakadályozza. Azonban csak a lovát sebesíté meg. A felingerelt nép elkeseredésében a katonai hatóság szemeláttára s részben támogatva a katonák által, ostrom alá vette Kumanovics házát, azt nagy részben lerombolta. Kumanovics menekülni akart, de az őt kereső felingerelt nép utolérte a róm. kath. plébániával szomszédos kertben, ahol egy puskalövés leterítette".

VIII. A rettenthetetlen bátorságú Maderspach Ferenc, Fehértemplom nagyszerű védelmének szervezője, cs. kir. kapitányból lett honvédőrnaggyá. Fivére volt M. Károly ruszkabányai birtokosnak, akinek feleségét Gröber százados tudvalevőleg

megvesszőztette.

Blomberg báró ezredes, a Versecen állomásozó Schwarzenberg ulánusok parancsnoka, már aug. 19-én azt mondta az óriási szerb túlerővel szemben kétségbeesetten védekező fehértemplomi polgároknak, midőn segítséget kértek tőle: "ich kann und darf nichts thun!"

A kassai 9. honvédzászlóalj, a később oly nagy hírre jutott vörössapkások, aug. 22-én vonultak be a szerbek által ostromlott Fehértemplomba. A délvidéken ekkor az a különös helyzet állott elő, hogy a magyar kormánycsapatok a bánsági németségért ontották vérüket, míg a császári haderő azért harcolt, hogy a svábokat szerb uralom alá hajtsa és szerb tartományt csináljon a temesi grófságból és a Bácskából.

IX. a verseci "ágyú-affér", melynek folyamán a város védelmével megbízott Blomberg báró a sváb nemzetőrök ágyúit felsőbb parancsra ki akarta szolgáltatni a lázadó szerbeknek, egészben véve úgy folyt le, ahogyan ebben a fejezetben elmondottuk. Blomberg báró 1850-ben vezérőrnaggyá lett és másodosztályú vaskoronarendet kapott. Kraus százados, a két Rukavina-század parancsnoka, "mivel csapataival nem vonult Temesvárra", hét évi várfogságot kapott.

Mayerhoffer ezredes, akiről több izben szó van, a szabadságharc kezdetén belgrádi osztrák konzul volt, amely

minőségben sokat buzgólkodott a Knicsanin-féle expedíció szervezése érdekében. Később tábornok és temesvári főparancsnok lett.

Nugent Albert gróf a horvát bán megbízottja volt.

XI. Rózsa Sándor, a sokat emlegetett alföldi haramiavezér, november elején érkezett Versecre, száz lovas betyár kíséretében. A lagerdorfi véres csatában (nov. 9.) annyira kitüntette magát, hogy Damjanics dicsérően megemlékezett róla jelentésében. A csata után 2000 szarvasmarhát harácsolt a szerb falvakban, két hét múlva pedig "különféle kihágások miatt" fel kellett oszlatni csapatát.

XII. Történelmi tény, hogy Damjanics, miután már kivonult a városból, csak azért ütközött meg Knicsanin seregével,

hogy egérutat biztosítson a menekülő magyarérzelmű polgárságnak. Az Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischem Armee-Korps című munka szerzője azt mondja erről a csatáról: "Damjanics a magyar érzelmű lakosság irányában lovagias kötelességet teljesített".

Miután Theodorovics hadserege már régen elfoglalta és megszállotta a várost, a szájhagyomány szerint néhány beborozott Württemberg-huszár még duhaj mulatságot rendezett egyik csapszékben. Csodálatos, de való, hogy a huszárok később keresztül tudták magukat vágni az ellenség tömegén és valamennyien elmenekültek.

Damjanics elvonulása után, miután Versec városát már elözönlötték a szerbek, lengő zászlókkal megérkeztek a fehértemplomi magyarok, hogy Damjanics seregéhez csatlakozzanak. A hírszerző szolgálatuk nem lehetett valami kitűnő. "Néhánya azon verseci nemzetőröknek, kik fegyvereiket megtartották vala, elkapatva a harcvágytól, hozzájuk csatlakozott. Ez a csapat ott mérkőzött meg a szerviánusokkal a Meszics partján, a zsidó temető közelében, és levervén az útjukat elállókat, szerencsésen egyesült a fehértemplomiakkal." (Milleker.)

XIII. Az osztrák-szerb hadvezetőség által engedélyezett három órai "szabad prédálás" 1849 jan. 20-án volt.

XIV. A szerb rendőrigazgató, aki Hoffer Gyuri elbeszélése szerint akasztófát állított a katolikus templom elé, Risztics Miklós volt, népies nevén Nikolst, Riszticsnek, a későbbi szerb miniszterelnöknek és régensnek édesapja.

XV. A három bujdosó magyar tábornok, Figyelmessy, Stein és Czecz megszöktetése, történeti tény. Három verseci polgárt ezért várfogságra ítéltek.

HERCZEG FERENC MŰVEI

I. Regények, hosszabb elbeszélések:

Magdaléna két élete.
Álomország
A királyné futárja Innocent és Mühlbeck rajzaival

A fehér páva. Kisvárosi történet
Szerelmesek
Lélekrablás
Honszerző
Andor és András, Márk Lajos rajzaival
Pogányok. Történelmi regény
Idegenek közt
Egy leány története
Szabolcs házassága
Simon Zsuzsa
Fenn és lenn
Gyurkovicsék:
A Gyurkovics-lányok
A Gyurkovics-fiúk
Gyurka és Sándor
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
HERCZEG FERENC MŰVEI

II. Elbeszélések:

Napváros
Szelek szárnyán
Kaland
Elbeszélések
Böske, Erzsi, Erzsébet
Arianna
Az első fecske
Napnyugati mesék
Mutamur
Mesék. Mühlbeck Károly rajzaival

III. Színművek:

Az ezredes. Vígjáték 3 felvonásban
Éva boszorkány. Színjáték 3 felvonásban
A dolovai nábob leánya. Színmű 3 felv.
A három testőr. Bohózat 3 felvonásban
Az első vihar, Színmű 4 felvonásban
Honthy háza. Színmű 3 felvonásban
Ocskay brigadéros. Tört. színmű 4 felv.
Balatoni rege. Regényes vígjáték 4 felv.
Kéz kezet mos. Vígjáték 3 felvonásban
Bizánc. Színmű 3 felvonásban
Déryné ifjasszony, Színjáték 3 felv.
A kivándorló. Színmű 4 felvonásban

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA